

3 чэрвеня 1994 г.

№ 22 (3744)

Кошт 150 руб.

НЕ БЛІЗНЯТЫ, АЛЕ — БРАТЫ

Герман АНДРЭЕЎ: «3 пункту гледжання тэорыі таталітарызму, камунізм і фашызм — блізняты-браты. Светапоглядная аснова ў іх агульная: міфалагізацыя надсабовых структур нацыі, дзяржавы, класа, партыі; замена паняцця асабістай віны і асабістай адказнасці калектыўнымі («яўрэі вінаваты», «буржуі вінаваты»).

Ствараемыя нацызмам і камунізмам сістэмы носяць відочна крымінальны характар. Нацызм і рэалізаваны камунізм знаходзяцца на роўнай аддаленасці ад дэмакратыі, права, гуманізму, духоўнасці...»

5, 12

БОЖАЯ ІСКРА

**Апавяданне
Уладзіміра СЦЯПАНА**

8—11

НІЧОГА, АПРОЧ ЦЯРПЕННЯ

Васіль БЫКАЎ: «Наіўна меркаваць, што мы ўступілі ў посттаталітарны, перабудовачны час, што настае царства дэмакратыі. Настае царства парадоксаў, вяртаецца наша звыклае царства абсурду — гэта бяспрэчна. Дэмакратыя для нас па-ранейшаму terra incognita...»

13

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Толькі пачаўшыся, падпісная кампанія ўжо заканчваецца. Засталося ўсяго 10 дзён. А таму, паважаныя прыхільнікі «ліМ», паспяшайцеся! Падпісацца на наш тыднёвік яшчэ можна ў любым паштовым аддзяленні Беларусі.

Падпішыцеся на «ліМ» —
ужо сёння!
Атрымлівайце «ліМ» —
кожную пятніцу!
Чытайце «ліМ» —
увесь тыдзень!

«СВЯТАЯ СПРАВА...»

Так адгукаліся артысты на прапанову ўзяць удзел у дабрачыннай акцыі «3 надзеяй на міласэрнасць». Ладзіла яе Рэспубліканскае таварыства «Дзеці ў бядзе». Філармонію запоўнілі сем'і з дзеткамі, пацярпелымі ад наступстваў Чарнобыля, медработнікамі, служкі царквы, замежныя госці, спонсары... Манашкі ўручалі прысутным «Новы завет». У фаярцавалі выстаўкі-продажы, былі абсталяваны скрыні для грашовых ахвяраванняў. Тры канцэртныя аддзяленні (рэжысура Н. Восіпавай, вядучая К. Ягорава): «Верасы», «Харошкі», «Песняры», «Вяселле», «Свята», «Чабарок», «Сябры» ды «Купалінка»; ансамбль танца, камерны хор, камерны аркестр; кампазітары А. Елісеенкаў, І. Лучанок; І. Алоўнікаў, А. Алоўнікаў

ды Ю. Гільдзюк, А. Атаманаў, А. Саладуха, Я. Паплаўская і А. Ціхановіч ды інш. Выступленні праваслаўнай сястры Веры, прадпрымальніка У. Карагіна, які асабіста ахвяраваў 15 млн. руб. у фонд таварыства, ды сп. С. Шушкевіча, які перадаў набор каштоўных лекаў... Нямецкі доктар В. Герайн заўважыў: «Дзеці ў бядзе» — не звычайны фонд, а суполка пацярпелых, таму ніводная капейка не будзе тут змарнаваная». Вось

папярэднія падлікі сродкаў, перададзеных спонсарамі і добраахвотнымі ахвяравальнікамі: 4146 долараў, 136 млн. 880 тыс.руб. На Беларусі зарэгістравана ўжо каля 2 тыс. сем'яў з анка-і гематалагічна хворымі дзецьмі, і ад чарнобыльскіх наступстваў не застрахованы ніхто. Любоў, міласэрнасць, дабрачыннасць — наш доўг перад будучыняй...

Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

1 чэрвеня — Міжнародны дзень абароны дзяцей. Нехта дасцігна ўдакладніў: ад дарослых. У гэтым ёсць пэўны сэнс. Якія мы, дарослыя, сёння — такімі будуць і нашыя дзеці заўтра. Калі дарослыя абьяквыя да лёсу краіны, значыць, ім усё роўна, якая будучыня чакае іхніх дзяцей. Ад дарослых залежыць, будуць сённяшнія немаўляты грамадзянамі свабоднай і заможнай Беларусі альбо другараднымі падданымі апошняй у свеце імперыі.

НАРМАТЫЎ ТЫДНЯ

Дзяржаўны камітэт Рэспублікі Беларусь па працы і сацыяльнай абароне насельніцтва вызначыў набор прадуктаў харчавання на ўзроўні пражытачнага мінімуму для бедных слаёў насельніцтва, гэта значыць — для большасці грамадзян нашай краіны. На думку ўрадавых чыноўнікаў, сярэднестатыстычнаму беларусу хопіць на год 46,4 кілаграма мясных прадуктаў. Гадоў пятнаццаць-дваццаць назад лічылася, што савецкаму чалавеку неабходна 78 кілаграмаў мяса ў год. У 1982 годзе норму знізілі да 70 кілаграмаў. Але і гэта аказалася нерэальным. Тады ў паказчык «мяса» былі ўключаны субпрадукты першай і другой катэгорыі, сала. І ўсё роўна не атрымлівалася болей 66—67 кілаграмаў на душу насельніцтва ў год. Але, як бачым, не спыніліся і на гэтым. Цікава, колькі пры гэтым урадзе пратрымаецца лічба 46,4?

ЖАХ ТЫДНЯ

Згодна досведу, праведзенаму арганізацыяй «Салдацкія маці Расіі», Расійскае войска штогод у выніку так званых нестатутных адносін (інакш кажучы, «дзедаўшчыны») і ў збройных канфліктах за межамі Расіі губляе 40 тысяч чалавек. Больш, чым Савецкая Армія за ўвесь час Афганскай вайны. Генералаў у Расійскім войску сёння болей, чым было ў Савецкай Арміі. Гэтыя лічбы ўяўляюць для нас цікавасць, бо антынезалежніцкія сілы (СС «Белая Русь», мясцовыя камуністы і жырніоўцы, «Союз офіцэраў») распачалі прапаганду на карысць «аб'яднання» ўзброеных сіл Беларусі і Расіі.

ПРЭТЭНЗІЯ ТЫДНЯ

Калісьці станцыя Беларускай чыгункі Гайдучышкі, што на Гарадзенчыне, была па просьбе жамойтаў пераведзена ў падпарадкаванне Прыбалтыйскай чыгункі. Рашэнне прымалася Масквою, зыходзячы з эканамічных інтарэсаў Жамойцкай ССР і агульнасаюзнага прамысловага комплексу: на тэрыторыі Жамойці знаходзіцца прамысловы аб'ект, які станцыя ў асноўным і абслугоўвала. Цяпер няма ні ўсеаюзнага прамысловага комплексу, ні вышэйшага арбітра ў асобе Масквы, ні Прыбалтыйскай чыгункі. А жамойты зараз патрабуюць Гайдучышкі пад сваю юрысдыкцыю, бо, як яны сцвярджаюць, гэта іхняя спрадэдка зямля. На мінулым тыдні ў Гайдучышках сустрэліся прадстаўнікі міністэрства замежных спраў Беларусі і Жамойці. Жамойты віталі беларускіх калег словамі: «Прыветствуем вас на литовской земле!»

ВЯРТАННЕ ТЫДНЯ

На радзіму, у Расію, вярнуўся лаўрэат Нобелеўскай прэміі Аляксандр Салжаніцын. Менавіта ён прапанаваў у часе гарбачоўскай «перабудовы» адлучыць на ўсё чатыры бакі 12 рэспублік ССРС, а з Расійскай Федэрацыі, Украіны, Беларусі і часткі Казахстана, дзе дамінуе рускамоўнае насельніцтва, утварыць новую Расійскую імперыю. Зараз гэтая прапанова набыла статус амаль што афіцыйнай палітычнай дактрыны кіраўніцтва РФ.

НОВАБУДОЎЛЯ ТЫДНЯ

Ваенна-касімічныя сілы (ВКС) Расіі распачалі практычную рэалізацыю ідэі стварэння новага касмадрома на Далёкім Усходзе. Ужо ў 1996 годзе адсюль павінен быць здзейснены першы запуск ракеты-носьбіта «Рокот». Абы не плаціць Казахстану за карыстанне Байканурам.

ІМПЕРЫЯЛІЗМ ТЫДНЯ

У газеце «Московские новости» (N 19) надрукавана інтэрв'ю са старшынёю Кангрэса рускіх абшчын Дзмітрыем Рагозіным. У заглавак вынесены ягоныя словы: «Россия будет шире нынешних границ». Д. Рагозін сцвярджае, што «если Россия — правопреемница СССР, стало быть, и все бывшие граждане Советского Союза автоматически приобретают гражданство России»; мяркую, што «настало время жесткой защиты национальных интересов, даже национального эгоизма. И я уверен, что Россия будет гораздо шире, чем в нынешних границах — с Беларусью, естественно, Крымом, Украиной и Казахстаном», «с Беларусью уже нет границ». І нарэшце: «Империя — это не проклятье, а форма существования крупных государств. Но, к сожалению, Россия никогда не была метрополией. Вот я и хочу, чтобы она ею стала, хотя бы и после парада суверенитетов».

ПРЫСВАЕННЕ ТЫДНЯ

У друку з'явіўся ўказ Прэзідыума Вярхоўнага Савета, падпісаны М. Грыбам, аб прысваенні звання заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь У. Правалінскаму. Не паспяла прамінуць неабходная, вызначаная законам, пяцігадовая дыстанцыя «ад звання да звання», а заслужанага работніка культуры У. Правалінскага, вядомага чытачу «ЛіМ» сваім судовым іскам да нашай газеты, памянёным указам увялі ў шэраг заслужаных артыстаў. Зразумелая рэакцыя прафесійных і афіцыйна не ганараваных музыкантаў, асабліва калі яны даведліся, што прысваенне звання У. Правалінскаму адбылося... без неабходнага, паводле закона, удзелу Камісіі па народнай адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны. Вішудзем У. Правалінскага і яго ўплывовых сяброў з гэтым прысваеннем!

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

У склад праўлення Нацыянальнага банка Беларусі накіраваны намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета І. Бамбіза і першы намеснік Старшыні Савета Міністраў М. Мясніковіч. Ніякай каб нейтралізаваць старшыню праўлення сп. Багданкевіча, які адкрыта супрацьстаіць сумніцельнай лініі Кебіча ў фінансавай сферы. Гэты гвалт над эканамікай яшчэ далей адштурхне ад Беларусі патэнцыяльных партнёраў у цывілізаваных краінах. Бо на Захадзе ўрадавы чыноўнік, перш чым заняць месца ў кіраўніцтве банка, завесці сваю справу ў галіне вытворчасці альбо камерцыі, павінен пайсці ў адстаўку. Мабыць, на сённяшні ўрад Беларусі цывілізаваныя нормы не распаўсюджваюцца.

«ХВАЛАСПЕЎ» ТЫДНЯ

«Московские новости» за подпісам уласнага карэспандэнта ў Мінску пад назвай «Наследник Машерова» надрукавалі панегірык Вячаславу Кебічу. Аўтар, жадаючы пахваліць Кебіча за талерантнасць і шырыню поглядаў, фактычна выкрывае яго як прыстасаванца і беспрынцыпнага палітыка: «В Белоруссии он целует руку митрополиту Филарету, в Израиле носит ермолку, в Арабских Эмиратах наверняка бы принял мусульманский обряд под гарантированные поставки дешевой нефти».

Пачалася кампанія па выбарах першага прэзідэнта Беларусі. Падзея сама па сабе неардынарная, а тут яшчэ такі вялікі выбар — вочы, можна сказаць, разб'ягаюцца... Большасць прэзідэнтаў — не навічкі ў палітыцы, імёны іх нам знаёмыя, і кожны з грамадзян, бадай, ужо зрабіў свой выбар. Які і чаму? Менавіта з такім пытаннем мы вырашылі звярнуцца да некаторых нашых аўтараў і чытачоў. Пры гэтым мы менш за ўсё кіравалі іх палітычнай арыентацыяй, тым болей, што не заўсёды нам яна вядомая.

Рыгор БАРАДУЛІН, народны паэт Беларусі:

— Я галасую за Зянона Пазняка, Чаму? Таму, што толькі Пазняк, як стваральнік, кіраўнік БНФ, як вымацоўца думак і надзей беларускага народа, якраз беларускага, ацалелага ад імперскай машыны гвалту і прымусу, мае канкрэтную праграму Адраджэння, уваскрэсення духоўнага, праграму палітычную і эканамічную.

Невыпадкава такі наступ выдучы на Пазняка камуністы ў законе, стукачы, не шкадуючы дзёгцю і памыяў. Але прарокаў нельга ні запалохаць, ні засланіць пакорнымі спінамі, пакорнымі ўчарашняму дню і сённяшняй партыі Саўміна. Як заўсёгды, слухна зазначыў нам вялікі Васіль Быкаў, час Пазняка яшчэ не надыйшоў, наш народ пакуль не дарос, каб зразумець прарока. Але час гэты надыйдзе! Зянон Пазняк — заўтрашні дзень Беларусі. Галасуючы за Зянона Пазняка, галасую за Беларусь незалежную і заможную, за Беларусь, якую будуць паважаць ва ўсім свеце! Жыве Беларусь!

Сяргей ЗАКОННІКАЎ, паэт, галоўны рэдактар часопіса «Полымя»:

— З тых прэзідэнтаў на пасаду першага прэзідэнта Рэспублікі Беларусі, якія выйшлі на фінансую прамоу, аддаю перавагу двум: С. Шушкевічу і З. Пазняку. Чаму? Ды таму, што толькі з ім звязваю набыццё нашай дзяржаваю сапраўднай незалежнасці і суверэнітэту, і як вынік — структурную перабудову і стабілізацыю эканомікі, спыненне інфляцыі і росту цен, забеспячэнне належных умоў для развіцця навукі, адукацыі, культуры, паступовае ўваходжанне Беларусі ў еўрапейскую супольнасць. Як бы ні заліваліся прыдворныя салаўі — філосафы, сацыёлагі, палітолагі, славачы свайго кандыдата, а час паказаў, што праводзімая цяперашнім урадам унутраная і знешняя палітыка вядзе наша грамадства да эканамічнай і сацыяльнай катастрофы, а саму Беларусь ператварае ў яшчэ больш занябданую калонію Расіі, чымся гэта было ў савецкай імперыі.

На высокай пасадзе прэзідэнта павінен быць не радавы, шэры чыноўнік, а высокаінтэлектуальны чалавек, патрыёт свайёй Айчыны, асоба, якая бачыць маштабна перспектывы развіцця нашай незалежнай дзяржавы, якая можа аб'яднаць нацыю, стварыць з яе лепшых прадстаўнікоў мазагавы цэнтр і вывесці Беларусь і яе народ на належны цывілізаваны ўзровень.

І калі пэўная частка нашых грамадзян яшчэ не здольна прагаласаваць за З. Пазняка, то няхай яна падтрымае С. Шушкевіча. У сённяшняй сітуацыі гэта будзе самы правільны выбар.

Уладзімір КАЗБЯРУК, літаратуразнаўца:

— Шчыра кажучы, яшчэ не прыйшоў да канчатковай высновы, за каго

галасаваць. Схіляюся да дзвюх кандыдатаў: Станіслава Шушкевіча і Зянона Пазняка.

С. Шушкевіч — вопытны палітык, шмат чаго бачыць, ведае, яму неаб'яквы суверэнітэт і незалежнасць нашай дзяржавы. Аднак, будучы на пасадзе Старшыні Вярхоўнага Савета, ён фактычна ўлады не меў, мо таму правяціць сябе як палітык і дзяржаўны дзеяч ён не меў магчымасці. Калі ж С. Шушкевічу ўдасца стаць прэзідэнтам, яго якасці палітыка змогуць знайсці рэальнае ўвасабленне. Акрамя ўсяго іншага, фігура Шушкевіча мне, як літаратару, сімпатычная тым, што ён паходзіць з сям'і паэта са шматпакутным лёсам С. П. Шушкевіча, якога я добра ведаў і паважаў.

Што датычыцца Пазняка, то ўсе мы ведаем, колькі ён зрабіў у імя адраджэння Бацькаўшчыны. Яшчэ прыцягвае ў ім рашучасць, чэснасць — ад казнакрадаў, несумленных людзей ён несумненна ачысціў бы апарат. І, разам з тым, калі быць шчырым да канца, я асабіста не прымаю залішняга экстрэмізму ў некаторых яго выказваннях.

Фёдар КАПУЦКІ, рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта:

— Якім я ўяўляю сабе прэзідэнта краіны? Якімі якасцямі ён павінен валодаць? Сёння вельмі складанае становішча ў нашай дзяржаве, складаная сітуацыя і ў эканоміцы, і ў прамысловасці, і ў сельскай гаспадарцы, і ў экалогіі, і ў культуры. Усе структуры нашага грамадства спрабуюць знайсці нейкае выйсце ці, па меншай меры, яго шукаюць. А будаўніцтва незалежнай беларускай дзяржавы — задача вельмі цяжкая і складаная, і, зразумела, выйсце з гэтай складанай сітуацыі будзе залежаць ад таго, якая сістэма кіравання запануе ў нас. Усё залежыць ад сістэмы і, у большасці свайёй, ад таго, які чалавек будзе ўзначальваць яе. Гэта павінен быць вельмі дзяржаўны чалавек, глыбокай прафесійнай падрыхтоўкі, які мае вялікі вопыт кіравання, бо сёння толькі пачынаецца вучыцца кіраваць не выпадае. Гэты чалавек павінен разумець інфраструктуру грамадства, ведаць, якія рычагі кіравання ўвесці ў рух, за што ўхапіцца, каб знайсці выйсце, каб народ паверыў і пайшоў за ім, бо вельмі вялікая частка грамадства скептычна і насцярожана настроена.

Ёсць у нас усё ўмовы, каб адрадіць сваю культуру, мову, усталяваць сваю незалежнасць. І гэты наш кіраўнік павінен ведаць галоўныя напрамкі руху наперад, у яго павінна быць канцэптуальная палітыка. Ён павінен памятаць, што квітнечнае грамадства могуць зрабіць толькі глыбокаадукаваныя, падрыхтаваныя людзі. Пасляхова рашыцца задача, калі будзе на гэта накіраваны ўвесь інтэлектуальны патэнцыял, а ён у нас вялікі. У нас добра наладжана падрыхтоўка спецыялістаў. Нашы вучоныя — зарука навукаёмкіх, кан-

курэнтна здольных вытворчасцей. Кіраўнік дзяржавы павінен быць гуманным, добрапрыстойным, добразычлівым чалавекам. Падыходзіць да вырашэння спраў уважліва, уважліва, цаніць людзей, не быць экстрэмістам.

З шасці кандыдатаў я не ўсіх добра ведаю. Нікога не скажу, напрыклад, пра Дубко і Новікава, бо іх проста не ведаю. Астатнія паказалі сябе на справе, выступалі па радыё, тэлебачанні, у друку. Я ўпэўнены, што, падкрэсліваю, на сённяшні час узяць работу і павесці грамадства наперад, дасягнуць лепшых вынікаў і захаваць у нашай дзяржаве спакой, каб мы былі ўпэўненыя ў заўтрашнім дні, былі спакойныя за нашых дзяцей і ўнукаў, можа толькі сённяшні Старшыня Савета Міністраў В. Ф. Кебіч.

Алесь КРАЎЦЭВІЧ, гісторык:

— Я буду галасаваць за Пазняка. Гэта, лічу, адзіны з прэзідэнтаў чалавек, які можа адкаватна ацаніць сітуацыю і не падмане свой народ. Гэта чалавек, які бачыць шляхі выхаду з крызісу. І, як недаверлівы беларус, я буду галасаваць за Пазняка яшчэ і таму, што асабіста ведаю яго, меў магчымасць кантактавацца. Гэтым палітыку я веру.

Вельмі важна, што Зянон Пазняк — інтэлектуал у поўным значэнні слова. Досыць намі пакіравалі «кухарчыны дзеці». Сітуацыя ў Беларусі сёння бліжэй да абвалу, і найперш у эканоміцы. Наш Гродзенскі ўніверсітэт, напрыклад, бюджэтная арганізацыя, не атрымаў грошай на заробак. Пазняк адзіны, хто можа ўсё гэта спыніць.

Іван ШТЭЙНЕР, літаратуразнаўца:

— Для мяне галоўнае, каб захаваўся наш беларускі дзяржаўны, каб яе нікому не здалі. Толькі з З. Пазняком я звязваю ўвядзенне ўласнай валюты, стабілізацыю эканомікі, стварэнне сапраўднай еўрапейскай дзяржавы, у якой прадстаўнікі розных нацыянальнасцей будуць жыць у дружбе і згодзе. Таму я, натуральна, галасую за Зянона Пазняка.

Іван ШТЭЙНЕР, літаратуразнаўца:

— Для мяне галоўнае, каб захаваўся наш беларускі дзяржаўны, каб яе нікому не здалі. Толькі з З. Пазняком я звязваю ўвядзенне ўласнай валюты, стабілізацыю эканомікі, стварэнне сапраўднай еўрапейскай дзяржавы, у якой прадстаўнікі розных нацыянальнасцей будуць жыць у дружбе і згодзе. Таму я, натуральна, галасую за Зянона Пазняка.

Леанід ШЧАМЯЛЁЎ, народны мастак Беларусі:

— Уся мая сям'я, цешка, жонка, дзеці — усё мы будзем галасаваць за Зянона Пазняка. Яго праграма бліжэй за ўсё нам, хто нарадзіўся на гэтай зямлі. Ён найпер руліць пра тое, каб была ў нас свая дзяржава, свая мова, свая культура. Ягоная ўласная духоўнасць, разуменне палітычнай сітуацыі і стану дзяржаўнасці найбольш сярод усіх іншых прэзідэнтаў адпавядаюць патрэбам дня. Менавіта гэтая асоба патрэбна нашай дзяржаве.

3 нагоды

НЕЗАЛЕЖНА АД ВЫНІКАЎ ВЫБАРАЎ

Какуль, нашы людзі ў свайёй пераважнай большасці цалкам агалітаныя і не надта звязваюць на наблізненне 23 чэрвеня. Мо гэта і праўда. Затое ўсё больш нервуецца сям'я той з кіраўнічых структур.

Вось, скажам, саўмінаўскі прэсакратар Зямяталін. Мяркуючы па ягонай апошняй заяве адносна газеты «Свабода», нервы ў таварыша сапраўды разбэрсаліся. Прынамсі, даў ён пэўную волю і эмоцыям, і словам, ажно да адкрытых пагроз дазаяўляўся.

Далейшыя ж падзеі паказалі, што некаму вельмі ж карціць ажыццявіць вядомы тэзіс «мы будем командовать прессой», прадэманстраваць сілу ўлады. І вось у выніку «рзарганізацыі» на радыё скасаваны рэдакцыі «Беларускай маладзёжнай» і «Крыніцы». А «БМ», мж іншым, якраз збіралася

запрасіць у студыю С. Багданкевіча, каб той выказаўся наконт «аб'яднання» грашовых сістэм і ўвогуле наконт палітыкі ўрада ў фінансавай сферы.

На прэс-канферэнцыі, што ладзілі журналісты «Беларускай маладзёжнай» і «Крыніцы» з нагоды чарговага свавольства ўрада, ад імя дэпутатаў апазіцыі БНФ у Вярхоўным Савеце выступіў С. Навумчык. Ён зачытаў заяву, пад якой подпісы Пазняка, Беленькага, Голубева ды іншых дэпутатаў, і дадаў, што першае, што зробіць Пазняк, калі пераможа на прэзідэнцкіх выбарах, — гэта пазбавіць пасады чыноўнікаў, якія робяць гвалт над прэсай, над сродкамі масавай інфармацыі.

Ва ўладных колах Беларусі не заўважаюць, дакладней — спрабу-

юць ігнараваць тое, што змяніўся свет і змянілася Беларусь. Начальніцкае асяроддзе па-ранейшаму ва ўладзе калгасна-феадальных стэрэатыпаў. Яны мяркуюць, што самы лепшы аргумент у размове — грмуць кулаком аб стол. Гэтак простама, па-«сямейнаму». Але ж Беларусь — у цэнтры Еўропы, і ўсё, што адбываецца ў нашай хаце, мае розгалас па ўсім свеце.

Пра гэта сведчыць і візіт на Беларусь Джорджа Сораса. Дарчы, візіт стаў галоўным болем для сп. Кебіча. Спачатку прэм'ер-міністр нібыта дамовіўся аб сустрэчы з мільярдэрам і мецэнатам сп. Сорасам, потым перадумаў, потым зноў... Сустрэча так і не адбылася. А пасля, у часе аднаго са сваіх перадвыбарчых мітынгаў, Кебіч дазволіў сабе выказацца ад-

ПРЫНЯТЫ ў САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ

«ДЕЛО» ВЕДАЕ... СПРАВУ

Чацвёрты год выходзіць часопіс міжнароднага супрацоўніцтва «Дело (Восток + Запад)», заснавальнікам якога з'яўляецца выдавецтва «Беларусь». Зразумела, выданне гэта спецыфічнае, у першую чаргу яго цікавяць пытанні эканамічнага плана ў самых розных іх аспектах. Тым не менш «Дело», ведаючы сваю справу, не абмянае і культуру, побыт беларусаў. Прынамсі, пра гэта сведчаць і нумары, што з'явіліся сёння.

У першым з іх, напрыклад, сталы аўтар «Дела» У. Арлоў выступае з нарысам «Дваранскія гнёзды», у якім расказвае, як жыла колішняя беларуская шляхта. Дарэчы, гэты матэрыял апублікаваны пад традыцыйнай рубрыкай «Беларусь».

Яна прысутнічае і ў другім-трэцім нумары. Гэтым разам У. Арлоў знаёміць з вераваннямі нашых продкаў — «Ва ўладзе Перуна і Сварога». А вось у чацвёртым нумары У. Арлоў паведавае пра Сімона Полацкага, які, як вядома, быў самым адукаваным з беларусаў у Маскве.

СПРАВАЗДАЧА «БЕЛАВЕЖЫ»

У Доме літаратара ў Мінску на чарговай вечарыне справаздачу трымала літаратурна-мастацкае аб'яднанне «Белавежа». Згаданая творчая суполка бярэ пачатак з 1958 года. Тады пры Беларуска-польскім грамадска-культурным таварыстве ў Польшчы аб'ядналіся аднадумцы, якія спрабавалі свае сілы ў літаратуры. Спачатку выходзілі калектыўныя зборнікі, потым — і аўтарскія. «Белавежцы» лшчэ ў 1973 годзе былі прадстаўлены «Мастацкай літаратурай». Іх кніга «Літаратурная Беласточчына», што даўно стала бібліяграфічнай рэдкасцю, упершыню так шырока прадставіла творцаў з Беласточчыны беларускаму чытачу.

І сённяшні дзень «Белавежы» — таксама не менш плёны. Пра тое, чым жывуць «белавежцы», расказаў на вечары Я. Максімак. У. Гіламадэў спыніўся на набытках беласточкіх літаратараў. На вечары выступілі А. Гардзіцкі, А. Разанаў, С. Яновіч і іншыя.

КУПАЛА: СУЧАСНАЕ ПРАЧЫТАННЕ

Адзіны ад многіх колішніх ацэнак, зразумець Я. Купалу ва ўсёй глыбіні, шматзначнасці і складанасці яго таленту імкнецца Пятро Васючэнка ў кнізе «Драматычная спадчына Янкі Купалы», выпушчанай выдавецтвам «Навука і тэхніка».

«Вопыт сучаснага прачытання» — за гэтым падзагалюкам і жаданне адзіна ад схем, створаных даўно, і гатоўнасць разіць тое лепшае, што ўжо назапашана купалазнаўцамі. П. Васючэнка дае сваё вылумачэнне драматургічным творам Я. Купалы ў жанравых адносінах. Адапаведна ў кнізе з'явіліся асноўныя раздзелы: «Містэрыя («Адвечная песня»)», «Трагедыя («Сон на кургане»)», «Камядзя («Паўлінка», «Прымакі»)», «Драма («Раскіданае гняздо»)», «Трагікамядзя («Тугэйшыя»)».

«КРАЙ СМОЛЕНСКИЙ» ПРА БЕЛАРУСЬ

Непасрэднае дачыненне да мінуўшчыны Беларусі мае шэраг публікацый, змешчаных у трох шытках часопіса за другое паўгоддзе (NN7—8, NN9—10, NN11—12, 1993).

Хроніку гістарычных падзей на Смаленскай зямлі падае ў артыкуле «Смаленск і Вялікае княства Літоўскае ў XIII—XVI стагоддзях» Г. Ластоўскі (NN7—8). Тут жа А. Глазырына распавядае пра старадарку Івана Фёдарова «Евангелле» і «Біблія», што пабачылі свет у 1580—1581 гадах у Астрозе, у майтку князя Канстанціна Астрожскага. Яшчэ адзін помнік старажытнасці, што звязаны з імем князя К. Астрожскага і захоўваецца ў Смаленскім музеі-запаведніку, падрабязна апісвае мастацтвазнаўца Д. Жураўлева ў артыкуле «Рукамы Астрожскага».

Супрацоўнік упраўлення Міністэрства беспячкі па Смаленскай вобласці Н. Ількевіч прысвячае артыкул «Максім Гарэцкі» 100-годдзю з дня нараджэння пісьменніка (NN9—10). Тут пратаколы допытаў М. Гарэцкага і сведкаў, лісты, заявы, іншыя архіўныя дакументы.

Пасля асады Смаленска ў 1654 годзе з ліку абаронцаў горада, перайшоўшых на бок маскоўскага войска, царом Аляксеем Міхайлавічам быў створаны асобны конны полк смаленскай шляхты. Пра яго лёс можна прачытаць у артыкуле А. Трафімава «Полк смаленскай шляхты» (NN11—12).

Міхась МАХНАЧ
г. Смаленск

ПРАКАПОВІЧ Ігар Міхайлавіч. Нарадзіўся ў 1960 годзе ў горадзе Паставы. Скончыў Беларуска-дзяржаўны ўніверсітэт (1985). Выкладае геаграфію ў пастаўскай СШ N 1.

Літаратурную працу пачаў у 1986 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Рэха малітваў» (1993). Друкаваўся ў калектыўных зборніках «Дзень пазіі», «Дзвіна», «Рунь», часопісах «Малодосць», «Роднае слова», штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

ПРАКОПЧЫК Леанід Цімафеевіч. Нарадзіўся ў 1933 годзе ў Мінску. Скончыў сельскагаспадарчую акадэмію імя Ціміразева ў Маскве (1958).

Літаратурную працу пачаў у 1958 годзе. Аўтар кнігі нарысаў «Даўгінаўскія вёрсты» (1977), «Ёсць у сэрцы запаветны куточак» (1979), «В краю Налибокской пуши» (1979), «Адкуль у вёскі імя» (1981) і іншых. Напісаў п'есы і кінасцэнарыі «Князь Наваградскі», «Крэўская вязніца», «Круіз на кані», «Навагра-

дак чытае Міцкевіча», «Налібоцкія пчалары», «Беларускія ратушы».

САУЛІЧ Уладзімір Уладзіміравіч. Нарадзіўся ў 1951 годзе ў вёсцы Мацясы Глыбоцкага раёна. Скончыў Беларуска-дзяржаўны ўніверсітэт (1973).

Літаратурную працу пачаў у 1968 годзе. Аўтар п'есы «Халімон камандуе парадам» (1986), «Адзін Гаўрыла ў Полацку» (1990), «Сабак з залатым зубам» (1992). Вышла кніга «Халімон камандуе парадам» (1994).

ТРАФІМЧУК Мікола Мікалаевіч. Нарадзіўся ў 1950 годзе ў вёсцы Осаўцы Драгачынскага раёна. Скончыў Брэсцкі педагагічны інстытут (1975). Працуе ў рэдакцыі газеты «Наша доля».

Літаратурную працу пачаў у 1970 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Трыванне» (1990), «Фэст» (1994), друкаваўся ў калектыўных зборніках «Нашмадкі», «Дзень пазіі», часопісах «Полымя», «Малодосць», «Беларусь», штотыднёвіку

«Літаратура і мастацтва».

ХАТЭНКА Антаніна Яўгенаўна. Нарадзілася ў 1956 годзе ў вёсцы Зенькаўцы Зэльвенскага раёна. Скончыла Беларуска-дзяржаўны ўніверсітэт (1978). Старшы эксперт па фальклору Беларускага фонду культуры.

Літаратурную працу пачала ў 1978 годзе. Аўтар кнігі пазіі ў прозе «Зніч крывявых дарог» (1992), пазіі «Здзічэлае рэха вясны», цыкла нарысаў «Чалавек на далоні Сусвету».

ЧОБАТ Аляксандр Фёдаравіч. Нарадзіўся ў 1959 годзе ў горадзе Скідзелі. Скончыў Беларуска-тэхналагічны інстытут (1981). Рэдактар газеты «Гродзенская неделя».

Літаратурную працу пачаў у 1990 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Год» (1992), «Крэсавякі» (разам з Д. Біэль-Загнетавай, 1993). З вершамі, нарысамі, эсэ выступаў у газетах «Ніва», «Свабода», штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Пошта

У ПАЛОНЕ САФІСТЫКІ

27 красавіка ў «Народнай газеце» быў апублікаваны матэрыял пад загалюкам «Вы не правы!» за подпісам Валянціна Сарокіна, нардэп РБ. Можна, і не варта было б звяртаць увагу на гэтую публікацыю, калі б ад яе не патыхала антыадраджэнскім духам і антыбеларушчынай.

Генерал Сарокін беспадстаўна абрынуўся на Ніла Гілевіча, на ягоны артыкул «Найвялікшае злачыства — сець варажнечы паміж народамі», апублікаваны ў той жа «Народнай газеце» раней і з кар'еру, па-вайскаваму, кідаецца ў наступ на свайго калегу, сарданічна заяўляючы, што яго артыкул «...воспринимается мною, как открытое лицемерие». Прааналізаваўшы матэрыял «товарища» Сарокіна, варта паставіць контрпытанне: а ці не з'яўляецца ягоная публікацыя яўным крывадушам?

Абвінаваціўшы Гілевіча і міністра Гайсёнка ў садзейнічанні міфічнай прапагандзе «антырускіх настрояў», Сарокін рынуўся тармашыць публікацыі У. Арлова на старонках часопіса «Пралеска» і абвінаваціў таго ў... «нацыяналізацыі». «Эти публикации вовсе не досадный случай, не бред одинокого историка с агрессивно-националистическим уклоном сознания. Это лишь одно из проявлений сознательно формируемой системы пропаганды крайне националистической идеологии, открыто направленной на воспитание у детей вполне определенных представлений о зловещей роли России в истории нашей земли...» Бачыце, які стыль, дастойны часоў сталіншчыны! Калі б быў у жывых «шэры кардынал», абавязкова прадставіў бы аўтара публікацыі да ўзнагароды сталінскай прэміі.

Праўда, Сарокіна можна зразумець па-чалавечы: выхаваны на засуханых догмах бальшавіцкай ідэалогіі ў духу «савецкага патрыятызму» і нянавісці да «нацызмаўшчыны», ён не ў стане пазбавіцца ад міфічных напаставанняў і паталагічна не ўспрымае праўды аб гістарычных падзеях мінулага, якую адкрылі беларускаму народу сумленныя гісторыкі-навукоўцы, назваўшы заваёву — заваёвай, зло — злом, ісціну — ісцінай. Нельга атаясамляць паняцце «рускі народ» з паняццем вялікадзяржаўнага валадароў Расіі, «собирателей русских земель», расійскіх цароў і крамлёўскіх бальшавіцкіх валадароў. Ад гэтага «собирання», у час якога тварыліся злучэнствы расійскіх заваёўнікаў, рускі народ не меў ніякай карысці, не адчуваў свабоды, бо, як пісаў рускі філосаф Бярдзэеў, «свабода рускага народа знаходзіцца ў адваротна прапарцыянальнай залежнасці ад расшырэння тэрыторыі Расійскай імперыі і пашырэння яе ўплыву».

Беларускія прагрэсіўныя гісторыкі абавязкова ў сваіх навуковых працах на канкрэтныя гістарычныя факты, пачэрпнутыя з гістарычных летапісаў, розных хронік і іншых дакументаў старажытнасці, а не на высмактаныя з пальца міфы, як гэта рабілі фальсіфікатары «Гісторыі БССР» ва ўгоду сваім крамлёўскім бальшавіцкім самадзяржцам. Сумленныя навукоўцы ў сваіх працах прытрымліваюцца парады Джарта: «Третье даярцае фактам толькі дасканала вывераным, у якіх немагчыма памыліцца». Нельга не заўважыць засуханана нігілізму і «савецкага патрыятызму» ў поглядах Сарокіна на «Геаграфію Беларусі» Аркадзя Смоліча, якая ў свой час лічылася лепшай у

Заходняй Еўропе. Генерал Сарокін, дзякуючы сваёй «патрыятычнай пільнасці», «адшукаў» у падручніку «нацызмаўскаму крэмлю»: «На картах, помещенных в этой книге, в территорию не существующей тогда Белоруссии как государства (дзіўнае «адкрыццё» заскарулага нігіліста!) ўключены: Смоленск, Брянск, Новозыбков, Дорогобуш, Невель, Себеж і другія рускія горады». Тут я мушу расчараваць «товарища» Сарокіна: геаграфічна-этынаграфічны карты не складаў «нацызм» Смоліч, а вядомы рускі вучоны, гісторык, этнограф, філолаг Яўхім Карскі і іншыя рускія этнографы, якія верна служылі Расійскай імперыі. Аднак, будучы сумленным навукоўцам, прытрымліваўся ідэальнага правіла ў навуцы: ісціна і Праўда засноўваюцца на дасканала вывераных фактах, а не на міфах, домыхлах.

«Анатаміраванне» «Геаграфіі Беларусі» Аркадзя Смоліча, як і «100 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі», штучнае выпукленне нейкага «адзінага караня» ў паходжанні рускіх, беларусаў і ўкраінцаў выкрывае толькі дылетанцтва аўтара публікацыі, ягоны сапраўдны мрой аб «великом могучем государстве российском», у якім Беларусь зойме «подобное» ёй месца правінцыі. Гэта факт, якога не абвергнеш нават пры дапамозе сафістыкі і казуістыкі.

Зусім забытае «товарищ» Сарокін у гістарычных працах, што адбываліся на Беларусі пасля кастрычніцкага перавароту, і метадам падтасоўкі фактаў, дзіўфармацыі і маны, дасканала адшліфаваных бальшавіцкімі ідэолагамі, намагаецца «даказаць», што толькі бальшавікі «па-бачкоўскаму клапатліва» аб дзяржаўнасці Беларусі, уважліва беларускай нацыі. Вось пастулат Сарокіна: «... Территория Белоруссии в момент ее образования (1 января 1919 года) ненамного превышала территорию нынешней Минской области. Национал-демократы» забылі о том, что Россия добровольно передала в состав Белоруси значительные территории». Не, не забыліся пра тую колішнюю валтузю ці гульню з «добраахвотным падарункам». Гэта быў крок хітра прадуманай палітыкі бальшавіцкага кіраўніцтва. Той «падарунак» быў ні што іншае, як «дары данайцаў», бо ўжо тады ў глыбокай сакратнасці ў нетрах бальшавіцкіх кабінетаў распрацоўваўся злавесны план асіміляцыі беларускай нацыі, што выявілася ў практычным ажыццяўленні слаўтай тэорыі «зліцця нацыі і іх моў».

Дзіўфармацыя і яўнай маной вее ад наступных разважанняў генерала Сарокіна: «Не является ли насильственная сплошная белорусизация грубым нарушением прав человека — детей и их родителей, которых лишили прав свободного выбора языка обучения». Тут яўная мана адносна праўдзінасці тэсту дакумента, на які спасылаецца аўтар публікацыі. Ва «Усеаюзнай Дэкларацыі правоў чалавека» ў 26 артыкуле, пункт 3 запісана: «Бацькі маюць права прыярытэту ў выбары віду (падкрэслена мною. — В. С.) адукацыі». Калі нардэп Сарокін разумее паняцці «від» і «мова» як адэкватныя,

то хай даруе мне за недасведчанасць у лінгвістыцы.

Зусім неінтэлігентна і непрыстойна з боку генерала Сарокіна папракаць Н. Гілевіча ў ягонай мінулай літаратурнай дзейнасці: «... Нил Гилевич в то время писал стихи («интеллигентное слоуче?! — В. С.), в которых прославлял партию и ее вождей. Был доволен и ни на что не жаловался, скорее — наоборот». Цікава было б ведаць, каго ў той час праслаўляў сам генерал Сарокін? Ці не тую ж самую партыю і тых самых «вождей»? У сваёй кароценькай «споведзі» адносна былога Ніл Гілевіч сказаў шчыра: «Мне кажуць: я выракся кагосьці. Каго? Фальшывых ідалаў-святцоў, якім паверыў некалі? Ну, што ж, хай Бог даруе хібы маладосці». А вось штосьці наконт шчырай споведзі самога «товарища» Сарокіна адносна былога мы не чулі. Па ягоных прамовах у Вярхоўным Савета і практычных дзеяннях можна зрабіць вывад радкамі калісцэ папулярнай песенькі з лакаванага кінафільма: «Каким ты был, таким ты и остался»...

Што датычыць ліквідацыі беларускамоўных школ на Беларусі, то «товарищ» Сарокін прыкідваецца такім наўным, такім «ня-знайка», што дзіву даецца. Толькі паслухайце: «Но согласитесь, что в то время, когда не было школ белорусских, не было и русских. Была просто школа среднеобразовательная. Вось так, братки-беларусы! А вы скардзіцеся, што не было школ з беларускай мовай навучання».

«Товарищ» Сарокін паталагічна ненавідзіць дэмакратычныя партыі і пільні, асабліва БНФ. У сваіх домыхлах пры дапамозе хваравітых уяўленняў, не грэбуючы дыфамацияй, генерал Сарокін спрабуе прыклеіць нацыянальна-свадомым беларусам і кіраўнікам адраджэнскага руху ярлык міфічных «зрадніцаў». Вось ягоная выснова: «... чы ж интересы защищает БНФ — своего народа или интересы заокеанских «доброжелателей»? Адказ можа быць толькі адзін: БНФ, іншыя нацыяналі-дэмакратычныя партыі і грамадскія пільні абараняюць толькі сваю нацыянальную годнасць, свой суверэнітэт, сваю будучыню. Што датычыць заакеанскіх «доброжелателей», то ў іх няма ніякіх «нацыянальных інтарэсаў» на Беларусі, яны не ўводзяць «адзінай рублёвай зоны», «адзінай эканамічнай прасторы», у іх няма скрытай задумы асіміляваць беларускую нацыю, далучыць РБ да Штатаў у якасці правінцыі «Паўночна-Заходні край», пазбавіць беларускі народ ягонай гістарычнай спадчыны, нацыянальнай культуры, навязваючы беларускаму народу сваю «Барыню».

І ўсё ж, усё ж, нягледзячы на патугі сарокіных, чыкіных, гайдукевічаў, розных «союз», нельга загамаваць рух за нацыянальнае адраджэнне, ручанкі якога зліваюцца ў адзіны магутны патак. Яго не перакрыць ніякімі «дамбамі» рэтраградаў. Надыйдзе час, і Беларусь цалкам вызваліцца з абдымкаў чужокаў і стане такой, аб якой марыў, за якую змагаўся і загінуў нястомны змагар і ахвярнік Кастусь Каліноўскі. Ягоныя заклікі да беларускага народа ў пісьмах «З-пад шыбеніцы» жывуць у сэрцах свядомых беларусаў, клічуць на змаганне за сваю волю і долю...

Васіль СОКАЛ

ДАРАГІЯ мае землякі — супрацоўнікі «ЛіМа», дабрыдзенькі Калі ў першай палове 92-га года я мог чытаць «ЛіМ» на Урале, дык зараз нават не ведаю, ці жыве гэтае выданне. Калі б не верыў, то не пісаў бы вам. А пішу з надзеяй, што «ЛіМ» застаўся такім жа праўдзівым выданнем, якім і быў два гады назад, і дапаможа мне вярнуцца на радзіму. Роўна два гады назад я спакаваў у скрыні рэчы (адзенне, кнігі, посуд, рыштунак і г.д.), ледзь было не пагрузіў у «КамАЗ», але разумныя людзі паралілі пачакаць. У ліпені 92-га года з'ездзіў у родную вёску (Клімавіцкі раён Магілёўскай вобласці) і пераканаўся, што мне там пакуль што не выхадзіць. Як не было волі для вясковага жытара, так яе і зараз яшчэ няма. Як пісала Ларыса Геніош, свабода — не тое, што «Свабодная тл» скажучы, свабода — калі я свабоду адчуваю. Тут, на Урале, я свабоду не толькі адчуваю, яна штодня ўва мне і вакол мяне. Маючы невялікую

ферму за 30 кіламетраў ад Чэлябінска, дзе пішу гэты ліст, я жыву па сваіх правілах, я вольны ад дзяржавы, і дзяржаўная ўлада больш не вызначае мой лёс. Я сам сабе гаспадар. Аб тым, як я працую, можна прачытаць у часопісе «Новый фермер» (N1, 1994, стар. 6). Гэты вельмі карысны часопіс у Беларусь прыходзіць. Мая свабода ў тым, што летам я ўкалваю ў саменкай раніцы да вечара без выхадных, а зімой мне не трэба ўладкоўвацца куды-небудзь на працу, як было раней, у мяне ёсць права купіць любую кнігу, выпісаць любы часопіс, ездзіць куды захачу і калі захачу. Мне не патрэбен блат, каб штосьці купіць. У продажы ёсць усё. Я плачу дзяржаве падатак і на гэтым нашы адносіны канчаюцца. Дзяржава больш мне не ўказчык, як раней было. Я магу планавальную любую пакупку, любую паездку (нават за мяжу), толькі былі б грошы. І пры жаданні іх можна зарабіць, вырошчваючы грошы на зямлі.

Канкрэтны прыклад. У сярэдзіне лета мне трэба злятаць у Беларусь (на «разведку»), на гэта мне спатрэбіцца мінімум 0,5 мільёна рублёў. І гэтую суму я зараблю на шматку зямлі памерам 10х10 метраў. Ведаючы, што ў канцы чэрвеня маладая бульба будзе па цане не меней чым па 3 тысячы рублёў за кіло, мне трэба вырасціць к таму часу 200 кілаграмаў клубняў. Гэта прыкладна трэба пасадзіць не больш чым 500 кустоў. І хоць раніцай 4 красавіка на двары было -18 градусаў, 16 красавіка -4 градуса, а сёння, 19 красавіка, -2, бульбачка ў мяне вось-вось заціце. У мяне няма і думкі спасыліцца на «неспрыяльныя ўмовы надвор'я», як гэта рабілася пры камуністычнай уладзе, я паставіў перад сабой мэту і пры любым надвор'і павінен я ажыццявіць. Але на сваёй роднай зямлі ў Беларусі я яшчэ не магу так працаваць.

Упэўнены, што рэанімацыя беларускай нацыі можа пачацца толькі з вёскі, але пры ўмове, што там будзе воля. Ды пакуль што ў Беларусі захоўваецца таталітарны рэжым, які абяпіраецца на камуністычную ідэалогію. І вельмі шкада, што просты народ (мяркую па лістах родных з Клімавіч) усё яшчэ ўздыхае па былым «парадкам» на чале з парткамамі, райкамамі і ЦК. Нават С. Шушкевіч не ведаў, супраць чаго трэба змагацца. Ягонае інтэрв'ю ў «Дружбе народаў» (N2, стар. 128—139) здзіўляе сваёй аморфнасцю, адсутнасцю яснай думкі, каб яна была проста і зразумелай усюму народу. Хіба ў Аўстрыі, Швецыі ці ў Ізраілі людзі думалі, пры якім ладзе яны жывуць — ці сацыялізм у іх, ці народны капіталізм, як С. Шушкевіч вызначыў беларускі шлях, затое там нават дзіця ведае, што яно жыве ў свабоднай краіне.

Стаць свабоднай дзяржавай — вось шлях Беларусі. А для гэтага трэба пакончыць з усімі формамі і відамі таталітарнага рэжыму. Вельмі цяжкая задача, але ажыццявімая. Для гэтага трэба штодзённа распяваць у сродках масавай інфармацыі, што фашызм і камунізм —

блізкія сваякі, што іх навуковай базай служыць аднолькавая філасофская канцэпцыя, якая сцвярджае, што можна пабудавать такое грамадства, дзе нейкая частка людзей стане шчаслівай за кошт знішчэння нейкай другой часткі. І трэба распяваць так, каб нават звычайны селянін разумее гэта і ведаў прычыну сваёй беднасці. Праўда, пры фашысцкай уладзе германскі селянін жыў на некалькі парадкаў багацей, чым калгаснік, якому абяцана была шчасце праз класавую барацьбу, а немцу — праз расавую. Вось і ўся розніца.

Лічу, што палітычная асвета павінна быць самай галоўнай тэмай усіх сумленных журналістаў і пісьменнікаў. І пераканаўча прашу «ЛіМ» перакласці на беларускую мову і апублікаваць артыкул Германа Андрэева «Не блізныя, але — браты» з часопіса «Новый мир» (N4 за сёлетні год). Пра аўтара гэтага артыкула можна прачытаць у «Новом мире» (N2, 1994, стар. 144). Ён эміграваў з СССР у 1975 годзе. Па прафесіі

настаўнік рускай мовы і літаратуры, быў намеснікам дырэктара маскоўскай школы N2, зачыненай гаркамам партыі. У Германіі выкладае ўва ўніверсітэце Майнца (прайшоў па конкурсе). Надрукаваў шмат артыкулаў, кніг, знаваў у Германіі Рускі вольны ўніверсітэт імя Сахарова, часта друкуецца ў расійскіх часопісах.

Прашу зрабіць гэты перадрук з «Нового мира» па той прычыне, што зараз часопіс паступае ў Беларусь у вельмі абмежаванай колькасці і масаваму чытану проста недаступны.

Мае вам самыя лепшыя пажаданні. Можна быць шчаслівым ад адной толькі думкі, што на нашых вачах рухнула гэтае страшыдла — СССР. Я веру ў Беларусь, скрыні з набыткам стаяць нераспакаваныя, мышы там паслліліся, паедуць разам са мной у Беларусь.

Былы член Саюза журналістаў СССР
Рыгор ЛЯВОНЦЭЎ,
фермер.

НЕ БЛІЗНЯТЫ, АЛЕ — БРАТЫ

СПРЭЧКІ НЯМЕЦКІХ ГІСТОРЫКАЎ АБ НАЦЫЗМЕ І КАМУНІЗМЕ

Мы вырашылі адгукнуцца на просьбу землякі і ўслед за ягоным лістом прапануем увазе чытачоў «ЛіМа» пераклад артыкула Г. Андрэева.

Гісторыя — навука, якая наўрад ці павінна прэтэндаваць на канчатковасць, што не падлягае перагляду, адказы. Тое, што сёння здаецца неабвержымым, заўтра выяўляецца як свядомая («партыйнасць») ці несвядомая, абумоўленая непрафесіяналізмам, фальсіфікацыя. Але нярэдка бывае і так, што заўтра і не надыходзіць, а ўжо гісторыкі пра адну і тую ж з'яву, што адбылася не ў нейкіх далёкіх часіны, а пры жыцці гэтых самых гісторыкаў, мяркуюць зусім па-рознаму. Пры гэтым апаненты часта перакананы, што другі бок ці невуцкі, ці партыйны, ці падкуплены. Аўстрыйскі ж куг'туролаг Эган Фрыдэль, які наклаў на сябе рукі, калі фашысты ўвайшлі ў Вену, аніякага крміналу ў розначтаных гістарычных пісьмёнаў не бачыў: гісторыя, сцвярджаў ён, навука суб'ектыўная, і ў гэтым яе вабнасць. Аб'ектыўным гісторыкам, дададзім мы, мог бы быць толькі Бог, але ён даручыў пісаць гісторыю людзям. Крыху зменьваючы словы Пушкіна, можна сказаць: «Сачыць за думкамі разумнага гісторыка і яго апанентаў — занятка надзвычай захапляючы».

наўрад ці знаёмы, Нольтэ запэўнівае чытачоў, што ён «добра і злу внімае равнодушно, не ведаю ні зависти, ні гнева». Ён называе сябе Geschichtsdenkler (што ў вольным перакладзе з нямецкай азначае «чалавека, які думае, разважае над гісторыяй»), а свой метада — феноменалагічным. Сутнасць гэтага метада — уразглядаць даследуемага гістарычнага аб'екта, у канкрэтным выпадку — нацызму, знутры: не ўсвядомішы суб'ектыўных намераў нацыстаў, немагчыма, сцвярджае Эрнст Нольтэ, зразумець феномен нацыянал-сацыялізму.

Нольтэ скільны параўноўваць працэс гістарычнага даследавання з судовым разбіральніцтвам. А як вядома, дэмакратычны суд імкнецца знайсці ў дзеяннях злачынцы і змякчальны абставіны. Свой феноменалагічны метада Нольтэ традыцыйна траўвае ў м'ястове к'т аб гісторыі, тэорыі і практыцы нацыянал-сацыялістаў: «Фашызм і яго эпоха», «Мінулае, якое не хоча адыходзіць», «Фашысцкі рух», «Еўрапейская грамадзянская вайна» і ў іншых.

Нольтэ кожны раз літаральна ашломлены тым шквалам абвінавачванняў, падчас нават у парламенцкіх формах, які абрыняецца на яго пасля выхату кожнай з гэтых кніг. Менавіта аб'ектыўнасці, якую, як верыў Нольтэ, забяспечвае яго феноменалагічны метада, і не знаходзілі ў ягоных працах калегі-гісторыкі: адзін з іх яшчэ ў 1963 годзе заклімаў яго ганебнай для Германіі мянушкай «абаронца фашызму». Нольтэ з тае пары ніяк не можа адмыцца. Ён упарта паўтарае: я не абаронца і не абвінавачваю фашызму, я хачу яго зразумець, а абвінавачваю гісторыю — гэта варыянт большавіцкі і нацысцкіх паказальных працаў; я ж хачу дэмакратычна суда над нацызмам. «Ага! — абурана ўсклікае гісторык Аўгуст Вінклер у рэцэнзіі на кнігу Эрнста Нольтэ «Еўрапейская грамадзянская вайна», — Нольтэ хоча справядлівасці для Гітлера». Прыхільнікі Нольтэ, а яны ў меншасці сярод нямецкіх гісторыкаў, называюць пазіцыю Вінклера абывацельскай: гэта натоўп на судзе над страшным злачынцам лямантуе: «Які там адвакаты, чаго з ім цацкацца — расстраляць ды ўсё!»

пасля 4 кастрычніка. Увогуле, кожны гісторык, кожны філосаф стаіць перад выбарам паміж Бенедыктам Спінозам і рускім філосафам Львом Штавым, які не верыў у магчымае захоўванне спакой і аб'яваваць пры даследаванні чалавечых трагедый і не вельмі давораў інтэлектуальнай сумленнасці «аб'ектыўнасці». І калі Аляксандр Нейзоруў спяшаецца падзяліцца выхатымі з газеты фактам, вядома ж, дзеля аб'ектыўнасці, што Гітлер мог насістаць па памяці ўсе оперы Вагнера, наўрад ці хто ўсумніцца ў таяных сімплятых прапагандыста «нашых» да аднаго з самых страшных злачынцаў у гісторыі чалавецтва. Больш карэктнай была ўсё ж «ангажаваная» ацэнка, якую незадоўга да свайго пакарання даў гітлерызму адлеты бандыт, адзін з кіраўнікоў фашысцкай хейры Ганс Франк: «І праз тысячы гадоў не забудуцца гэтыя злачынствы немцаў», — і не дадаў пры гэтым, што Гітлер любіў кветкі і сабак, баючыся, напэўна, што Гасподзь будзе яго правараць не на аб'ектыўнасць, а на вернасць хрысціянскім заповедзям.

Асабліва цікавае да тых ці іншых гістарычных канцэпцый успыхвае тады, калі гісторыя раптам, нібыта і зусім нечакана, вяртаецца і робіцца сучаснасцю, прытым не ў выглядзе якіх-небудзь алюзій на сцэне Тэатра на Таганцы ў так званыя застойны час, а ледзь ці не літаральна: у падвалах Белага дома маршыруюць ударнай групы рускіх нацыстаў, на размалёваных сваяцкімі сценах дамоў Масквы, яшчэ нядаўна сталіцы міжнароднага камуністычнага руху, можна прачытаць: «Бі жыдоў!», калія Музея Леніна прадаюць «Майн кампф», нямецкі «Шцюрмер» прадаецца пад назваю «Пулс Тушына», пісьняр камуністычных экспансій заяўляе з экрана маскоўскага тэлевізара, што Расію можа ўратаваць толькі фашызм, на вуліцах усходнегерманскіх гарадоў нядаўня піянеры і камсамольцы крычаць: «Германія немцамі!»

У гэтых фантазмагарычных умовах зноў звяртаешся да так званай спрэчкі гісторыкаў, якая то успыхвае, то тлее на старонках нямецкіх навуковых і папулярных часопісаў. Сялта споўнілася семдзесят гадоў Эрнсту Нольтэ, з-за прац якога і разгарэўся ўвесь сыр-бор: у сваіх шматлікіх даследаваннях аб камунізме і нацызме Э. Нольтэ даказвае, што гэтыя дзве палітычныя плыні (па сутнасці) аднолькавыя і адрозніваюцца толькі ў нюансах.

Спрэчка вакол прац Эрнста Нольтэ выклікана не толькі інтэрпрэтацыяй у іх навуковых фактаў, а перш за ўсё — яго метадалогіяй.

Не цытуючы пушкінскага Пімена, з маналогам якога з «Барыса Гадунова» нямецкі вучоны

Думаецца, што феноменалагічны метада учыніў з Эрнстам Нольтэ злы жарт. Адразу зазначым, што Нольтэ да нацызму і камунізму адносіцца з натуральнай агідай еўрапейца-гуманіста. У лісце ў ліберальную газету «Цайт» ён сказаў пра гэта з дастатковай пэўнасцю. Але будучы тыповым заходнім вучоным, Эрнст Нольтэ, як чорт крыжа, баіцца таго, што заецца тут ангажаванасцю, палыміянай абаронай свайго светаўспрымання. Для заходніх вучоных непарушна максіма Спінозы: «Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intellegere» («Не смяцца, не сумваць, не праклінаць, а толькі разумець»). Варта заўважыць, што гэтая базь перад адкрытым выказаннем сваёй пазіцыі выявілася і ў часткі расійскай інтэлігенцыі, абаранай непадробнай радасцю, якую выказалі пераможцы нацыянал-большавіцкага мяцяжу

Неангажаваны, феноменалагічны метада Эрнста Нольтэ не пераканаў вельмі многіх чытачоў ягоных кніг. Пры гэтым рэдка падаюцца сумненні кампетэнтнага Нольтэ як гісторыка надзвычай дасведчанага. Сумненні выклікаюць яго асноўныя тэзісы. Усе свае намаганні па збіранні гістарычных фактаў Нольтэ скіроўвае на падтрыманне двух сваіх галоўных прапустаў. Першы: нацызм — гэта рэакцыя на рускі большавізм. Другі: нацызм і большавізм — з'ява аднаго парадку, а злачынствы нацызму зусім не унікальныя, на сумленні большавікоў ахвяр не меней.

Калегі-гісторыкі не прышлі ў захапленне ад адкрыццяў Нольтэ. Амаль усе яны адкінулі ягоны першы тэзіс і толькі з вялікімі агаворкамі прынялі другі.

Палеміка вакол тэорыі Эрнста Нольтэ праходзіла зусім не ў духу завету Спінозы, часам яна больш нагадвала (у артыкулах левых гісторыкаў) стыль савецкіх ідэалагічных кампаній. Так, Юрген Габермас аб'яўляў тэзісы Нольтэ «палітычна небяспечнымі». (Вядома ж, ён не чытаў артыкул Бярдзеева ў «Вехах», дзе той абвінавачваў рускую інтэлігенцыю ў тым, што яна шукае не ісціну, а палітычную карысць).

Больш стрымана гучыць крытыка з боку Вольфганга Мамзена, унука вялікага нямецкага гісторыка. Мамзен папракае Нольтэ ў тым, што той ігнаруе сацыяльныя прадпласылкі нацызму, створаныя канкрэтнымі абставінамі Веймарскай рэспублікі («нельга выводзіць нямецкі нацызм з гісторыі развіцця другой краіны — Расіі»).

Усё ж у таго, хто чытаў адносна раннюю працу Нольтэ «Фашысцкі рух», не ўзнікае ўражання, што гісторык ігнаруе мясцовыя нацыянальныя прадпласылкі нацыяналістычных рухаў.

Аспрэчваючы тыя ці іншыя сапраўды

сумніцельныя сцвярджэнні Эрнста Нольтэ, пасабныя яго апаненты высюваюць меркаванні настолькі ж арыгінальныя, наколькі і амаральныя. Так, рэдактар леваліберальнага часопіса «Шпігель», адзін з самых папулярных журналістаў Германіі Аўгштэйн, даказваючы, што злачынствы нямецкіх нацыстаў былі унікальнымі, якія не маюць аналагаў ні ў сучасным свеце, ні ў гісторыі, аддае перавагу сталінскім злачынствам, якія, маўляў, былі «рэалістычнымі» ў адрозненне ад гітлераўскага вар'яцтва. Толькі той, хто знаёмы з імаралізмам заходніх інтэлектуалаў, разумее, што мае на ўвазе Аўгштэйн, называючы сталінскія злачынствы «рэалістычнымі»: яны спрыялі развіццю прагрэсу, руху ад жахлівага капіталізму да светлых вяршынь самага справядлівага камуністычнага грамадства. Наогул, левыя крытыкі Нольтэ выразаў не выбіраюць (тым расійскім публіцыстам, якія любяць азірацца на «ўзорны Захад», было б цікава прачытаць у досыць респектабельнай нямецкай газеце «Цайт» артыкул гісторыка Іекеля супраць Нольтэ «Варта жалю тактыка фальсіфікатара»).

Але якімі б ні былі несправядлівымі асобныя наскокі калег на Эрнста Нольтэ, цяжка не прызнаць, што ён сам даў падставу для такога роду крытыкі.

Слабое месца Нольтэ — гэта логіка. Ён пагарджае папярэджаннем Арыстоцеля: «post hoc» — гэта не заўсёды «propter hoc».

Да таго ж не ўсё падобнае — вынік пераймання. Яшчэ Арст Міллер, буйнейшы рускі фалькларыст, заўважыў, што ў літаратурах розных народаў, якія нават не судакраналіся між сабою, узніклі падобныя з'явы, натуральна, не ў выніку пераймання, а па прычыне падобнасці сацыяльных сітуацый і якіхсьці псіхалагічных рэакцый, агульных у самых розных народаў. Міллер гаворыць пра «самазараджэнне сюжэтаў».

Нольтэ кажа праўду: канцлагеры для палітычных праціўнікаў першы прадумаў Ленін, а не Гітлер. Але, заўважае гісторык Фест, біёграф Гітлера, гэтага факта часавай паслядоўнасці яшчэ недастаткова, каб вынішчальную праграму Гітлера выводзіць з дзеянняў Леніна. Перанішы літаратуразнаўчы тэрмін на разглядаемы намі феномен, можна гаварыць пра «самазараджэнне сюжэта», які мае агульную аснову — абесчалавечанне еўрапейскага чалавека XX стагоддзя ў выніку першай сусветнай вайны, паразы лібералізму і перамогі калектывісцкіх вучэнняў, якія адкінулі прэч паняцці аб асабістай віне і асабістай адказнасці. Зразумець Нольтэ можна, апраўдаць як гісторыка, ды яшчэ феноменалагіста — наўрад ці: тэзіс аб перайманнасці нацызму, аб вучнёўстве Гітлера ў Леніна, вядома ж, прыносіць палёгка душы немца-патрыёта. Рускія патрыёты таксама ніяк не могуць прызнаць большавікоў ініцыятарамі страшнейшых злачынстваў: гэтым іх ці то жыды падвучылі, ці то людзі «каўказскай нацыянальнасці». Але пры чым тут аб'ектыўнасць, дзе тут месца «феноменалізму»? Хоць Нольтэ і выдае сябе за судзію на працэсе над нацызмам, ён нярэдка і, пэўна, непрыкметна для самога сябе выконвае функцыі ягонага адваката. Вядома ж, у любым цывілізаваным судзе хтосьці павінен прадстаўляць інтарэсы падсуднага, аднак самы сумленны абаронца, выгароджваючы свайго кліента, павінен адшукваць няхай нават і сумніцельныя аргументы на яго карысць. Але гэта наўрад ці задача судзіі альбо гісторыка. Толькі беспардонны адвакат мог бы заявіць, як гэта робіць Нольтэ, што яго падбаронны дзейнічаў ледзьве не ў сітуацыі неабходнай абароны: палітыка знішчэння яўрэяў стала, маўляў, рэакцыяй у адказ на заяву аднаго з кіраўнікоў Сусветнага яўрэйскага савета ў верасні 1939 года, што яўрэі будуць ваяваць на баку Англіі супраць Германіі. У

(Працяг на стар. 12)

У СЛАВУТАЙ СМОЛЬНІ

Пяты Рэспубліканскі фестываль юных музыкантаў «Сымон-музыка» прайшоў на радзіме Якуба Коласа. На другі дзень, як заўсёды, у славутай Смольні адбылося літаратурнае свята «Слова пра Коласа». Выступілі дырэктар музея народнага паэта З. Камароўская, пісьменнікі С. Грахоўскі і А. Вольскі, кампазітар, народны артыст Беларусі А. Багатыроў, сын Якуба Коласа Д. Міцкевіч, кампазітар М. Пратасяў і паэтка Н. Салаўёва (г. Масква), загадчык аддзела музея песняра І. Курбека, загадчык аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкама А. Грэкаў, музычныя і танцавальныя калектывы.

На хаче, дзе ў 1912 годзе ўпершыню сустрэліся Якуб Колас і Янка Купала, была ўрачыста адкрыта памятная дошка (аўтар-скульптар Л. Гумілёўскі), якая сведчыць пра гэту зямляную падзею.

На трэці дзень у ДOME культуры калгаса «Нёман» свай майстэрства дэманстравалі лаўрэаты і дыпламанты фестывалю.

У свяце ўдзел узялі госці з Масквы, з Калінінградскай і Уладзімірскай абласцей, з Украіны.

К. СЦЕПАНЮК

На здымак: З. Камароўская, С. Грахоўскі і Д. Міцкевіч на адкрыцці памятнай дошкі; момант свята.

ПОЗІРК НЕ ТОЛЬКІ Ў МІНУЛАЕ

Часопіс «Спадчына» пачынае... прагназаваць будучыню. Прынамсі, другі нумар адкрываецца раздзелам «Футуралогія». У дзень заўтрашні нам дапамагаюць зазірнуць А. Трусаў, В. Быкаў, В. Тарас, В. Голубеў, І. Антановіч, айцы Георгій і Міхаіл.

У нумары — артыкул «Касцюшка: Парыж—Нью-Йорк», чарговыя раздзелы з кнігі А. Глябовіча «Касцёл у ныволі», Я. Германовіча «Кітай—Сібір—Масква», Ю. Вольфа «Князі на абшарах Вялікага княства Літоўскага ад канца XIV ст.», Г. Сагановіча «Невядомая вайна (1654—1667)».

Сяргей Запрудскі выступае з артыкулам «Язеп Лісік — мовазнаўца». Тут жа публікуецца даследаванне Я. Лісіка «Некаторыя ўвагі да беларускае літаратурнае мовы». Прапануюцца раздзелы з кнігі калабаранта Я. Малецкага «Пад знакам Пагоні», выявы гербаў беларускай шляхты, малавядомыя штрыхі да біяграфіі А. Міцкевіча («І ксціндз прыехаў з Царына...» А. Кэмпфі), карэспандэнцыя І. Шарухі «Беларускія назовы ў Антарктыдзе», іншыя матэрыялы.

ПЕСЕННАЯ ВЕЧАРЫНА

прайшла ў ДOME літаратара, прысвечаная 75-годдзю з дня нараджэння А. Дзеружынскага. Юбіляр не толькі раскажаў аб гісторыі напісання некаторых вершаў-песень, а і выканаў шэраг мелодый.

Гучалі песні кампазітараў М. Шуміліна, У. Галя, У. Казбанова, бардаў М. Трафімчука і К. Герашчанкі на вершы А. Дзеружынскага. Выступалі таксама бард А. Атаманаў, гурт мінскай СШ N 195. Акампаніравала дачка кампазітара І. Шуміліна.

Сяброўскае слова пра юбіляра сказалі вядучы вечара У. Паўлаў, А. Вольскі, М. Яфімава і іншыя.

П. ГАРДЗІЕНКА

«Прыгоды Піркса» С. Лема, «Більярд апалове дзесятай» Г. Бёля, «Стамбульскі экспрэс» Г. Грына, «Гронкі гневу» Д. Стэйнке... Гэтыя і многія іншыя творы сусветна вядомых аўтараў выдала ў мінулым годзе па-беларуску «Мастацкая літаратура». У канцы 1992 г. пабачылі свет аповесць і раман Джорджа Оруэла «Ферма» і «1984». З перакладчыкам кнігі Сяргеем ШУПАМ гутарыць Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

— Што было непасрэдным штуршком для перакладу Оруэла — творчы імпульс ці наўнаснае выдавецкае пазіцыі?

— Пачну здалёк — з гадоў легкадумнага студэнцтва, калі мой сябар Шура Апановіч падчас адной з экзістанцыяльных пагулянак на Татарскіх агародах падзяліўся ўражаннямі ад толькі што прачытанае кнігі, дзе ўсё наскрозь — пра нас, ды як! Адбылося гэта, як і ўсё іншае, у 1980-м. Кнігі Оруэла, завезеныя кантрабандна нашымі студэнтамі-стажорамі з Лондана і Парыжа, хадзілі ў замове (інакш) па руках і чыталіся пад сталамі падчас лекцый. Гэткі быў першы кантакт. Вобразы, героі й цытаты з «Фермы» і «1984» увайшлі тады ў наша жыццё, стаўшы таемным знакам далучанасці. Памятаю, Шура сказаў тады: «Перевел бы задаром, если бы кто напечатал». Нам і ў галаве не было, што на той час існавала ажно тры расейскія пераклады.

Рэальны 1984-ы заспеў мяне ў Дрэздэне, дзе я з лейтэнанцкімі зорачкамі на плячах сплываў колішняй дзяржаве свой канстытуцыйны абавязак. Год гэты, ясная справа, праходзіў ва ўсім свеце пад знакам Оруэла. Раман друкавалі з працягам сотні газет, радыёспектаклі перадавалі дзесяткамі радыёэстанцыяў. Ведаючы мае схільнасці, мой калега, якога пакінулі служыць у «сталічным» Вюндорфе, перапрацоўваючы горы газет, акуртна выцінаў мне ўрыўкі двух нямецкіх перакладаў «1984», адзін з Die Welt, другі — з Badisches Tagesblatt. Так, улетку таго самага года я і пачаў, кавалак за кавалак, вечарамі пасля службы перакладаць гэты раман з двух нямецкіх (!) перакладаў. Першым чытачом і крытыкам была жонка.

Вярнуўшыся з войска ў Менск, адабыў я яшчэ адзін пераклад — французскі, і дарабіў адсутныя фрагменты тэксту. Арыгінал здолеў знайсці, калі ўвесь тэкст быў ужо перакладзены — даўлося фактычна перапісаць яшчэ раз.

Пра выдавецкую пазіцыю тады, у 1986-м, нельга было і марыць. Так, нейкі час, у хаче ляжаў паўкандыцыйны тэкст перакладу — дарабіць яго не хапала стымулу. З хаты ён таксама амаль нікуды не выходзіў, калі не лічыць прэзентацыю і чытку фрагментаў на пасяджэнні «Вавілон», клуба перакладчыкаў з эпохі «неформальных аб'ядненняў моладзі». Калі ў 1987 годзе «Тутэйшыя» рыхтавалі альманах, я быў падрыхтаваў да публікацыі першую частку, аднак неяк яна ў альманах не ўлезла.

Нарэшце адбылося непазбежнае — улетку 1988 года сталася ведама, што «Новый мир» з новага года пачне друкаваць раман. А як можна ў Маскве — дык і ў нас не пабаяцца надрукаваць! І вось я лячу на крылах да рэдактара літаратурнага часопіса — упершыню ў гісторыі мы можам абагнаць Маскву, і ў чым — раней за іх надрукаваць Оруэла! Якая нагода ўзняць наш гонар і прэстыж! Улесціць наша самалюбства! Рэдактар да майёй прапановы паставіўся спакойна — як з увагі на маю малую «вагавую катэгорыю», гэтак і дзеля таго, што ён не ведаў *этага твора*, хоць «прозвішча аўтара недзе чуў». Аднак усё ж дамовіліся, што ў верасні, калі будзе рыхтавацца N1 за 1989 год, я прынесу гатовы першы раздзел. Тады мінуў яшчэ месяц, і я, прыйшоўшы пацікавіцца лёсам публікацыі, даведаўся, што, на жаль, N1

прысвечаны юбілею БССР і ўжо напакаваны юбілейнымі матэрыяламі. Да таго ж, на гэты год ужо запланавана публікацыя перакладу рамана Грэма Грына — аўтара ўсім вядомага і вельмі папулярнага. Паставіць замест яго нікому невядомага... як там яго... Оруэла — рызыкаўна, бо ніхто не купіць часопіс.

Ад крыўды хацелася плакаць — зноў мы прайгралі Расеі. (Ясна, якасць перакладу, як і асоба перакладчыка, тут зусім ні пры чым — гэта ва ўсёй гэтай гісторыі апошняя справа. Тым болей, што і сам арыгінал з чыста літаратурнага гледзішча — не шэдзёр). Апошняя юнацкай надзеяй было папрасіць аб дапамозе вельмі паважанага пісьменніка — ён жа ведаў, хто такі Оруэл, ён жа маральны аўтарытэт, яго ж паслухаюць! Тым болей, што і ён друкуецца ў тым самым N1 — а ну ж, разумеючы важнасць сітуацыі, сам саступіць Оруэлу й ягонаму маладому прапагандысту! Аднак вельмі паважаны пісьменнік стомлена сказаў у тэлефонную трубку, што «хто ён такі, каб указаць рэдактару» і што «любы рэдактар пашле яго далёка».

А «Новый мир» пачаў друкаваць «1984» толькі ў лютаўскім нумары, які дайшоў да Менска толькі ў канцы сакавіка...

Была яшчэ амаль безнадзейная спроба «ўладзіць» перакладу маладзёжнай літаратуры часопіс. Ужо не даўна было, што і ягоны рэдактар не ведаў, хто такі Оруэл, а на ягонае праніклівае пытанне: «Ну вось ты скажы, ён за нас ці не за нас?» я далёбог не ведаў, што адказаць. А ягоны намеснік, які сядзеў побач, сказаў, што ўвогуле іх часопіс друкуе маладых *беларускіх* літаратараў, мабыць, націскаючы на тое, што малады беларускі перакладчык у гэтую катэгорыю не лезе.

Першым, хто нічога не пытаўся, бо ўсё ведаў, і адразу сказаў: «Ну, нясі, што там у цябе ёсць» быў папярэдні гаспадар «ЛіМ» Анатоль Вяцінскі, за што я яму і дагэтуль шчыра ўдзячны. У лютым 1989-га ў «ЛіМ» быў надрукаваны невядлі ўрывак рамана — максім, што можна было зрабіць, але ўсё ж раней за Маскву!

Праўда, яшчэ раней, адразу пасля майго фіяска ў літаратурным часопісе, раман запрапанаваў выдаць у «Мастацкай літаратуры» Барыс Сачанка, які таксама добра ведаў, хто такі Оруэл, бо яшчэ з глыбіні савецкіх часоў панадаўся збіраць у сваю бібліятэку ўсюкую распушту. Прапанава гэтага тады мала сцешыла, бо яна не ратавала палітычнага прэстыжу ў саборніцтве з Масквой — час сплываў няўмольна, аднак, урэшце, было ясна, што якраз у «Мастацкай літаратуры» і самае месца для публікацыі рамана. Так і ўзнікла выдавецкая пазіцыя, згаданая ў вашым пытанні.

— У працэсе працы з арыгіналам ці змяніліся вашы адносіны да рускага перакладу?

— Мне даўлося мець справу з рознымі перакладамі — двума нямецкімі, французскім, а калі тэкст збыльшага быў гатовы — і з двума расейскімі. Трэба адзначыць, што раман Оруэла — не найлепшы матэрыял для ацэнкі перакладчыкага майстэрства, гэта хутчэй палітычная публіцыстыка, чым мастацкая літаратура. І ўсё ж можна зрабіць некаторыя агульныя высновы, тым болей, што яны пацвярджаюцца і перакладамі іншых твораў. З усіх тэкстаў раман (улучна з ангельскім) найбольш на ролю

арыгінала пасаваў нямецкі пераклад з Die Welt, як бы парадаксальна гэта ні гучала. Яснасць і дакладнасць думкі, карэктнасць вобразаў, зграбнасць сінтаксічных канструкцый — усё гэта надавала тэксту нямецкая мова, як бы навіўшы парадак у ангельскім арыгінале, дзе часам аўтар дапускаў стыльваю размытасць і невыразнасць. Поўную супрацьлегласць уяўляе сабою французскі пераклад — сапраўдная квашаніна, што распыляецца ў нехайную слоўную слату амаль у кожным сказе. На гэтым фоне даволі добра выглядае расейскі пераклад Гольшова ў «Новом мире» — няма да чаго прычліцца. Затое першая дазволена савецкая публікацыя па-расейску — у кішынёўскіх «Кодрах» (NN9—12, 1988 і N1, 1989), пераклад В. Недашывіна (Масква) — сапраўдны літаратурны кур'ёз. Гэты правільны часопіс у сваім імкненні апырэдзіць усіх з прэстыжнай публікацыяй (вось бы нашым такі!) неяк не заўважыў, што перакладчык не валодае на элементарным узроўні не толькі моваю арыгінала, але й моваю перакладу — столькі там наवेशана стылістычнай «развесистой клюквы»!

— Як вядома, «1984» лічыцца найбольш значным творам пісьменніка. Чаму на першае месца вынесена «Ферма»?

— Дарэчы, «Ферму» я пераклаў ужо пасля таго, як занёс «1984» у выдавецтва. Яе «замовіў» Барыс Сачанка — «бо не выдаваць жа пасля асобна».

Думаю, шмат хто згадаўся б са мною, што «Ферма» з літаратурнага гледзішча стаіць вышэй за «1984», не саступаючы яму пры гэтым у палітычным зарадзе. «1984» — гэта, як я ўжо зазначыў, палітычная публіцыстыка, «пасадажная» на меладраматычную фэбулу, дарэчы, даволі банальную, да таго ж напісаная шэраю і невыразнаю моваю. Востры сацыяльна-палітычны аналіз і з'едлівы сарказм на добра нам знаёмым рэчліскасць, з якой сам аўтар ніколі асабіста і не сутыкаўся, — вось неаспрэчныя вартасці рамана, аднак яны, так сказаўшы, — пазалітаратурнага паходжання. «Ферма» ў гэтым сэнсе відавочна выйграе — гэта зграбная, складная й дасціпная алегорыя, спараджэнне з'едлівага розуму й лёгкага п'яра. (У нейкай віленскай відэатэцы я прачытаў такую анатацыю на зняты паводле гэтай казкі мультфільм: «Мультфільм из жизни домашних животных»).

Аднак у кнізе творы размешчаны проста храналагічна.

— Перакладчык — не толькі чытач, але яшчэ нярэдка і крытык. Ці былі ў вас моманты, калі аўтара хацелася «паправіць»?

— Адразу прыгадваюцца расейскія пераклады з «моў народаў СССР» — там творы нават не папраўлялі, а проста перапісалі на свой густ і лад «на матыў» арыгінала, разумеючы той матыў вельмі па-расейску спецыфічна, адпаведна з традыцыйнымі стэрэатыпамі...

Я прынцыпова супраць «папраўлення» аўтара — пры перакладзе ў недасканаласці тэксту виваваю не той, хто яго напісаў, а той, хто выбраў яго для перакладу. Што да Оруэла, дык яго й не было патрэбы папраўляць. Ягоныя тэксты цалкам адпавядаюць свядома выбранай жанравы-стылістычнай устаноўцы, іх «шэраць», голая функцыянальнасць — зададзеныя прагматычным падыходам хранікёра.

І ўсё ж, мушу прызнацца, у некаторых мясцінах я не стрымаўся, каб не «саветызаваць» і без таго савецкіх рэаліі — гэта датычыць і фразеалогіі, як грамадска-палітычнай, гэтак і побытавай, і лексікі, і нават... музыкі — тэкст гімна «пракляццем катаваных» жывёл у «Ферме» Алег Мінін пераклаў, адмыслова дапасававшы яго да мелодыі «Інтэрнацыяналу», чаго не было ў Оруэла.

ЧАРГОВАЯ КВЕТАЧКА «ПЕРШАЦВЕТУ»

Выйшаў чарговы, чацвёрты за сёлетні год нумар часопіса «Першацвет». Выданне гэтае, у якога, будзем шчырымі, ёсць не толькі прыхільнікі, а і праціўнікі (яны папракаюць галоўнага рэдактара Алеся Масарэнку ў тым, што, маўляў, дае самым маладым аўтарам палёжку, змяшчае ці не ўсё, што з'яўляецца ў іх з-пад п'яра), тым не менш карыстаецца папулярнасцю ў тых, хто неабыхавы да літаратуры. А яшчэ ж вядома: нават і магутнае дрэва пачыналася калісь і самага квалага парастка.

Дык вось, красавіцкі нумар «Першацвету» лішні раз пераконвае: штомесячнік маладых літаратараў Беларусі — патрэбен. Каб упэўніцца ў гэтым, дастаткова ўважліва прачытаць (а магчыма, і перачытаць) старонкі нумара.

З прозы вылучаецца апавяданне-прытча Святланы Казарынай «Бясконца-таямнічы шлях» (ёю нумар і адкрываецца).

Алеся Аляшкевіч у апавяданні «Пляма» гаворыць пра тое, якія беды беларускай зямлі прынёс Чарнобыль. Запамінальным атрымаўся вобраз галоўнага героя хлопчыка Янкі. Некалькі псіхалагічна-дакладных штрыхоў А. Аляшкевічу дастаткова, каб пераканаўча сказаць і пра яго сястрычку Марыльку. Праўда, апавяданне магло б быць больш сціслым, лаканічным.

А. Аляшкевіч вельмі ж ужо прытрымліваецца фактаў, быццам баіцца, каб, барані Божа, што-небудзь упусціць, забываючы, што літаратура — не столькі сама апавяд, колькі даследаванне характараў, учынкаў, абставін.

Гэта ж можна, бадай, сказаць і пра апавяданні Міколы Сянкевіча «Дзядзькавы ўніверсітэты» і «Штань», у якіх дакументальная аснова па сутнасці не адпускае аўтара ад сябе.

Шмат лірычнай прасветленасці ў замалеўцы Ларысы Шувалявай «Кошчы з кацянятамі».

Калі табе семнаццаць ці крыху болей, нельга не глядзець на акаляючы свет вачыма, поўнымі здзіўлення, і ва ўсім бачыць радасць і толькі радасць. Слова само рвецца з душы. А яшчэ калі пры гэтым з'яўляецца штуршок, які пераконвае — не пісаць проста нельга.

І Ірына Хадарэнка, думаецца, пакрысе пазбавіцца ў сваіх творах каструаваных выразаў, якія не тое што пазію, а і прозу не аздабляюць: «творчасцю займацца не даюць», «бясконца ламала бар'еры», «перамогу мець цяпер на сваім ліку».

Максім Капылючы, можна сказаць, сталы аўтар «Першацвету». Радок яго досыць вывераны, запамінальны:

Ходзяць цени над лугами
і будуць дом.

Срэбні месячык з рагамі
ступне ў ноч ілбом.

Раю зазірнуць і ў раздзел «Крытыка». У ім Ірына Шаўлякова арыгінальна прачытвае «Скарбы жыцця» М. Гарэцкага. Таццяна Барысюк, па-мойму, здолела адчуць адметнасць пазіі М. Лукшы, аналізуючы яе зборнік «Замовы». Ганна Бутырыч уважліва прачытвае дзіцячую кніжку А. Пісьмянкова «Заўзятары».

Я згадаю ўсё пра самых-самых маладых аўтараў. Калі ж гаварыць пра нумар у цэлым, дык ён атрымаўся не ў малой ступені дзякуючы і таму, што ў традыцыйным раздзеле «Гасціўня» прадстаўлены Сяргей Панізік і Алеся Масарэнка. Першы — вершамі, напісанымі апошнім часам, а А. Масарэнка — праязнічым дывагомам вясцоўцаў, чуйна ўлоўленым пісьменніцкім слыхам. Дарэчы, гэта свайго роду працяг яго публікацыі ў газеце «Наша слова».

Карацей кажучы, я — за «Першацвет». Каб яго наступныя нумары былі гэтакім ж змястоўнымі, як апошні, красавіцкі, што для многіх дадаў майскім святам яшчэ больш святочнасці.

А. М.

1. Ці пішацца сёння, і, калі без прымхаў, то што іменна?
2. Ці ўзнікала жаданне перагледзець набыткі, памянцы арыенціры, звярнуцца да іншых тэм і жанраў?
3. Сфера вашых жыццёвых інтарэсаў (так званая хобі).

Мар'ян ДУКСА

АЛТАР ПАЭЗІІ

Адказваючы на першае пытанне, сцверджу адназначна: пішацца сёння цяжка. Зрэшты, паэтычная творчасць ніколі не была забавляльным заняткам, вясёлым шпацырам па белым аркушы паперы. Тым больш зараз — ва ўмовах татальнай дэмаралізаванасці грамадства, калі атмосфера вакол цябе проста пранізана адмоўнымі флюідамі страху, адчаю, няўпэўненасці. У такіх крызісных часы фізічнае самавыжыванне становіцца галоўнай праблемай, патрэба ў духоўна-эстэтычным забеспячэнні людзей рэзка звужаецца. Колькі апантанасці сёння трэба мець, каб ісці на завод, які вось-вось спыніцца, і ўзнісла чытаць апанураным рабочым лірычныя вершы. А хадзілі ж не так даўно. І ў прынцыпе слухаў нас фабрычны люд, хай сабе і жуочы паралельна абеднія бутэрброды.

У гэтай сітуацыі само прасіцца цяжкае пытанне — яно, вядома, і раней узнікала: дзея чаго пісаць? Адказ трэба шукаць, бо ад гэтага залежаць і твае творчыя стымулы, і тваё «натхненне» — дажыліся, што прыстойнае слова патрабуе двухосся. Можа, пісаць проста для сябе? Каб матэрыялізаваць, праясніць нешта туманнае ў падсвядомасці, расшыфраваць сваё аморфнае «я», невыразны імпульсы душы ператварыць у асэнсаваныя радкі і строфы? Інакш кажучы, творчасць — самастойны ўрок самааналізу. Дзея чаго? Пазнаць самога сябе?

Пісаць для людзей? Гэта традыцыя для нас найбольш блізкая. Трэба шчыра сказаць, што мы выхаваны на гэтым бясспрэчным, як заўсёды здавалася, пастулаце. Але хто нас чытае? Сёй-той: часам калега па пярэ, аднакласнік-зямляк, аднакурснік, хто-небудзь з радні, рэдактар... Але ж не відаць нешта і чэргаў да імпартных твораў з зыхатлівымі вокладкамі, якімі забыты ўсе сталічныя кнігарні і кіёскі. Падобна, што нашым людзям ужо надакучылі зратычна-прыгодніцкія сюжэты, і яны адчуваюць нарэшце пэўную прыкрасць ад засіліла голых прыгажун на вокладках, іх празмернасці. Гіпертрафіраваная эстэтыка жаночага цела ўжо не робіць патрэбнага ўздзеяння на кніжнікі, як аб тым думаюць нашы беларускія і небеларускія «сыціны». Гэта ўвогуле безгустоўна і ненармальна — увесь цэнтр сталіцы ўпрыгожваць «займальнымі» малюнкамі, нібы навокал усе літаральна будынкi аддадзены пад забавляльныя ўстановы з пэўным ухілам... Вось пацяшаюцца недзе з нас прыезджыя еўрапейцы і супрацоўнікі замежных пасольстваў, праходзячы тут.

Так што нічога дзіўнага, калі і нашы сціплыя кніжкі ляжаць на прылаўках і не натхняюць нас на стварэнне новых. Іншая справа, што кнігагандаль нічога не робіць, а можа, свядома нічога не робіць, каб наша беларуская паэзія не залежалася. Няўжо аўтар павінен пакаваць свае зборнікі ў мяшок і валачы іх на Камароўку? Хоць пры цяперашнім накладзе ў 700 асобнікаў за пару часоў, глядзіць, і прадаў бы. Хоць такі паэт-гандляр быў бы варты жалю. У мяне заўсёды сціскаецца сэрца ад болю і спачування, калі на праспекце бачу дзсяткі пасінальных ад халаду мастакоў, якія спрабуюць як-небудзь вымяняць свае любімыя карціны на нашы нікчэмныя «звярыныя паперкі».

А можа, трэба пісаць дзея грошай? Распаўсюджвалі ж трохі раней партыйныя прапагандысты сярод народа плёткі, што пісьменнікі грошы «грабучы лалатай». Ужо як паэты азаліліся за кошт сваіх вершаў — пра гэта проста смешна гаварыць. А на цяперашні час дык наогул лепей памаўчаць. Былі беднымі, а зараз сталі бжракамі. Можа, нам абвясціць страйк? На пацеху людзям. Пэўна б, узрадаваліся нашы галоўныя выдавецтвы, што перасталі мы пісаць. Здзіўляе, што з вышэйшых інстанцый адносна рэзкага збыднення творчага людю можна чуць і такое: маўляў, хлопцы, рынак, прыстасоўвайцеся, вучыцеся плаваць самастойна. Быццам мы нейкія фабрыкі па вырабе галантарэі. Ці вось рэдакцыям беларускіх часопісаў прапаноўваюць самім шукаць грошы на пакрыццё выдаткаў. Але ж як гэта зрабіць? Адправіць у Турцыю ці Польшчу аднаго свайго супрацоўніка за таварам, каб пасля, выгадна збыўшы гэты тавар на тэў-

шых рынках, прыдбаць нейкую суму і папоўніць такім чынам рэдакцыйную касу? Але дзе ўзяць грошы на «камандзіроўку»? А можа, найлепш адпусціць адзін пакой рэдакцыі пад невялічкое казіно, запрасіўшы туды ў якасці абслугі сваіх пекных машыністак?

Відаць, уся справа ў тым, што свядома тармазіцца з боку пэўных дзяржаўных структур наша нацыянальная адраджэнне. Інакш сродкі для беларускамоўных выданняў заўсёды знайшліся б — нейкія прывілеі для іх можна стварыць за кошт дадатковага падатку на шматлікія іншамоўныя кнігі, якія прывозяцца з-за межы Беларусі. Упэўнены, існуе мноства сродкаў, каб падтрымаць нацыянальныя выданні. Толькі нашым службоўцам трэба думаць і варушыцца, а на гэта, відаць, здольныя толькі сапраўдныя патрыёты. Але дзе яны?

Не будзе вялікім сакрэтам тое, што многія пісьменнікі, асабліва старэйшыя, зараз знаходзяцца ў стане творчай дэпрэсіі. Пенсіі малыя, кнігі выходзяць з цяжкасцю, ганарары мізэрныя, грашовыя зберажэнні «згаралі». Адносна матэрыяльная стабільнасць усё-ткі неяк падтрымлівала душэўны статус-кво творцаў. Дарэчы, тое, што адбылося з грашовымі ўкладамі ўсяго насельніцтва, якія ніхто і не збіраецца індэксаваць, — гэта вельмі жорстка і па-бальшавіцку бесчалавечна. Гэта нейкая манія саноўнай наменклатуры, выхаванай у камуністычным духу, — адбіраць чужое. Як можна сёння гаварыць з усіх трыбун аб прававой дзяржаве, калі адначасова чыніцца такі несусветны гвалт. Вялікае мноства людзей гадуе, а то і ўсё жыццё збірае сабе нейкіх пару тысяч на чорны дзень ці на тое ж пахаванне, а зараз дзяржава-злодзей кажа: прабачце, казна пустая, а дадаткова надрукаваць разліковыя білетаў і аддаць вам доўг — не можам, бо вялікім яшчэ большую інфляцыю... Гэта вашы праблемы, даражэнькія з верхніх эшалонаў улады, дзе знайсці грошы. Прадавайце дзяржаўную маёмасць, скарачайце наменклатурныя штаты, урэшце, замарозце на колькі год праіндэксаваныя ўклады, калі такі страх, што будзе інфляцыя. Але аддавайце людзям іхнае! Выходзіць, замежныя крэдыты, эфект ад якіх пакуль што ніякі, вяртаць трэба абавязкова, а са сваімі людзьмі разлічвацца — як прыйдзецца... Выцерпяць паслужыўныя авечкі!

Некалі таталітарызму вельмі патрэбны былі «майстры пяра і пэндзля»: ён нядрэнна ўсведамляў, што толькі з дапамогай эмацыянальнага ўздзеяння іх твораў можна ўкладваць у душы людзей і замацоўваць там патрэбныя ідэі. Ролю мастацтва і літаратуры ў выхаванні «новага» чалавека сістэма добра разумела і не шкадавала сродкаў на ўзнагароду тых, хто памагаў ёй ацмурыць народ. Зараз гэта сістэма (а яна на Беларусі фактычна захавалася) адчула, што народ адбіўся ад рук. І адпала патрэба ў памагатых. Пішыце і выдавайцеся, але мы тут ні пры чым!..

Што ж, многім зараз цяжка. Але, ведаецца, на сённяшні вэрзал, гэты крымінальны эканамічны шабаш я пачынаю глядзець спакойна. На падыходзе новыя людзі, якія ўсяму гэтаму павіны пакласці канец. І па-другое: роўнае, закладанае, безмяжэчнае жыццё — усё-ткі ілюзія, самаашуканства. Жыццё — гэта заўсёды вялікая драма, толькі не заўсёды намі ўсвядомлена. Яна — фатальная, непазбегная, і ці варта нам упадаць у чорную меланхолію з нагоды бесталковага рынку, які тайфунам зруйнаваў наш спакой? Затое мы набылі волю, хоць пакуль у нечым і абмежаваную. Воля — гэта галоўная дамінанта чалавечай сутнасці. Воля — самы фундаментальны дар Божы. Найвялікшы эксперымент Усявышняга заключаецца ў тым, што Ён прадугледзеў чалавека вольным, даўшы яму маральныя накірункі ў выглядзе заветаў, што ішлі на зямлю праз пракоўку і, нарэшце, праз Ісуса Хрыста. Рабі, што хочаш, але ты, чалавек, у прынцыпе ведаеш, дзе дабро і дзе зло... Таталітарныя рэжымы былі анамальнымі, д'ябальскімі таму, што яны адмаўлялі, перакрэслівалі гэты эксперымент Бога.

Не адпавядае сапраўднасці тое, што творцы абавязкова павіны загінуць матэрыяльна нястача, быццам цяжкасці. Талант заўсёды здольны зрабіць выклік лёсу, пры любых стасунках ісці да сваёй мэты, хоць і

прыходзіць часам адчуванне, што робіш сізіфаву справу.

Пакуль бурліць жыццё — будзе жыць і паэзія, бо незалежна ад знешніх абставін існуе ў асобных людзей інстынкт асэнсавання гэтага жыцця. Паэзія і ёсць эмацыянальна-духоўнае асэнсаванне таго, што творыцца навокал. Чым мацнейшы гэты інстынкт, тым большы талент.

Калі гаварыць пра сябе больш канкрэтна, зазначу, што мне як паэту зараз даволі складана ў тым плане, што паэзія засталася майёй сталай прафесіяй. І цяпер, калі з яе не толькі не прахывеш, але наогул здаецца, што яна нікому непатрэбна, надыходзяць часам хвіліны з поўным душэўным дыскамфортам. Некалі мы бясконца паўтаралі фразу, народжаную ў асяроддзі маскоўскай літаратурнай арыстакратыі, што «паэзія — гэта не прафесія, а стан душы». Вельмі прыгожа гучыць, але логіка тут спрэчная. Паэзія можа быць прафесіяй! Ганяць мяч па футбольным полі — гэта прафесія. Урэшце, быць настаўнікам літаратуры і чытаць вучням гатовыя вершы — яшчэ якая прафесія! А ствараць арыгінальныя творы і дарыць іх чытачам — гэта, выходзіць, не прафесія?

Вядома, не ад добрага жыцця паэты сёння пільна трымаюцца службы. Але скажу шчыра: гэта вельмі няўдзячная доля — быць паэтам і недзе служыць, стаяць «навыцяжку» перад не заўжды інтэлігентным шэфам, якому часам вельмі хочацца паздекавацца з «любімца муз», пафарсіць сваёй маленькай уладай. Служба ўсё-ткі дэфармуе душэўны стан творцы, замацоўвае тэм рэфлексныя нашычрасці, фарысства, раздваення, а гэта ўсё негатыўна ўплывае на працэс творчасці. Урэшце, каб пісаць, патрэбен час. На службе гэтым займацца не будзеш, а спадзявацца на ноч — асуджаць сябе на творчую катаргу. Я нічога не прапаноўваю, але падсумую сказаў: паэзія, увогуле творчасць — вельмі сур'ёзная справа, каб залічваць яе ў ранг аматарскай. Пагэтаму дзяржава павінна нейкім чынам падтрымліваць і творчыя саюзы, і персанальна творцаў — яны патрэбныя грамадству, бо сваімі творами ўзмацняюць святло нацыянальнай культуры.

Я згодзен, што паэзія — гэта лёс. Ёсць такое мудрае выказванне: «Пасееш учынак — пажнеш прывычку, пасееш прывычку — пажнеш характар, пасееш характар — пажнеш лёс». Выпадкова пасеяўшы некалі ў сёмым класе яшчэ зусім кволае зерне першага верша, я пажынаю сёння свой лёс. Не кар'еру, не службовыя пасады, а якраз сваю творчую долю з усімі яе радасцямі і перажываннямі. Ці не шкадую зараз, што некалі здзейсніў свой легкадумны учынак? Не хачу спяшацца з адказам, лепш памаўчу, а падтэкст майго маўчання хай чытач спасцігае сам.

Што пішацца сёння? Што набяжыць... Паэт звычайна не ведае, пра што ён будзе пісаць заўтра ці нават праз хвіліну, калі прыйдуць у душу нейкія раптоўныя імпульсы. Вядома, існуюць схільнасці да пэўных тэм і прынцыпаў. Хочацца, напрыклад, быць больш натуральным у сваіх вершах, выразна сцвердзіць менталітэт беларускай душы. Я заўсёды быў супраць вызначэнняў характараў беларусаў як рахманага, занадта бязлівага, бязмежна цярглівага, уседаравальнага. Шмат тут няпраўды. Я не супраць таго, што стагоддзі прыгнёт, здэку, гвалту над беларускім народам пакінулі ў ім пэўны след. Але гэта павярхоўны след. Генны фундамент нашай душы іншы, і ён сведчыць не толькі аб яе сумленнасці, разважлівасці, шчырасці, спагадлівасці, але і высокай годнасці. Перачытайце «Песню пра зубра» Гусоўскага, і вы гэта адчуеце. Байка аб бесхарактарнасці, нехлямяжасці, наіўнасці беларусаў патрэбна была акупантам усіх часоў, а таксама цяперашнім манкуртам, каб стварыць уражанне, што беларускі люд непаўнацэнны і патрабуе бацькоўскай апекі з боку разумнейшых і больш жыццяздольных нацый. Урэшце, прыкніце вы, сённяшнія спадары беларусы: ці такія мы? Ну, вядома ж, не такія! Але комплексы прыжыліся, і яны нам дужа шкодзяць. Наша нясмеласць, няўпэўненасць, закамплэксаванасць адчуваецца ўсюды — у прыёмнай нейкага начальніка, у замежным магазіне, на здымачнай пляцоўцы... Вы паглядзіце, як натуральна, спакойна, годна

трымаюцца амерыканцы-кінагероі. І параўнайце іх з нашымі. Таму і цягнемся мы да амерыканскага кіно: прыемна бачыць нармальных людзей — без самаедства і фальшу.

Мой адказ на першае пытанне анкеты атрымаўся мо залішне мнагаслоўным, бо выклікаў розныя асацыяцыі. Паводле наступных двух пытанняў буду выказвацца больш сіціла.

Ці ўзнікала ў мяне жаданне перагледзець набыткі, памянцы арыенціры, звярнуцца да іншых тэм і жанраў?

У так званую эпоху «таннах тавараў» я ніколі не шукаў кан'юктурных тэм, да іх заставаўся халодным, як і вяскоўцы, сярод якіх я вырас, былі заўсёды абьякавымі да сацыялістычных святых. Большасць маіх вершаў — гэта пэўная рэакцыя душы ў розных жыццёвых стасунках. Яны — сведчанне таго, чым я жыў. Іншая справа, што часам гэтыя вершы былі звычайным «пацужывым піскам», не напоўненым сэнсавай значнасцю. Гэта зусім не гаворыць аб тым, што мяне не займала жыццёвая глыбіня, проста сістэма нас старанна садзіла ў ідэалагічную бочку Дыягена — нам дазвалялася бачыць не шырэй дыяметра абруча. Чаму мы ў гэтым выпадку не пісалі ці мала пісалі «ў стол»? Не буду тут шмат мудрыць, скажу толькі, што ўсім нам хацелася друкавацца, тым больш, што без друкаванага слова паэт у большасці выпадкаў творча чахне. Потым — надрукаваць штосьці за мяккой было безнадзейнай справай, паколькі кантакты нашых пісьменнікаў з прадстаўнікамі культурнага замежжа былі абмежаваныя, чаго не скажаш пра маскоўскіх літаратараў, якія таму і пісалі «ў стол», бо спадзяваліся, што іх «крамольны» твор можа апынуцца «там». Успомніце гісторыю з першым выданнем рамана Пастэрнака «Доктар Жывага» ці «антысавецкіх» кніг Салжаныцына. Папрокі маладзейшых, што маё і старэйшае пакаленне хварэлі канфармізмам, слушныя, але занадта максімалісцкія. Абвінавачваць нас у тым, што мы атрымлівалі бясплатныя кватэры за «добрае паводзіны», не зусім карэктна. Каб набыць жыллёвую плошчу, майму пакаленню яшчэ як хапала «блуканняў па пакутах». Дарэчы, мне так і не далі кватэры ў Мінску, хоць і пісаў заяву ў Літфонд з просьбай выдзеліць «квадратныя метры»... А ведаецца, што я вам скажу: калі б нашы маладзейшыя крытыкі апынуліся ў «тым» часе, яны б вялі сябе аналагічна. Адна ў нас ментальнасць, нашы смялейшыя калегі не ўпалі з планеты Уран, яны раслі на той жа самай беларускай зямельцы. З другога боку, не магу пагадзіцца з тым, што мы не сыгралі станоўчую ролю ў абароне праўды, чалавечнасці, у абуджэнні нацыянальнай самасвядомасці. Беларускае пісьменнікі ў 60—70-я гады былі тым культурным асяродкам, які аказаў значнае супраціўленне таталітарызму, уплываючы пэўным чынам на грамадскі тонус. Іншая справа, што мы, ратуючыся ад відушчага вока цензуры, усяляк пашыраючы і паглыбляючы вобразную структуру радка, не змаглі дабіцца поўнай творчай самарэалізацыі. І гэта наша драма.

А што тычыцца іншых жанраў, то тут я саграўшы двойчы. На маім рахунку адна надрукаваная рэцэнзія і некалькі апавяданняў, дасланыя ў «Маладосць» паважанаму мной Вячаславу Адамчыку, які спачувальна аднёсся да маіх марных патуг стаць празаікам, сказаўшы, што напавяданні трохі недацкаваюць да часопіснага ўзроўню, і параіў далей штурмаваць гэты слыны жанр. Вось і ўсе спробы выравацца з абдымкаў паэзіі. Не, проза не для мяне. Нечога не хапае для гэтага ў натуры — грунтоўнасці, любові да матэрыяльнай фактуры жыцця ці чаго іншага... Можа, не тая біяграфія, зашмат душэўных надломаў... Я рэфлексійны, больш прыслухоўваюся не да таго, што навокал, а што ўнутры мяне, а такі тып характараў больш стасуецца да паэзіі.

Сфера маіх жыццёвых інтарэсаў? Пра свае жыццёвыя інтарэсы я ўжо, здаецца, сёе-тое гаварыў. Як і ў іншых людзей, яны самыя розныя, і ці ёсць патрэба іх пералічваць на газетнай плошчы? Яны мяняюцца, як і само жыццё. Акрамя паэзіі, мяне сур'ёзна цікавіць рэлігія (я каталік па веравызнанні). У ранг хобі магу аднесці сваё нязменнае захопленне прыродай, пастаянны кантакт з ёй. Яна падлітвае мяне ў самыя неспрыяльныя хвіліны — фізічна, маральна, духоўна. На маю думку, у прыродзе існуе гармонія, і мараль, і духоўнасць. Наша чалавечая культура — толькі дэфармаваная копія культуры, якая жыла і ёсць у прыродзе.

На заключэнне зноў хачу нагадаць паэзію. Яна мне ўяўляецца тым алтаром, куды, як і да алтара хрысціянскага, приходзілі і будуць прыходзіць людзі. Не ведаю, можа, зараз там гарыць толькі адна ахвярная лампадка, але я ўпэўнены, што праз колькі часу алтар беларускай паэзіі зазвее нашмат ярчэй, чым сёння, — я веру ў шматлікіх прыхільнікаў яго агню.

У «БІБЛІЯТЭЦЫ
ЧАСОПІСА
«МАЛАДОСЦЬ»

З'явілася сямідзесятая па ліку кніжка. Ёй стаў зборнік вершаў Кастуся Цыбульскага «Ноч маладзіка». Малады паэт закончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, жыве ў Слуцку, працуе інспектарам па справах непаўналетніх пры Слуцкім ГРАУС. Лырыка К. Цыбульскага, як гаворыць у прадмове «Шчаслівай хады» Казімір Камейша, «шчыра, заземлена і некрыкліва». І на самай справе, прыхільнік пісьма традыцыйнага, К. Цыбульскі проста і задушыўна расказвае пра тое, што хвалюе і непакоіць.

СВЯТАР І ПАЭТ

Імя паэта Андрэя Зязюлі малавядома грамадскасці Беларусі. А між тым адметны ён не толькі сваім паэтычным голасам. Ксёндз Аляксандр Астравіч быў у ліку тых, хто стаў ля вытокаў беларускай дзяржаўнасці, рассталенай бальшавікамі ў 1918 годзе, хто сваім перамаганнем і малітвамі будзіў нацыянальную свядомасць.

Ён пражыў усяго 42 гады. Апошнія — у Сянно. Тут, у мясцовым касцёле, ён вёў набажэнства, тут пісаў вершы, тут знайшла спачын яго душа.

Дакладна месца пахавання айца Аляксандра пакуль не ўстаноўлена. Па некаторых звестках прах яго пакоіцца на мясцовых могілках. Не выключана, што пахаванне адбылося на дзядзінцы касцёла, разбуранага ў 1962 годзе. Так, нішчым ведаюць аб гэтым чалавеку сённяшні дзень. Толькі ў апошнія гады высылкамі мясцовага ірэнэяўцы В. Бандарэвіча ўдалося сабраць які-ніккі матэрыял аб жыцці і творчасці паэта і святара. У прыватнасці, набыта факсімільнае выданне аднаго са зборнікаў Андрэя Зязюлі «З роднага загоны», выдадзенага ў 1931 годзе ў Вільні да дзесяціх угодкаў смерці паэта. Кніжка пабачыла свет на сродкі мінскай каталіцкай грамады.

У сённяшняй раённай газеце змяшчаўся шэраг вершаў, якія ў свой час друкаваліся ў беларускіх часопісах «Шлях моладзі», «Наша Ніва», «Беларусь». Нядаўна ўдалося звязацца і абмяняцца матэрыяламі з Э. Корзунам. Ён выкладае гісторыю ў сярэдняй школе Гальшан і таксама збірае матэрыялы пра земляка. Копія прыходскага спісу Гальшанскага рымска-каталіцкага касцёла за 1884 год, дасланая Корзунам, на 53 старонцы сведчыць: «д. Новасяды, двор N 821. Стэфан Астравіч, 31 год, жона Анна из Михалевичей, 30 лет, дети Александр, 4 лет, Иосиф, 2 года, Зофья, 6 лет».

Зыходзячы з гэтага запісу, няцяжка падлічыць, што Аляксандр Астравіч нарадзіўся ў 1880 годзе, у той час, як афіцыйна ўсюды даецца 1878 год нараджэння. Магчыма, у спісе дапушчана памылка? Як бы там ні было, такі факт дакументальна занатаваны.

Але, бадай што, самым цікавым экспанатам у калекцыі дакументаў В. Бандарэвіча з'яўляецца копія фотаздымка Андрэя Зязюлі. Здымак быў зроблены ў Вільні, год — невядомы. Арыгінал захоўваецца ў фондзе неразбраных фотаздымкаў Мінскага архіва літаратуры і мастацтва, куды ён трапіў з архіва Віленскага беларускага музея Луцкевічаў. На зваротным баку маецца надпіс: «Кс. Астравіч». Хутчэй за ўсё, у перыядычным друку здымак не друкаваўся.

Аляксандр ЛАЗЮК,
супрацоўнік раённай газеты
г. Сянно

**А З П'ЕСАМІ...
ЗАВОЗНА**

І не дзе-небудзь, а ў рэдакцыі часопіса «Тэатральная Беларусь». І гэта нягледзячы на тое, што ў кожным нумары гэтага выдання друкуецца адзін, два, а то і тры творы. Больш таго: рэдакцыя «ТБ» выйшла з прапановай рыхтаваць і выдаваць рэпертуарныя зборнікі драматургіі. Гэтую прапанову ўхвалілі ў рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі колішняга Міністэрства культуры, яно ўзяло на сябе выдаткі. І вось першы выпуск зборніка «Беларуская драматургія» пабачыў свет у выдавецтве «Навука і тэхніка».

Адкрываецца кніга прадмовой галоўнага рэдактара «Тэатральнай Беларусі» А. Сабалеўскага «Так яно пачало дзевецца...». Асноўны раздзел — «П'есы сучасных аўтараў». Друкуюцца «Дагарэла свечка» А. Петрашкевіча, «Пёўчыя сорака першага года» Г. Марчука, «Улюбёныя лісу» А. Паповай (пераклад на беларускую мову Р. Баравіковай), «Хохлік» С. Кавалёва. У раздзеле «Творы са славяншчыны» — камедыя Ф. Аляхновіча «Пан міністр». На падыходзе — другі выпуск «Беларускай драматургіі». У ім мяркуецца змясціць новыя творы М. Матукоўскага, А. Дударова, А. Махнача, Г. Марчука, а таксама маладых драматургаў.

Паэзія

Уладзімір СКАРЫНКІН

БО ВЫСПЕЛА ДУША

Сыну АНДРЭЮ

Ніякі вузел я сякерай
Ужо, відаць, не рассяку,
Хоць і жыў дагэтуль з верай,
Што ўсё асілю на вяку.

Хацеў знайсці на ўсё адказы,
Але ўсвядоміў,
што грану.
Сусветнай злосці метастазы
Памілююць маю душу.

Аднак у храм Гасподні ўшэсце,
Хоць і хачу,
не здзейснію я,
Таму што зразумеў,
нарэшце,
што вера ў кожнага —
свая.

Я слухаць перастаў папрокі,
Зважаць на ўласную тугу.
Не набіваюся ў прарокі,
Быць бессмяротным не магу.

І боль,
што ранай незагойнай
Душу вярэдзіў,
змог суняць,
Бо выпсела душа спакойна
Наканаванае прыняць.

**МЯНЕ НЯБЁСЫ
ПРЫМУШАЮЦЬ**

Міколу АЎРАМЧЫКУ

Зацягнуць успаміны,
як віры,
І зноўку сэрца захлынецца болам...
Жылі з Грачанікавым Анатолям
Мы некалі ў адным двары.

І бачыў я не раз,
як дацямна —
Задумлівы,
маўклівы і натхнёны —

На арабінкі сумныя і клёны
Глядзеў ён са свайго акна.

А Ваш і мой някідкія дамы
Стаялі на канцах дыяганалі
Вайсковага кладзішча,
дзе ганялі
Не сок і не гарбату мы.

У спіку невыносную і ў золь,
Апоўдні і вячэрняю парою
На могілкі з чырвонаю царквою
Любіў прыходзіць Анатолю.

Нябёсаў надакучлівы прымус
Яго душа заўсёды адчувала
Пайсці туды,
дзе Колас і Купала,
Або туды,
дзе спачывае Трус...

На змізарныя і няўтульны свет
Паглядзець з мемарыяльнай дошкі
Задумліва і асуджальна тронкі
Навек суцішаны паэт.

У спожу невыносную і ў золь,
Калі вятры абсяг агалашаюць,
Мяне цяпер нябёсы прымушаюць
Пайсці туды,
дзе Анатолю...

**ЛЯ КРЫНІЦ
ХРЫСЦІЯНСКАЙ РУСІ**

Стаяць маўкліва ўздоўж ракі
Высакавольтныя апоры.
Нібыта віцязі ў лазоры,
Глядзяць удалеч з-пад рукі.

Аберагаюць мой спакой,
Прэч гоняць горкія успаміны.
Я ў самым цэнтры Украіны,
Да Кіева падаць рукою.

Паклонам нізім —
да зямлі —
Я волатаў адзязчу зоркіх.
На жаль,
ад успамінаў горкіх
Яны мяне не ўбераглі.

Свае паганскія мячы
Тут у крыві мацхылі продкі.
Тут набівалі прагна глоткі
Людскою плошчу крумкачы.

І побліз гэтага сяла,
Што ззяе белізнаю хатак,
З крыніц крываваых свой пачатак
Русь хрысціянская ўзяла.

**ВЯДУЦЬ
РАДАВОД УКРАЇНКІ**

Ганне ЧУБАЧ

Вядуць радавод украінкі
Ад зорных калядных начэй.
Прапаляць,
што хочаш,
іскрынкі.
Што з іх вылятаюць вачэй.

Хоць іншая зараз эпоха
І звычкі не тыя, але
З іх кожная, мабыць, Салоха
І ўмее лятаць на мягле.

Магчыма, і мне падміргнула б
Адна з чарнабровых салох,
Калі б асядлаць,
як Вакула,
Я чорта рагатага мог.

**ЕДУ НА КАНІ
Я ПА ПРАСЁЛКУ**

Не відаць больш роднага прасёлка...
Мой стары разбіты панарад
Коціцца наперад нетаропка,
А успаміны коціцца назад.

Ярка ззяе афарбоўкай новай
Дзіўны час,
які даўно мінуў...
Вось такою ж раніцай вясновай
Грымнуў гром —
і дожджык сёкануў.

Дождж улёгся —
запаліў вясёлку
Над зямлёю гаспадар нябёс.
Я з айчынам еду па прасёлку,
Звесіў ногі босыя з калёс.

Да ракі імкнуча ручаіны,
Пахне луг травою маладой.
Жаўранак спявае,
каляіны
Дажджавой напоўнены вадой.

У айчыма клопатаў багата.
Як-ніяк —
ён гаспадар зямлі.
А ў мяне, хлапца, сёння свята,
Гнёзды ў сэрцы салаўі звлі.

А ў мяне, хлапца, адзіны клопат —
Назіраць,
як весялее сад,
Як вад у гару ўзьмае вобад,
А яна ўсё коціцца назад.

НЕ ШКАДУЙ ТЫ ЛІСЦЕ

Не шкадуў ты лісце, не шкадуў
Мікалай РУБЦОЎ

Дзьмухнуў сівер —
люты і суровы.
Стала больш у свеце чарнаты.
Алубелыя
дубы
дубровы
Скінулі на дол свае лісты.

Не шкадуў ты лісце беспадстаўна,
А спыніся лепш —
і памаўчы,
Бо лісты апалыя нядаўна
Гаманілі з зорамі ўначы.

Проза

Мы верылі ў талент,
Як вераць у Бога...
3 верша.

— Ненавіджу гэты горад і сябе за тое, што жыву тут. Мне гідка выходзіць на вуліцу, некуды ісці, гідка ехаць у аўтобусе, чуць галасы, дыхаць гэтым смуродам... — спавядалася знаёмая.

А я пазіраў у вакно і спрабаваў адшукаць хоць кроплю нянавісці да горада, да людзей, да аўтобуса, прапашлага бензінам і дажджом.

— З'еду пры першай мажлівасці... Пачаў успамінаць забарану сабе гэты Менск... — кінула на развітанне знаёмая і выйшла на сваім прыпынку.

Аўтобус каціўся па праспекце, а ў мяне з'явілася жаданне выцягнуць з кішэнні новы нататнік і закрэсліць прозвішча і тэлефон той жанчыны.

3 нататніка

Будынак інтэрната архітэктурнага тэхнікума, дзе мастацкая вучэльня арандавала палову чацвёртага паверха, выглядаў значна. Вышэйшы шурпаты цокаль, шырокія карнізы, плястыры з капітэлямі, грувастка-ўрачысты партал, упрыгожаны ампірнай геральдыкай, вялікія філянговыя дзверы з бліскучымі бронзавымі ручкамі рабілі інтэрнат больш падобным да афіцыйнай установы, чым да часовага жылля навучэнцаў з розных куткоў Беларусі ды іншых рэспублік.

Калі знешні выгляд уражаў сваёй урачыстасцю, то нетры здзіўлялі знядбанасцю і недагледжанасцю...

Пакой, у якім мы жылі ўчатырох, быў пры канцы доўгага і цёмнага, як цягнік-таварняк, калідора. Вакно глядзела ў засмечаны і маўклівы двор. Сонца трапляла да нас раніцай, і яго промні клаліся на сцяну і ложкак Толіка Віраб'я. Хоць сонца і грэла паўгалзіны плечы майго суседа і сцяну, яно не магло высушыць вялізнаю, як геаграфічная мапа, пляму вільгаці.

Вечарамі мы любілі адзначаць змены, якія адбываліся на сцяне, абводзілі алоўкам, нажом ці цвіком няпэўныя абрысы цвілі і гэтакім чынам паступова ўдасканальвалі сцэнапіс вільгаці і сонца на зліняла-жаўтлявай тынкоўцы.

Блыталіся, перакрываючыся, узніклі, губляліся і суіснавалі на шурпатай плоскасці профілі і фасы, пачвары і прыгажуні, кажаны і кветкі, краявіды і літары... Гэта была карціна, якая мянялася разам з надвор'ем і святлом, разам з настроем жыхароў пакоя.

Калі нас абакралі, у Толіка Віраб'я не ўзялі нічога, бо нічога вартага ўвагі злодзеяў у яго не было. Толік не меў нават чамадана, а ўся яго маёмасць месцілася ў невялікім брызентавым пляцаку, зашморганым кавалкам рас-трапананага шпатагу. Худы пляцак развязаў, але так і кінулі на непрыбраны ложка гаспадары...

Першымі ў той вечар вярнуліся з вучэльні ў пакой я і Генусь Чаховіч. Шчоўкнуў выключальнік, высокая пад столлю ўспыхнула моцная лямпачка — мы знерухомелі на парозе...

Шкапчыкі, чамаданы, шуфлядкі, начынне чамаданаў было параскіданае на падлозе, крэслах, на стале сярод бруднага посуду. Мы халзілі сярод пакамечанага адзення, разгорнутых кніжак, раскіданых сшыткаў... Рухаліся асцярожна, баіліся скрануць што-небудзь з месца.

— Што тут было? — спытаў Генусь, прысеў і зазірнуў у свой шкапчык. — Мае альбомы...

— Нас абакралі, — вымавіў я і прычыніў дзверы.

— Відаць, нешта шукалі.
— Цікава, знайшлі ці не?
— Хто выходзіў апошнім? Хто не зачыніў дзверы?

— Ты ж сам іх адчыніў... — заўважыў я і пачаў збіраць свае рэчы.

Калі вярнуўся Хведар Грымко, я і Генусь сядзелі перад сваімі чамадамі і спрабавалі падлічыць, што ж знікла.

Хведар Грымко адразу кінуўся да свайго вялікага, з металчнымі вугалкамі і бліскучымі зашчэпкамі чамадана. Ён хутка перабраў яго начынне, а потым спалохана і панура апусціўся на ложкак. Панцёрная сетка завінчвала і прагнулася да падлогі. Хведар падхапіўся, стаў на каленкі, зазірнуў пад ложкак, потым у шафу, потым пад падушку. Ён хваляваўся, наш маленькі чарнявы Хве-

дар, нервова цёр кулаком шчаку, нешта мармытаў і ляўся.

Мы з Генусем супакоіліся і цяпер моўчкі назіралі за суседям.

— Калі я сыходзіў на заняткі. Толік яшчэ спаў... Я ж хацеў узяць фотаапарат, але рукі былі занятыя. — Хведар паглядзеў на растапыраныя пальцы-каўбаскі.

Вільготна-карычневыя вочкі Хведара мітусліва бегалі, абмацвалі аскетичны інтэр'ер.

— Я і шапку збіраўся надзець, але паглядзеў — сонца... Навюткая шапка, палову зімы адхадзіў, і на табе... — Хведар падняў века чамадана і пачаў парадкаваць сваю маёмасць.

Ён склаў кашулі, выкалочваў пыл, разглядаў брудныя каўняры, падняў спартовага нагавіцы з адвіслымі каленямі, якія ляжалі на сметніцы. Потым параспіхваў па шуфлядах падручнікі і канспекты, і ўвесь час нешта шукаў і не знаходзіў... Нарэшце

нейкія шмоткі... Я не напісаў яшчэ такую карціну, якую трэба захоўваць за замкамі... А вы тым больш...

Толік хутка распрануўся, залез пад коўдру і павярнуўся да сцяны.

Дзіўна, але дзве кніжкі Толіка Віраб'я, а іх у яго і было толькі дзве — абтрапаная пластычная анатомія і зашмальцаваная «малонкі старых майстроў» — не ўзялі, яны засталіся ляжаць на падваконні. Прынамсі, я лічыў тыя кніжкі самымі каштоўнымі, бо штодня Толік уважліва разглядаў малонкі, моршчыў лоб, крывіў тонкія бяскроўныя вусны і на кавалках шчыльнай абгорткавай паперы рабіў накіды ці праз шаматкую празрыстую кальку нешта перамалеўваў... Калі б злодзеям быў я, то абавязкова знёс бы гэтыя кніжкі, бо наіўна верыў, што з іх дапамогай змагу стаць геніяльным мастаком. На меншае я тады быў нязгодны.

Мы яшчэ доўга сядзелі б на ложках, каб з калідора не пачуліся ляянка і

Міліцыя і «хуткая» прыехалі амаль адначасова.

Парэзанага паклалі на доўгія насілікі і подбегам панеслі. Маладая доктарка бегла побач, прытрымлівала хлопцаву акрываўленую руку і незадаволена хітала галавой.

У нас была магчымасць расказаць міліцыі пра тое, што нас абакралі, але нешта стрымала. Лейтэнант забраў нож, загарнуў яго ў пластыкавы пакет і перадаў мажнму сяржанту. Яны запісалі прозвішча Толіка, а разам і нашы. На Толіка чырванатвары ўспатнелы сяржант паглядзеў са здзіўленнем, бо наш сусед нават не падняўся з ложка.

А калі Хведар замкнуў дзверы, Толік сумна заўважыў, што калі б дыпломнікі не перапіліся і адчынілі свае дзверы, хлопца, магчыма, і не парэзалі б... Падумаў і дадаў, што дзверы зачыняць не варта.

Уладзімір СЦЯПАН

БОЖАЯ ІСКРА

КАРОТКАЯ АПОВЕСЦЬ

закрыў чамадан, зашчапіў замочкі, а маленькі ключык схаваў у кішэню.

Мы доўга не садзіліся вяртацца, абмяркоўвалі здарэнне, спрабавалі здагадацца, хто ж злодзеі. Было відаць, што кожны думаў і падазраваў Толіка Віраб'я, але вымавіць яго імя не адважваліся, бо Толік быў дыпломнік, а мы толькі першакурснікі.

Першым падняўся Хведар. Ён схадыў на кухню, памыў посуд, нагрэў чайнік, раскrojіў сала, нарэзаў хлеба і выцягнуў з шафы распачаты трохлітровы слоік варэння, якое пачало «хадзіць», а калі яго зачэрпвалі — сіпела і варушылася, як патрывожаная багна. Хведар аблупіў некалькі цыбулін. На яго вачах заблішчэлі слёзы, а твар зрабіўся пакрыўджаным і дзіцячым.

Толік Вірабей прыйшоў з майстэрні, калі мы павячэралі. Перапыняючы, блытана і нервова кожны з нас паспрабаваў пераказаць сумную падзею. Толік сцэпануў худымі плячамі, агледзеў пакой, хмыкнуў, зняў са свайго ложка пляцак, зашморгнуў і нагой запхнуў пад ложак. Потым ён стомлена сеў да стала, наліў кубак кіпеню, накідаў варэння і пачаў грэць брудны ад графіту і фарбы далоні.

— Нікуды заяўляць не трэба і казаць нікому не варта... Міліцыя зацягае. Давядзецца пісаць тлумачальныя, складаць пратаколы, хадзіць на допыты і ўвогуле гэта толькі змарнаваць час. Міліцыя тут не дапаможа, а час будзе страчаны. Трэба займацца мастацтвам і не думаць пра шмоткі.

Пасля свайго нечакана доўгай прамовы ён пачаў хутка і з апетытам есці ёлкае жаўтлявае сала і хрубасцець цыбуляй. Ён сеў і пазіраў на пляму цвілі, жмурыў вочы, нахіляў галаву то ў адзін, то ў другі бок. На худой доўгай шы хутка хадзіў востры калык.

Дзіўна, але маленькі Хведар таксама выказаўся супраць міліцыі. Ён цымяна і блытана пачаў тлумачыць:

— Бог з імі, фотаапаратам і шапкой, усе адно не знойдуць, а клопату не абярэшце... Грошы ж не знайшлі...

Мне яго тлумачэнні падаліся падзроннымі. Толькі потым ён выказаў слушную думку, але і яна прагучала неяк не зусім цвёрда.

— Трэба, можа, набыць новы замок і ўрэзаць.

Я і Генусь з такой прапановай пагадзіліся.

А Толік скептычна паглядзеў на Хведара, выцер брудным ручніком рукі і сказаў:

— А мне ніякай розніцы, будзе новы замок ці застанецца стары... Грошы на яго я даваць не збіраюся... Трэба думаць адно пра мастацтва, а не пра

тупат. Гэта было б звычайным, калі б пасля імгненнага цішыні інтэрнат не здрыгнуўся ад жахлівага крыку.

У самым канцы вузкага і доўгага, як шахта, калідора, які ўпіраўся ў дзверы пакоя дыпломнікаў, курчыўся хлопец у белай спартовай майцы. Пад яго далонямі, на белай тканіне, расплывалася цёмная пляма. Каля нашых дзвярэй ляжаў паўчаравік з абрэзаным заднікам. Другі паўчаравік быў на назе хлопца, які павольна асядаў на падлогу.

Усе, хто выскачыў на калідор, як загіпнатызаваны не краналіся з месца.

Нарэшце хлопец сеў на брудную падлогу, а потым павольна паваліўся на бок. Ён спрабаваў падняцца, хапаўся за дзвярную ручку, пэцкаў крывёй сцяну, а потым ізноў прыціскаў далоні да жывата і глядзеў вялікімі круглымі вачамі ў столь, на жоўтую лямпачку.

А другі хлопец шалёна круціўся на месцы, размахваў доўгім нажом, лязо якога было бліскучым і сухім. Яго вялікі рот адкрываўся, і хлопец, як рыба, хапаў паветра.

— Ёд! Ёд! — раптам закрычаў ён. — Дайце хто-небудзь ёд! Я вас апошні раз прашу! Прынясіце! Дайце!

Прысутныя спалохана маўчалі, баяліся скрануцца і зрабіць крок.

А хлопец кідаўся ад сцяны да сцяны, стагнаў, размахваў нажом і крычаў, каб ніхто не набліжаўся да яго сярба.

Басанож, у сіняй падранай майцы і чорных плаўках; худы і ўскудлачаны, зусім з выгляду дробненькі, рассунаў прысутных і спакойна пайшоў на хлопца з нажом Толік Вірабей.

— Дай! — амаль шэптам загадаў Толік. — Не дуры, мужык, дай нож!

Хлопец паслухаўся, войкнуў і пакорліва аддаў нож, а Толік нетаропка ўзяў, павярнуўся і пайшоў.

Толікаў твар, пабіты воспай, быў белы, як перапэцканы крэйдый, а можа, гэта так падалося, бо асвятленне рабіла ўсё халаднейшым і нежывым. Толік з нажом, прышчунутым да жывата, ішоў вельмі ціха, ступаў асцярожна, нібыта нёс перад сабой кубак з кіпенем, а калі мы расступіліся — пачулі сухі шчаўчок замка.

Хлопца звязалі па руках і нагах ручнікомі...

Ён курчыўся ў куце, яго ванітавала проста на грудзі і ногі. Прысутныя гідліва адварочваліся, а хлопец выкрыкваў, енчыў, ляўся і спрабаваў тлумачыць, што мае медыцынскую даведку, і яму нічога не будзе, а калі што, дык дзядзька Міхась яго ўратуе ад пакарання.

Потым Толік узяў з падваконня кніжку, паглядзеў некалькі малюнкаў, павярнуўся да сцяны і заснуў.

А мне не спалася. Ложак здаваўся мулкім і цесным. Перад вачамі з'яўляліся то лязо нажа, то паўчаравік з абрэзаным заднікам, то лямпачка над звязаным белымі ручнікам хлопцам...

Сярод ночы я прахапіўся. Толік Вірабей перамянуўся з нагі на нагу на халоднай падлозе і сеў сала з хлебам. На гадзінніку была палова на чацвёртую.

— Нешта есці хацеў, — сказаў ён нейкім занадта будзённым голасам, быццам прычынаецца кожную ноч, каб падсілкавацца.

Я ўзяў чайнік і з носіка пачаў смактаць нясмачную рудую ваду.

Толік сеў на ложка, выцягнуў з-пад яго брызентавы пляцак. З майго ложка было відаць, як ён корпаецца ў ім. Яшчэ я бачыў худыя Толікавыя ногі, брудныя шкарпіткі, пыл, паламаны эцюднік у накарэлай фарбе і стаптачныя чаравікі. Яны былі такія стаптачныя і старыя, што нават у сметніках побач з абутковымі крамамі пакінуць іх у новай кардонцы было б сорамна.

Вірабей басанож прапунаў праз увесь пакой. Я зрабіў выгляд, што сплю. Шчоўкнуў выключальнік, і яркая лямпачка згасла. Я расплюшчыў вочы. Колькі імгненнаў пад столлю чырванела нітка накальвання, падобная да літары «М», але цемра сцерла і гэты знак.

На раніцу, калі мы падняліся, Толіка не было. Каля стала стаяў завязаны пляцак. Ложак, як заўжды, быў непрыбраным.

У вучэльні цэлы дзень гаварылі адно пра забойства ў інтэрнаце. Мы хадзілі героямі і былі ў цэнтры ўвагі. Нават хлопцы са старэйшых курсаў і выкладчыкі падыходзілі і распыталі. Я з задавальненнем расказаў, бо быў сведкам амаль усёй падзеі.

Дыпломнікі, якія не адчынілі дзверы, даводзілі, што бойка пачалася з-за дзяўчыны, якую запрасіў адзін, а пераспаў з ёй другі, бо той, які запрасіў, спаў п'яны на суседнім ложку, а потым прачнуўся...

Казалі, што сварка ўсчалася пра тое, што адзін змяляваў у другога цікавы праект і выстаўіў на нейкі конкурс. Прыдумаў ішоў той, які бегав з нажом, а змяляваў парэзаны. Шкадавалі аўтара праекта, спачувалі і падкрэслівалі, што ён вельмі таленавіты...

Казалі, што хлопцы былі стрыечнымі братамі і не падзялілі грошы, заробленыя на нейкай хаўтуры...

А яшчэ былі чуткі, што той, з на-

жом, — сапраўды беларус, а другі аднекуль з Казані і з нашага здзекаваўся. Даводзілі, што наш правільна зрабіў, шкадавалі і абзывалі дурнем...

Хлопец, якому аднакурснік прапароўбок, праз месяц вярнуўся з бальніцы і быў самым славутым чалавекам у інтэрнаце. Кожнаму, хто жадаў, ён паказваў з задавальненнем левы бок з доўгім чырвоным шнарам...

Другога завезлі ў вар'ятню, дзе і сапраўды высветлілася, што ён хворы.

Каменданта, высокага п'яніцу з азызлым тварам, звольнілі з працы, што прыемна здзівіла ўсіх жыхароў інтэрната.

Пасля заняткаў, на апошнія грошы, Генусь набыў самы танны замок, і мы адразу яго ўрэзалі.

Цяпер на кожнага быў свой ключ. А стары я занёс і павесіў у зашкленую скрыню побач з вахцёркай.

«Няхай прыходзяць з праверкамі, калі ім так шкава, як мы жывём», — падумаў я і задаволены вярнуўся ў пакой.

Генусь сядзеў на ложку і маляваў. Я добра памятаю яго кампазіцыю — шызу, празрыстую і выразную. Па рыштаваннях, з вялікім мехам на спіне, кроцьць змрочны грузчык. На мяху літары «Г. Ч.» і лічба 7591. Генусь намалюваў свае ініцыялы і год нараджэння. Пад нагамі грузчыка быў пахмурны гарадскі краявід. Лілова-чорныя коміны выдыхалі шэры дым, і ён закручваўся, звяваўся ў незразумелыя фігуры. Дым нагадваў тасмную карціну цвілі над ложкам Толіка Віраб'я.

Генусь быў на паўтара года старэйшы за мяне. Засяроджаны, немітуслы, фанатычна адданы мастацтву. Ён любіў спакой і добрыя кніжкі. Альбомы па мастацтве, якія ўкралі, былі яго. Ён аддаў за іх некалькі стыпендыі і вельмі ганарыўся, калі каму паказваў. Часам паводзіны Генуса мне падаліся дзіўнымі і невытлумачальнымі. Ён, напрыклад, крыўдаваў, калі я распытваў пра маці, не любіў, калі яго хвалілі.

Мы моўчкі займаліся сваімі справамі, калі ў пакой заскочыў Іван Булат — аднакурснік Толіка Віраб'я. У яго на шыі вісеў доўгі вышываны ручнік. На барадатым твары пабліскавалі тоўстымі шкельцамі акулеры.

— Пайшлі мыцца, мне адному сумна, — загадаў Іван і пыгальна паглядзеў на нас.

— Мы занятыя, — адказаў я.

— Кідайце ўсё гэта, бо мастацтва нікому не трэба. Грошы, вось што мае сэнс! Грошы і жанчыны! — ён паглядзеў шыкоўную рудую бараду.

У парозе Іван прыпыніўся і сказаў, што на нас кепска ўплывае Толік Вірабей.

— Ён вар'ят, паверце, я ў гэтым разбіраюся. У яго паехлі дах, і ён лічыць сябе геніем... Не мысціца, не паліць, не п'е, з жанчынамі не спіць — вар'ят... І вы будзеце такімі ж... Прыдуры, — бяскрыўдна кінуў ён і ляпнуў дзвярамі.

Нас яго словы не ўразілі, бо мы і на самай справе лічылі Толіка геніем, сапраўдным мастаком і шмат у чым пераймаў яго паводзіны.

Праз чвэрць гадзіны, са страшэннай лаянкай, амаль голы, у пакой уляцеў Іван Булат. Яго твар быў заліты крывёй, барада зліплася. Ён лыпаў блакітнымі блізарукімі вачамі, прыкладаў да твара мокры ручнік і разрублена азіраўся.

Калі кроў сунялася, Іван супакоіўся і расказаў пра сваю прыгоду.

Ён сышоў у сутарэнне, дзе месціўся душ, распрануўся, схаваў у кішэнь нагавіцаў акулеры і з распраналкі падаўся ў душ. У душы было парна, і Іван навобмацка зайшоў у першую кабіну. Там закрычалі, адштурхнулі, і давялося ісці далей.

Лямантавалі перапалоханыя дзяўчаты. Падслепаваты Іван пачаў нешта тлумачыць, прасіць прабаўлення, але яму не далі дагаварыць — стукнулі па галаве металічнай шайкай...

Мы шкадавалі, смяяліся, сунялі, бо дыпломнік з суседняга пакоя ставіўся да першакурснікаў без пагарды, паблажліва і стрымана...

Кіно

Я ПРЫЙШОЎ У РОДНУЮ ВЁСКУ ЧАКАЛАВІЧЫ...

ЁСЦЬ БЕЛАРУСКІ БАЛЕТНЫ ЧАСОПІС

І называецца ён — «Веснік», а выдаецца (пачынаючы са снежня 1993 года) Дзяржаўным харэаграфічным вучылішчам Рэспублікі Беларусь (перыядычнасць — раз у вучэбны квартал). Спачатку было задумана выпусціць зборнік матэрыялаў творчага семінара, што праходзіў на базе вучылішча 15—16 красавіка 1993 года і прысвячаўся адкрыццю новага яго будынка.

Але гаворка, што адбылася тады, выйшла за межы першапачатковай павестка дна — «Праблемы прафесійнага навучання». Тым больш, што ў ёй прынялі ўдзел многія знакамітыя артысты балета, балетазнаўцы з Санкт-Пецярбурга, Масквы, іншых вядомых балетных цэнтраў колішняга Саветаўскага Саюза.

Сама сабой і ўзнікла неабходнасць спецыяльнага часопіса. І яна стала свечасовай, калі ўлічыць, што беларускі балет вядомы ўсім, а нацыянальная балетная школа мае вялікія набыткі, традыцыі, якім не грэшна павучыцца і іншым.

Першы нумар «Весніка», пазначаны 1993 годам, з'явіўся ў самым пачатку сёлета. «Праз прыгажосць — да згоды!» — стала дэвізам часопіса. Ахоп матэрыялаў — шырокі. Тут — і фрагменты з рукапісу слаўтай В. Мэй «Яшчэ раз пра азбуку класічнага танца», і артыкул Э. Каралёвай «Балетмайстар. Час. Стыль», і вяртанне ў гісторыю балета — «50-гадовы бенефіс Фелікса Кшэцінскага» Я. Сібільскай.

І, безумоўна, большую частку нумара заняла стэнаграма згаданага ўжо семінара «Праблемы прафесійнага навучання».

Багаты на публікацыі і другі нумар (студзень — сакавік 1994 года). А. Гасудару («Нараджэнне балета з духу кантрафармацыі») вяртае да вытокаў гэтага ўнікальнага віду мастацтва. А. Максаў («Багіня танца») расказвае пра Мары-Мадлен Пмар. Тут жа — умовы конкурсу «Мал-94» у гонар Маі Плісэцкай, чыё 50-годдзе творчай дзейнасці адзначалася летась у многіх краінах свету.

«Развітваючыся, мы гаварылі «Да пабачэння» — А. Максаў знаёміць з паводкай выхаванцаў Беларускага харэаграфічнага вучылішча ў Шчэцінскую балетную школу...

На падыходзе — трэці нумар «Весніка». Дарэчы, тыраж часопіса невялікі, усяго 200 экзэмпляраў. Мінчане змогуць набыць гэты нумар непасрэдна ў вучылішчы, а каб атрымаць яго накладным пачтам, неабходна высласць заяўку на паштоўцы з дакладным указаннем паштовага індэкса, адраса, прозвішча, імя і імя па бацьку: 220092, Рэспубліка Беларусь, Мінск, вул. Прытыцкага, 35. Нумар абыдзецца ў 900 рублёў плюс кошт паштовых выдаткаў.

Зняць фільм пра мастака, які быў бы непадобны на звычайнае інтэрв'ю ці тэматычна-сюжэтны ролік (а гаворка пойдзе пра дакументальнае кіно), дужа складана. І каларытная знешняя постаць, і нестандартнасць разважанняў творчага чалавека не гарантуюць, што будзе схоплена сутнасць майстра, што на экране застаецца жыццё, а не акцёрская ігра. За мяккой даўно і пасляхова існуе індустрыя фільмаў пра мастацтва. У Мінску праходзіць ужо не першы фестываль такой дакументалістыкі. Жанр, так і названы «фільм пра мастацтва», узнік досыць позна, але ўжо мае сваю гісторыю ўнутры гісторыі дакументальнага кіно, свае шляхі да гледача: учора — кароткаметражкі і кінаклубы, сёння — тэлебачанне і спецыяльныя фестывалі. Па сутнасці, у сутнасце фільмы пра мастацтва даволі хутка адышлі ад умоўных мадэляў дакументальнага кіно і сталі складанымі і эксперыментальнымі. Але, здаецца, мы тут далёка не плагіятары, найперш у знаходжанні ўнутранага вобраза асобы, у стварэнні паэтычных кінаэсэ.

Так думалася, калі ішла ў Беларускаю акадэмію мастацтваў на прагляд двух невялікіх дакументальных фільмаў пра народнага мастака Беларусі, прафесара Гаўрылу Ващанку (рэжысёр С. Лук'янчыкаў, студыя «Леталіс»).

«Адлучэнне», фільм першы, звязаны перажыванні мастака з трагедыяй роднай вёскі, з якой гадына хады да АЭС. Выяўлены шэраг — пустэча, вецер, спелыя

яблыкі, іржавае калодзежнае вядро, калючы дрот — шэраг апалядальнага жывалісу. Словы мастака, што ідуць цітрамі. І музыка, трывожная, увабраўшая ў сябе цішыню апустэлага месца (аўтар В. Капыцька). Яе рэзкія дысанансныя пераходы нагадалі самому герою фільма крык палескай птушкі ківіка, якой у дзяцінстве палохалі дзяцей. А як скончыліся здымкі, мастак захварэў душою: ці не пабачыў ён радзіму апошні раз? Так нарадзіўся другі фільм — «Смута». Той, дзе гавораць яго чарнобыльскія работы. І не спатрэбіўся рэжысёру мастацтвазнаўчы аналіз ды бездна слоў-разважанняў. Вобраз склаўся спаваля, без нацяжкі, праз перспектывы, кадры, колеры, вобразы, нязмушаную драматургію «сёмага мастацтва».

Як хацелася б адзначна сказаць, што фільм гэты мае ў нас акрэсленую будучыню. Але не сакрэт, што дасюль дзейнічае старая «апрабаваная» сістэма «закрытай» тэмы, з якой складана прабіцца на экраны нават вядомаму рэжысёру. А Сяргея Лук'янчыкава дастаткова характарызуе яго больш за пяцьдзясят дакументальных фільмаў, многія з якіх не проста сюжэтныя ролікі, а сапраўдныя маленькія шэдэўры (напрыклад, афганскі цыкл), зробленыя пры поўнай нерэнтабельнасці дакументальнага кіно, зведзенага да ўзроўню аматарскага. Фільмы пра Г. Ващанку былі скончаны для пракату яшчэ летась. Іх біяграфія толькі пачынаецца, і пачынаецца, на жаль, на злітных

замежных фестывалях. Хоць справа тут далёка не ў колькасці гледачоў, так лічыць сам рэжысёр, ды і фільмы здымаліся за ведамі не для масавага пракату. Дакументальнае кіно перажывае ў нас складаны час неразумення і занябання — як матэрыяльнага, так і грамадскага. І тое, што ўсё-такі з'яўляецца някасавае кіно — раскоша ўладкаванай нацыі, — толькі даказвае, што і ў нас дакументалістыка пачынае ўсведамляць сябе мастацтвам.

Н. ШАРАНГОВІЧ

На здымку: кадры з фільма «Адлучэнне».

БОЖАЯ ІСКРА

(Пачатак на стар. 8-9)

Яму не пашанцавала — пераблытаў жаночыя і мужчынскія дні. Мы завязалі яму лоб ручніком, а ён працягваў тлумачыць:

— Ведаецца, я адразу адчуў, што нешта не тое, там віселі махровыя халаты... Але я падумаў, што гэта мыюцца негры з другога паверха...

Неграў у інтэраце не любілі.

— І вось праз іх мне ледзь не раскалолі краніўм!

— Што? — перапытаў я.

— Краніўм — ёсць чэрап! — Іван прыкляў палец да скроні.

У вучэльні мяне пераконвалі — мастак абавязкова павінен ведаць анатомію. Толькі той, хто дасканала будзе яе ведаць, зможа зрабіцца сапраўдным мастаком. Выкладчыкі прыводзілі прыклады — доўгія спісы гучных імёнаў, назовы твораў... Яны казалі, што без ведання костак, сухажылляў, скуры сапраўдных твораў не зрабіць.

Цяпер я ўпэўнены ў адваротным. Лацінскія найменні захаваліся ў памяці адно як гучныя словы: краніўм, атлант, мадзібуля, супінацыя, пранацыя... Я разумею, што мастацтва і навука не заўсёды ідуць поруч. Найчасцей яны абвргаюць і спрачаюцца між сабой. Я магу прывесці доўгі спіс імёнаў мастакоў, якія анатоміі не ведалі і нават не імкнуліся, але іх творы мяне ўражваюць.

Яшчэ, каб давесці слушнасць сваіх разваг, настаўнікі параўноўвалі веданне анатоміі з веданнем граматыкі для пісьменнага чалавека.

Цяпер я разумею глупства, схаванае ў такім параўнанні, а тады...

А тады я ўзяў рыльцоў ды й рушыў на старыя яўрэйскія могілкі, каб выка-

паць чэрап і па ім вывучаць анатомію чалавека... Тых могілак цяпер няма, а тыя, каму сёння гадоў па дваццаць, і не ведаюць, што за Юбілейным пляцам раслі старыя дрэвы, а пад імі ляжалі шэрыя камяні ў размаітых надпісах.

Архітэктары выпраўлялі шкільет горада, спрамлялі крывыя вуліцы і знішчылі могілкі. Горад, зразумела, змяніўся пасля такой хірургічнай аперацыі, але я не ўпэўнены, што хоць на каліва ён зрабіўся прыгажэйшым...

А чэрап я выкапаў і па ім вучыўся маляваць...

Калі Іван Булат пайшоў, у Генуся з'явілася версія, і ён яе расказаў.

— Нас у пакоі чацвёрта. Мы з табой пайшлі і вярнуліся разам. Засталіся Хведар і Толік... Ключ вахцёркі даюць толькі тым, каго ведаюць, з рук у рукі. Рэчы прыхавалі, каб зрабіць выгляд, што злодзеі не мастак. У Толіка не ўзялі нічога, бо ведалі, што нічога няма... А ведаць гэта мог толькі Хведар... Ён і ў міліцыю заяўляць баяўся.

Я добра памятаю, што не адчуў сорама, калі нажніцамі адкрыў замочкі, калі перабіраў брудную вопратку, касеты з фотастужкамі, купэрты з лістамі ад бацькоў...

Мы не паспелі схаваш чамадан, як у дзверы пагрукаў Хведар.

— Вось твой ключ, — сказаў Генуся.

— Я вырашыў заявіць у міліцыю, няхай шукаюць.

Хведаравы вочкі забегалі. Ён сеў на ложак, падхапіўся.

— Я ўсё растлумачу, не трэба заяўляць... Мяне ж выключаче з вучэльні, — папрасіў Хведар.

Мы не чакалі такога эфекту і напружана суцішыліся.

— Там, у цыратавай торбе, — Хведар абцасам паказаў на чамадан пад лажкам, — былі фотакарткі...

— Там былі карткі? Якія? — Генуся падхапіўся з ложка.

— Разумеецца... Ну, гэта... Парнаграфія — сто лістоў... Ведаецца, іх укралі. Мне зямляк прадаў, а раптам, калі іх знойдуць, зловяць злодзея, і ён скажа... Бацькі мне не даруюць...

Першым засмяяўся Генуся. Ён тыцкаў пальцам у маленькага прышчавага Хведара, ляпаў па плячах, прысядаў...

— А чаму нам не паказаць? — спытаў я.

— У мяне ёсць стужка, — апраўдваўся Хведар. — Можна здрукаваць, толькі трэба кантрастная папера, каб было якасна.

Стужка захоўвалася ў кардоннай скрыначцы, на якой быў надпіс: «Мама. Тата. Сястрычка. Лета 1972 г.».

Стужка была шэрая, у доўгіх драпінах і плямах ад пальцаў.

За вчэрэй, калі мы хрубасцелі цыбуляй, елі сала і пілі кіпень з вінным варэннем, маленькі Хведар прапанаваў сваю версію:

— У Толіка заўсёды няма грошай... — Хведар паглядзеў на пляма цвілі на сцяне.

Па карнізе барабаніў дождж — першы красавіцкі. На вуліцы раставаў снег, і пляма за дзень змяніла свае абрысы.

— Ён месяц, як пазычыў у мяне сем рублёў, і дасюль не аддаў. Мне няёмка нагадваць, а ён, відаць, забыўся... Апрабаванае Толік, як той жабрак, і мыцца не мыецца... Заўсёды брудны і смярдзючы... Калі я ішоў на заняткі, ён рабіў выгляд, што спіць. Вярнуўся я пасля вас. Ён мог усё забраць, знесці ў майстэрню, а потым прадаць. Гэта ён, я ўпэўнены, — Хведар даеў сала, вышер рукавом рот і лёг на спіну.

— Так! Новы замок паставілі, — скептычна кінуў Вірабей і зачыніў дзверы.

Хведар прыўзняўся і замігаў цёмнымі вочкамі. Генуся адышоў ад стала, паставіў на крэсла планшэт і схавалася за ім. Я сеў на свой лажак.

— Стаміўся, — Толік кінуў пано-

НЯЗВЫКЛАЕ Ў ЗВЫЧАЙНЫМ

бачыць у характарах сваіх герояў П. Кармунін. Менавіта так называюцца і шрыхі да творчага партурэта знакамітага акцёра, напісаныя Б. Бур'янам, якімі адкрываецца чацвёрты нумар часопіса «Мастацтва».

Ж. Лашкевіч дзеліцца ўражаннямі ад двух спектакляў рэжысёра У. Савіцкага («Таксама вінаваты»). У. Конан («Адзіны і шматлікі») гаворыць слова пра З. Пазняка — мастака, даследчыка, палітыка. А. Мацвеевіч («Суладна духоўнаму стану») уводзіць у свет вобразаў загніўшага мастака І. Сержанінай. Ёй жа прысвечаны і матэрыял «Свабода — усядомленая каштоўнасць», падпісаны «Я. Н.». Ю. Піскун («Дарога да роднага дому») запрашае прайсціся заламі, дзе дэманстравалася персанальная выстаўка У. Уродніча. Я. Шуныя («Смілавіцкі настальгізм») знаёміць з мастаком Х. Сучіным.

Роздум аб станаўленні традыцый міжнародных фестываляў сучаснай музыкі ў Беларусі ў артыкуле Р. Аладавай «Ад Стравінскага да Лыбіна». Ю. Чурко («Харэаграфічны мадэрнізм заваўвае рубяжы») падводзіць вынікі Міжнароднага фестывалю сучаснай харэаграфіі, які летась прайшоў у Віцебску. «Конкурсная нітунка, альбо Які кошт перамогі?» — чарговыя раздзелы з нявыдадзенай кнігі па гісторыі музычнага шоу-бізнесу Д. Падбярэскага. Д. Мароз («Прымножыў славу суседа») падрабязна гаворыць пра дзейнасць слаўтага сына зямлі беларускай І. Капеліча.

У ДАДАТАК ДА «СПАДЧЫНЫ»

«Беларускай мінуўшчыны», «Беларускага гістарычнага часопіса» з'явілася яшчэ адно выданне. І не ў стольнім Мінску, а ў абласным горадзе — «Магілёўскай даўніна». Аб'ём «МД» — больш за сто старонак. І матэрыялы аматараў даўніны не пакінуць абывакомі. Дастаткова назваць хоць бы два з іх. У. Ліўшыц у артыкуле «Справа N 1065» даследуе абставіны, звязаныя з арштам і смерцю класіка нацыянальнай літаратуры М. Гарэцкага. Ю. Васілеўскі («Вядомы даследчык Усходняй Беларусі») прасочвае лёс Данілы Васілеўскага — краязнаўцы, гісторыка, публіцыста, педагога.

МАЛАДЫЯ, ДЫ ЯРКІЯ

Для канцэртнага жыцця сталіцы гэта ўжо традыцыя: штогод увесну Рэспубліканскі ліцэй пры Беларускай акадэміі музыкі рыхтуе справаздачную праграму. І хаця выхаванцы ліцэя даюць багата канцэртаў у Мінску, справаздачны канцэрт — асаблівы: права зрабіцца ягоным удзельнікам трэба заслужыць. Толькі значныя поспехі даюць магчымасць юным выканаўцам выступіць на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі ў гэты вечар. У ліцэй нават жартуюць: «Лягчэй стаць удзельнікам міжнароднага конкурсу, чым трапіць у лік удзельнікаў справаздачнага канцэрта».

Тыя, хто быў на сёлетнім справаздачным вечары ліцэя (а такіх у зале было шмат), атрымалі, спадзяюся, задавальненне і асалоду ад выступлення нашых «зорачкаў».

Адкрыў канцэрт хор хлопчыкаў, які выступаў пад кіраўніцтвам І. Мацохова (маэстра зноў выкладае ў ліцэй). Калі пляюць малыя хлапчкі, душа гутарыць з Богам. Гожа дырыжыраваў калектывам і памочнік хормайстра П. Шэпелеў.

Упершыню «рабіў справаздачу» духавы камерны аркестр пад кіраўніцтвам Э. Фарбера. Склад гэтага калектыву нетрадыцыйны, што надае ягонаму гучанню асаблівы каларыт. Вылучыліся тут салісты: лаўрэаты нацыянальных і міжнародных конкурсаў Яўген Журовіч (кларнет) і Андрэй Кавалінскі (труба). Як заўсёды, яскравае ўражанне выклікаў камерны аркестр пад кіраўніцтвам У. Перліна.

Не магу не назваць вучняў, чые сольныя нумары публіка вітала шчырымі

апладысментамі. Гэта лаўрэаты міжнародных конкурсаў Юзаф Сяргей (фартэпіяна), Міхась Лявончык (цымбалы), Кацярына Анохіна (цымбалы), Яўген Асновіч (скрыпка), Дзмітры Маргулец (габой), Дар'я Бельцокова (флейта). Заўважыла публіка і маленькія «зорачкі», якія толькі пачынаюць зіхацець на музычным небасхіле: гэта віяланчэлістка Насця Ярэва, піяністка Маша Палазкова ды скрыпач Алг Яцына.

Дарэчы, паслухаць нашых выхаванцаў можа ў наша рэспубліка, бо сёлета ліцэй сумесна з Міністэрствам культуры і друку праводзіць фестываль «Маладыя «зоркі» музычнага мастацтва Рэспублікі Беларусь». Выступленні ліцэяў — значная падзея ў жыцці абласных цэнтраў. На канцэртах, напрыклад, у Гомелі ды ў Брэсце прысутнічала нямала тамтэйшых маладых музыкаў, што дае падставу спадзявацца на іх зацікаўленасць у павышэнні сваёй музычнай кваліфікацыі, а значыць — на папаўненне нашага ліцэя дарэчымі дзяўчынкамі і хлопчыкамі з усяе Беларусі.

Зрэшты, гэта і ёсць асноўная мэта правядзення такога фестывалю: пазнаёміць нераўнадушную грамадскасць з дасягненнямі ліцэя і выявіць таленавітую музычную моладзь для навучання ў нас.

Аляксандр МІЛЬТО,
намеснік дырэктара Рэспубліканскага ліцэя
пры Беларускай акадэміі музыкі

Фота В. МАЙСЯЁНКА

Трубац Андрэй КАВАЛІНСКІ.

За раялем — Юзаф СЯРГЕЙ.

Чарадзейныя цымбалы Каці АНОХІНАЙ...

Дзіма МАРГУЛЕЦ музыкант юны, але сур'ёзны.

Даша БЕЛЬЦЮКОВА.

ЯШЧЭ АДЗІН ЦУД
— КЕРАМІКА

Шмат у якіх галінах дзейнасці беларусы дасягнулі такога поспеху, што не грэшна і перад усім светам пахваліцца. Здаўна славіцца і так званая паліваная кераміка. Гэта і сама кафля, і керамічны посуд, а таксама розныя падсвечнікі, дзіцячыя цацкі. Лепшыя ўзоры кафлі захаваліся ў аздабленні будынкаў, што даўно з'яўляюцца помнікамі архітэктуры, у якасці шматлікіх музейных экспанатаў. І, канешне ж, пра ўсе гэта можна прачытаць у многіх артыкулах, даследчыцкіх кнігах.

Дарэчы, нядаўна з'явілася яшчэ адна з іх, выпушчаная выдавецтвам «Навука і тэхніка». Называецца «Беларуская паліваная кераміка XI—XVIII стст.», а аўтарамі яе з'яўляюцца Ніна Здановіч і Алг Трусаў. Падрабязна расказваецца пра вытворчасць і распаўсюджванне не беларускай зямлі вырабаў, якімі застаецца толькі ганарыцца.

Кніга цікавая (а таму і значная) і тым, што ні ў адной ранейшай публікацыі столькі ўвагі не адведзена бытавой паліванай кераміцы. Увогуле ж аўтарамі, як падкрэслена ва «Уводзінах», «развіццё паліванай справы на Беларусі разглядаецца ў кантэксце агульнаеўрапейскага працэсу зараджэння і станаўлення вытворчасці паліванай керамікі, маэлікі і фаянсу ў познім сярэднявеччы». А да ўсяго палову кнігі займае «Дадатак», а гэта ажно 145 малюнкаў.

«ТЭАТРАЛЬНАЯ
БЕЛАРУСЬ», N3

Змешчана п'еса С. Кавалёва «Зяць варыць піва» (паводле вершаў і казак У. Караткевіча), знакаміта «Русалка» А. С. Пушкіна, перакладзеная С. Новікам-Пелеюном на беларускую мову яшчэ ў 1932 годзе; артыкул В. Радзіёнава «Насустрэч абноўленай оперы» (парады маладым кампазітарам), заканчэнне спецыяльнага «Усебеларускага тэатральнага канферэнцыя», развагі Э. Лысенкі «Пашыраючы рамкі жанру» (пра тэатр музычнай камедыі), уражанні Т. Гаробчанкі ад спектакляў Мінскага абласнога драматычнага тэатра («Тэатр жыве ў Маладзечне»), шпрыхі да партрэта актрысы Л. Катранжы («Хто такая... Катранжы?»), напісаныя Н. Тулупавай; успаміны І. Васілеўскага пра ўласную акцёрскую дзейнасць «Ад Дняпра да Іртыша» (на жаль, аўтар не паспеў пабачыць іх надрукаванымі), слова А. Марціновіча пра клуб «Спадчына» («Заўжды між спадчынцаў яднанне...»), гумарэскі У. Якубовіча...

шаную, з адвільнымі кішэнямі курткі і прайшоў да шафы. — Стаміўся! — урачыста паўтарыў ён.

Толік стаяў пасярод пакоя перад люстэркам. На ім быў новы, моднага фасону клятчасты пінжак. Зіхцелі залацістыя гузікі, як цацкі на каляднай ёлцы. Новая рэч выдзялялася з агульнага строю зношанай вопраткі і мокрых, ушчэнт дабітых чаравікаў.

— У атэлье набыў, — з гонарам сказаў Вірабей. — Добрая рэч... Не магу насіць такую вопратку, як на кожных другім. Ходзяць, як тыя блізняты ці інкубатарныя.

Вірабей выцягнуў з кішэні грошы, адлічыў сем рублёў і паклаў на Хведараў шкарпчык.

— Дзякуй, малады чалавек. У цяжкі для мастака час вы былі велікадушным мецэнатам, — Вірабей некалькі разоў прайшоў па пакоі.

Мы моўчкі назіралі за зменамі, якія адбыліся з нашым суседам.

— Салам харчумся? — ён спыніўся і грэблівва агледзеў звычайную вясцеру. — А я паеў у рэстарані: катлета пакіеўска, лёгкае віно, салата... Мастак павінен жыць прыгожа і зрэдку можа дазволіць сабе свята.

Пасля ўрачыстай прамовы Вірабей распрануўся, з'еў кавалак сала і лёг паверх коўдры.

Ён нагадваў нябожчыка на сталі ў анатаміцы: нерухомы і жоўта-шэры.

— Сёння мяне пазнаёмлі з выкладчыкам інстытута, які будзе прымаць уступныя іспыты. Ён доўга сядзеў у мяне ў майстэрні, глядзеў малонкі, эскізы дыплама, а потым сказаў, што ўва мне гарыць Божая іскра... — Толік расплюшчыў вочы і падняў руку. — Ён пажадаў поспехаў, даў некалькі не вельмі слушных парадаў, самае галоўнае, прапанаваў паступаць на аддзяленне манументальнага жывапісу... Вось з гэтай нагоды я і дазволіў сабе невялікае свята...

Толік нацягнуў коўдру. Пагартаў «Малонкі старых майстроў» і заснуў.

А мы доўга варочаліся, рыпелі панцырнымі сеткамі, слухалі шоргат

дажджу, галасы ў калідоры і не маглі заснуць.

На наступны дзень мы прыбіралі пакой. Рабілі гэта насуперак Віраб'ю, які лічыў, што павінна быць ці абсалютна чыста, а гэта ў нашых умовах немагчыма, ці так, як ёсць.

Калі адсунулі ложка, на якім спаў Вірабей, то сярод брудных засохлых шкарпэтак, у павуціне, за скруткамі паперы знайшлі маю пальчатку. Я лічыў, што пальчаткі ўкралі.

— Ну, што я вам казаў! — радасна падняў яе Хведар.

Падлогу дамылі, а пальчатку паклалі на Толікаў шкарпчык і сталі яго чакаць.

Нарэшце ён з'явіўся. Паклаў на стол брудную папку з малонкамі, кінуў на ложка курткі і шапку, выцягнуў з торбы пакунак і ўрачыста разгарнуў яго на сярэдзіне стала.

— Я прынес смачную рыбу. Рэжце хлеб, будзем вячэраць.

Мы засталіся на сваіх месцах. Толік гідліва, двума пальцамі падняў пыльную пальчатку і кінуў на мой ложка.

— Твая? Што яна робіць на маім шкарпчыку?

Потым Вірабей нагрэў вады і доўга, старанна выбіраў косткі, еў сваю рыбу. Пах вэнджанай рыбіны запоўніў пакой. Ён быў такі густы і смачны, што я дедзь не захлынаўся слінаю.

Толік распрануўся і лёг. Мы маўчалі. Рыба цмяна пабліскавала залацістай лускай. Яна ззяла на зялёнай шаматкай паперы. Яна вабіла, цягнула да сябе... Было чуваць, як цікае будзільнік на падвакольні...

Раптам Вірабей ускочыў і выйшаў на сярэдзіну пакоя. Босы, з доўгімі бруднымі валасамі, худы, з рэдкай барадой і вялікімі, глыбокімі вачамі. Ён стаяў басанож і глядзеў на пляму цвілі. Святло гарэла над ім, і яго твар быў вельмі скульптурным.

— Я ніколі не браў чужога, я браў толькі тое, што належыць мне, у адзортненне ад вас! Пастарайцеся гэта ўсвядоміць сваімі курынымі мазгамі. Мне чужога не трэба! У мяне ёсць рукі.

Ёсць галава, і я жыву сваім розумам. Вініцца і нешта тлумачыць я не збіраюся. Магчыма, калі-небудзь вы зразумеце ўсё самі.

Толік падшоў да сцяны, крануў далонню вільготную пляму і залез пад коўдру.

Мы паціснулі плячамі, пакруцілі пальцамі каля скроняў і былі змушаныя класціся.

У сне я забіў чалавека і доўга хаваўся ў вялізным будынку без дзвярэй. У сне я зразумеў, што гэта сон, і прачынуўся. Востра і апетытна пахла рыба. Я папіў вады, пастаяў пад фортакчай і потым імгненна заснуў.

Раніцай мяне пабудзіў Генусь. Грошай хапіла адно на дзве шклянкі кавы з малаком і чэрствую булку.

— Ведаеш, Генусь, мне здаецца, што дарма мы думаем на Толіка.

— Хто яго ведае... Я ўчора так спалохаўся, аж мурашкі па спіне забегалі і рукі калаціліся галзіну... Ён нейкі дзіўны, — адказаў разважлівы Генусь.

— А ты не дзіўны? — маё пытанне засталася без адказу.

Да стыпендыі засталася два дні. На вялікім перапынку мы сустрэлі Івана Булата. Ён сарамліва пасміхаўся і прыкрываў далонню белы пластыравы крыжык над брывом. Мы хацелі пазычыць спачатку пяць, а потым тры рублі. Іван паляпаў нас па плячах, выцягнуў з кішэні металічны рубель і сказаў, што гэта апошні. Падумаў і параіў пазычыць у Віраб'я. Мы здзівіліся і спыталі, адкуль у Толіка грошы. Іван адвёў нас да сцяны і растлумачыў, што Толік Вірабей сіната, выхоўваўся ў дзіцячым доме. Яны ўсім курсам напісалі вялікую паперу дырэктару вучэльні, і Толіку далі матэрыяльную дапамогу. Потым яны ўсім курсам заявілі яго ў бухгалтэрыю, каб ён атрымаў свае семдзiesiąт рублёў.

— Вірабей, канешне ж, свіння, нават пляшку не купіў, — Іван заспяшаўся

на заняткі, а мы стаялі пад сцяной і адчувалі сябе ніякавата.

У інстытут Толіка не ўзялі. Ён не здаў малонак. Можна, не хапіла часу скончыць, можна, не атрымалася... А хутчэй за ўсё яго не пажадалі прыняць, бо занадта ён быў непалодны на іншых.

Я сустрэўся з Толікам праз чатыры гады на лесвічнай пляцоўцы ў інстытуце. На ім быў клятчасты пінжак. Зашмалёваны і пакамецаны. Залацістыя гузікаў не хапала. Толік абапіраўся на парэнчыну, пад пахай ён трымаў скрутак малонкаў і некага чакаў. Мы павіталіся так, быццам бачыліся ўчора. Ён паціснуў маю руку і нека дзіўна паківаў галавой.

— Вось паглядзі, як трэба маляваць, хачу зноў пасытаць удачу, бо ведаю... А той выкладчык, памятаеш, ён цяпер прафесар. Памятаеш, ён казаў, што ўва мне Божая іскра.

Я перагортаў лісты. Малонкі былі брудныя, няскончаныя. Яны нагадвалі плямы цвілі на сцяне. Блыталіся, перакрываўваліся, узнікалі, губляліся ў шэрым мроіве графіту профілі і фасы, пачвары і вытанчаныя жагчыны, кажаны і кветкі, краявіды і літары...

— Ты памятаеш тую гісторыю з нажом? — спытаў я.

— Якую? — Толік паглядзеў на мяне невыразна.

— А ведаеш, злодзея знайшлі... Ім быў староста паверха.

— Не памятаю, — ён ускінуў галаву і доўга глядзеў у столь.

На худой шы павольна рухаўся востры кадык.

— Няўжо я не было? — разгублена прамовіў Толік.

— Ты пра што?

— Няўжо яна згасла?

Шэрыя сцены. Цвіль. Твары і галасы. Мне трэба іх бачыць, адчуваць, дакрацацца. Я не магу з'ехаць з гэтага горада, не магу закрэсліць самога сябе. Я веру ў Божую іскру.

ПРИВІТАННЯМІ
З НАГОДЫ...

25 сакавіка адкрываецца чарговы, другі ў сёлетнім годзе нумар часопіса «Полацка». Да гэтай даты прывітанні і публікацыя артыкула В. Кажана «Маркі БНР». Змяшчаны артыкул Л. Дучыц «Вобразы нашых продкаў у старажытных мастацтвах», Р. Гарэцкага «Лёс і даты жыцця братоў Гарэцкіх», С. Белай «Віленскія беларусы раскажваюць...» (гэтым разам падаюцца ўспаміны М. Шчорса «Беларускі Студэнцкі Саюз», працяг «Сведчанніў аршыстаў А. Смоліча», артыкул М. Белямука «Тапаграфія знаходак манет і аздобаў», рэцэнзіі У. Гіламаёва на кнігу «Тура па Радзіме», рамана М. Кавыля «З агню ды ў полымя», іншыя матэрыялы.

Л. Лыч («Полацка» набірае размах) дзеліцца ўражаннямі аб часопісе.

З ПЕРАЖЫТАГА...

«Трыццаць другое жніўня» — так нечакана называецца зборнік лірыкі паэта Алесся Белага, што выйшаў у Баранавічах. Аўтар нарадзіўся ў 1953 годзе ў вёсцы Міхнавічы Івацэвіцкага раёна. Жыў на Поўначы, быў матросам, служыў у войску... З 1977 года А. Бель жыве ў Баранавічах, цяпер рэдактар шматтыражнай газеты «Тэкстыльчык». Летась стаў пераможцам рэспубліканскага конкурсу, прысвечанага Паўлюку Багрыну.

І вось — першая кніга:

... І ўсё шкадую, што не так жыў,
Што лісцем хутка зацяршыць рэкі...
А ў росце кідаеш ў траву,
А рэйкі стовіць. Цяжка стовіць рэйкі.

М. МІХАСЬ

У ПЯТЫМ НУМАРЫ
«БЕЛАРУСКАЙ
ДУМКІ»

— урывак з апавесці І. Шамякіна «Адна на падмошкі», гутарка галоўнага рэдактара У. Вялічкі з першым намеснікам старшыні БелВАКа В. Ціхінем «Без дысертацыі няма атэстацыі», публіцыстычны роздум У. Глушакова «Зерне і мякіна», справаздача з пасяджэння «Круглага стала» «Спачатку — ллюб, а маральнасць — потым?», артыкул старшыні Саюза архітэктараў Беларусі Я. Кавалеўскага «Ад упакоўкі для чалавека» — да доўлідства», нарыс Э. Карніловіча «А каб цёмна не быў...» (пра рупліўца на ніве Адраджэння А. Акуліка, імя якога, на жаль, забыта), судовы нарыс Д. Новікава «Ігракі», шэраг матэрыялаў, прысвечаных 50-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

ЗАСНАВАНА
БЕЛАРУСАМІ
КАНАДЫ

У першай у Канадзе рускай газеце «Вестник» прэзідэнт Федэрацыі рускіх канадцаў Антон Кульчын дзеліцца ўражаннямі аб Сусветным кангрэсе беларусаў, які праішоў мінулым летам у Мінску. Нашым чытачам цікавы будзе, бадай, адзін момант у публікацыі.

А. Кульчын, між іншым, гаворыць востра: «Што датычыць Федэрацыі рускіх канадцаў, то яна была заснавана пераважна беларусамі 62 гады назад, і па сённяшні дзень членамі яе з'яўляюцца большасць беларусаў, а пасля ўжо рускія, украінцы і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей. Слова «рускія» ўжываецца ў шырокім сэнсе, і Федэрацыя не робіць адрозненняў па нацыянальнасцях. Федэрацыя не вывела толькі цяпер існаванне Беларусі.

У Федэрацыі заўсёды была цесная сувязь як з Беларуссю, так і з Расіяй у культурных адносінах праз таварыства «Радзіма», «Родина», членаў Федэрацыі, праз іхніх сваякоў. Федэрацыя пачынала радзіме, калі гэта было неабходна, з часу вайны гадой і да сённяшняга дня, калі мы аказваем дапамогу ахвярам Чарнобыльскай катастрофы».

Пасля гэтага не дзіўна, што прэзідэнт Федэрацыі рускіх канадцаў быў удзельнікам з'езда беларусаў свету.

М. Г.

Упэўнены, усім, каму гэты допіс трапіць на вочы, вядома, што Валерыю Анісенку ці не трэці ўжо год вечарам кожную сераду вядзе на хвалях Беларускага радыё адметную і своеаблічную асветніцкую праграму «Мост». Мне даводзілася прымаць у ёй удзел, і ў часе запісу нядаўніх яе выпускаў я сказаў яму, помніцца, словы, што сказаць мог бы, буду шчыры, не кожнаму артысту ці дыктару, якіх у перадачах радыё і тэлебачання чуо.

Аператарка запісала для эфіру мае расказы перад мікрафонам пра эпизоды са звязанай з Беларуссю тэатральнай даўніны. А потым запісвала працяг кожнага расказу Анісенкам — выкананне ім урыўкаў з якой-небудзь майёй рэчы — апавесці, эса, — уяўленай па падзеях адпаведнага эпизоду. І калі я слухаў, як арганічна вядзе ён думку таго, што падае, як адчувальна бачыць сам і малое слухачу карціну таго, пра што апавядае, як смакуе, не баючыся яе, лексіку з подыхам сёвай мінуўшчыны, то і сказаў:

— Дзякуй вам, Валерыю Данілавіч, што разумееце тое, што чытаецца...

Хто-ніхто можа сцэпаўць плячамі: хіба ж то камплімент? Хіба бывае, што прафесійны актёр чытае людзям, не разумеючы таго, што чытае?

Бывае. І ў практыцы радыё і тэлебачання Беларусі апошняга гадзі — нярэдка. Здраецца, бы неахопны камель выкарчоўвае ў студыі той, хто адольвае там каля мікрафона фразу Чорнага ці Гарэцкага. Дзе ўжо тут атрымліваць асалоду ад багацця гэтай фразы, пагатоў ад інтэрпрэтацыі яе ў гучанні! Або ўзяць інтэлектуальны багаж нячала каго, хто ў нас

сейбітам з эфіру культуры і дасведчанасці? Маладая тэледыктарка нядаўна, сонечна ўсміхаючыся з радасці, што паведамляе глядачам цікавае, адкрыла перадачу пра першую выканаўцу ролі Купалавай Паўлінкі (дарэчы, заўважу ў дужках, не першую, была ранейшая, у Вільні), славу тую Мядзёлку, як пра Паўліну Мядзёлку. Так, так, паставіўшы націск у прозвішчы на першым складзе. А дыпламаваная ж, трэба думаць, ці ў Беларускай тэатральна-мастацкай, цяперашняй Акадэміі мастацтваў, ці на філалагічным факультэце Беларускага ўніверсітэта.

Тым больш у гэтых варунках даражыць трэба майстрам, слухачу якіх асалоду такі атрымліваем. Сённяшні ж Валерыю Анісенку — з іх ліку безумоўна. Надзелены ад прыроды прыгожым, гнуткім, эдактым на разнастайную тэмбравую афарбоўку голасам, ён здолеў дасягнуць пакаданай кожнаму, хто гэтым займаецца, але даступнай, што зробіш, не кожнаму ступені свабоды ў валоданні словам, з якім сядзе да мікрафона або выходзіць у канцэрт на сцэну. Ступені, калі тэкст аўтара становіцца ўласным тэкстам чытальніка. Калі ён, зразумела, і любіць чытаць самацётнасцю слова, якое вымаўляе, і ў меры любавання вельмі чуйны. Каб любаванне не зашкодзіла, не адцягнула на сябе ўвагу слухачоў ад галоўнага — думкі, што пад краскам мовы. Бо як умець пісаць — гэта умець мысліць, так і умець чытаць, тым больш па-мастацку, — таксама значыць умець мысліць.

Аднак чытальнік і вядучы папулярнай радыёперадачы — адна толькі грань самавыяўлення

Анісенкі, як артыста. Паводле цяперашняй службовай пасады, ён галоўны рэжысёр рэспубліканскага радыё. Дык не ведаю, як у яго ладзіцца з адміністрацыйнымі функцыямі, у творчых жа гэта ўдмлівы, самапратрабавальны шухальнік. Ва ўсякім разе, у лепшых з радыёспектакляў, якія ажыццяўляе.

Ён прышоў у рэжысуру радыё, маючы багаты вопыт работы драматычным актёрам — на сцэнах спачатку коласайскага, потым купалаўскага тэатраў. Паднабраўшы пэўнай хваткі пастаноўшчыка і, чаго граці таіць, паднахапаўшы шышак у сезонны, калі ўзначальваў мастацкае кіраўніцтва тэатра юнага глядача, тэатра-студыі кінаакцёра. Але з досыць павярхоўным разуменнем тэатральнага дзейства, разлічанага на ўспрыманне выключна слыхам. Разуменнем, заснаваным адно на тым, што раней удзельнічаў у перадачах рознага жанру як актёр — чытальнікам пазіі і нарысаў, выканаўцам роляў у інсцэніроўках, спеваком. Мёк тым, гукавы тэатр мае ладна законаў і адметнасцей, уласцівых толькі яму. У магчымасцях у яго і менш, і больш, чым у тэатра са сцэнай ці тэлевізіянага. Дзею прапануецца бачыць вухам. Зрокавае відовішча павінна нараджацца ў фантазіі таго, хто спектакль слухае. І разварушыць тую фантазію, даць ёй на гэта імпульс мажліва трыма-чатырма секундамі музыкага мазка, дакладна знойдзеным шумавым эфектам. Толькі гэты, рэжысёр, мазок адшукай менавіта той, што патрэбен, шумавы эфект — той, што пераконвае.

Я быў тады, калі на радыё ён асвойваўся, калегам Анісенкі, рэдактарам, адказным за тэатраль-

ную дзялянку ў радыёпраграмах, што дасылаліся ў эфір з Мінска. І бачыў, як ён спецыфікай новага для сябе мастацтва з цікавасцю авалодваў. А знакам, якога дасягнуў у гэтым поспеху, — прысутжонне яму праз колькі гадоў Дзяржаўнай прэміі рэспублікі за шэраг радыёпастановак.

Выяўляе ён свае рэжысёрскія магчымасці таксама ў кіно — як у ігравым, так і ў дакументальным. Два гады назад у Мінску са скрухай адзначана была жалобная дата — пачаткі дзесяцігоддзю з часу найкрывавага пагрому ў створаным у горадзе падчас акупацыі гітлераўскай зграй гета, пагрому 2 сакавіка 1942 года. Уражаны тым, што аб трагедыі гета даведзіліся, знайшоўшы спонсара, які ініцыятыву іх падтрымаў, Анісенка і прызнаны наш кінадакументаліст Ю. Цыцюк знялі відэафільм «Кадыш». Прадзюсерскія выдаткі спонсара не вярнуліся; ні пракат, ні тэлебачанне фільма не набылі. Але так атрымалася, што я неаднойчы быў сведкам, як забірае ён глядачоў, і ў думках зноў і зноў паціскаў стваральнікам руку.

Словам, праце ў беларускім мастацтве дзейны, цікавы творца. У гэтыя дні ён пераступае праз свае пяцьдзесят. Праз рубж, калі ў яго ёсць багата на што азірнацца і далёка-далёка відно ўперадзе.

Уладзімір МЕХАЎ

НЕ БЛІЗНЯТЫ, АЛЕ — БРАТЫ

(Пачатак на стар. 5)

Інтэрэсах падабароннага «адваката» забыўся, што да 1939 года ўжо адбыўся грамадзянскі халакост юрэйў. Натуральна, што апаненты Нольтэ напамінілі яму і пра гітлераўскую «Майн кампф» і пра настаўніка Гітлера Дэйтрыху Экарта, які задоўга да заявы Сусветнага юрэйскага савета тлумачыў будучаму фюрэру, чаму павінна быць канчаткова вырашана юрэйскае пытанне.

Каб даказаць пераймальны характар злачынстваў Гітлера, варта было б як мінімум вызначыць, ці ведаў ён наогул пра метады карнай палітыкі Леніна і Сталіна. Публіцыст Рыхард Левэнталь заўважыў у лісце ў «Франкфуртэр альтэмайне», што ў 20-я і нават у 30-я гады мала хто ведаў у Еўропе пра архіпелаг ГУЛАГ. Эрнст Нольтэ падрабязна разважае пра «заяцчыну» большавікоў (што правяліся, маўляў, і ў іх лютай расправе з царскай сям'ёй, і ў практыцы заложніцтва ў часе чырвонага тэрору, і ў іншых злачынствах). Ён самым падрабязным чынам пералічвае і зверскія акты нацыстаў. Але неяк у яго выходзіць, што Гітлер заразіўся гэтай «заяцкай чумой» ад рускіх большавікоў. Болей жа сур'ёзныя наступствы звяртаюць увагу на заходняе паходжанне самой камуністычнай ідэі, а сённяшняй расійскай нацысты апаляюць не да рускіх нацыянальных традыцый, а да вопыту нямецкіх фашыстаў.

Сотні гістарычных даследаванняў паказалі, што нямецкі нацызм — гэта вынік перш за ўсё ўнутранага, нацыянальнага развіцця Германіі, а не злепак з нейкага ўзору. Гэтая выснова зроблена з дастатковай пераканальнасцю ў працах нямецкага гісторыка расійскага паходжання Леаніда Люкса. Сваю рэцэнзію на кнігу Нольтэ «Еўрапейская грамадзянская вайна» ён не без іроніі называе: «Браты? Ворагі? Ці — браты-ворагі?» Як і паасобныя іншыя гісторыкі, Леанід Люкс з поўнай падставай гаворыць пра адрозненні ідэалагічных устаноў нацызму і камунізму і пра рознанакіраванасць у функцыянаванні гэтых дзвюх сістэм. Але ўзнікнуўшы (рускі большавізм на рускай глебе, а нямецкі нацызм — на нямецкай), гэтыя дзве плыні выявілі не толькі падобнасць, але і гатоўнасць прызнаць пэўнае сваяцтва між сабою. Малады Геббельс, які належаў да сацыялістычнага крыла нацыянал-сацыялізму (ідэолагі — браты Оскар і Грэгэр Штрасеры), крычаў у 20-я гады, калі ў Расіі ўзніклі нацыянал-большавіцкія настроі, што Савецкі Саюз — натуральны партнёр нямецкага нацыянал-сацыялізму ў барацьбе з прагінай заходняй дэмакратыяй. Сустрэчны меркаванні выказваліся і з камуністычнага боку. Так, у

адным артыкуле часопіса «Коммунистический интернационал» гаварылася: «... у фашызма і большавізма — аднолькавыя метады. І той, і другі разглядаюць пэўныя палітычныя акты не з таго пункту гледжання — законныя яны ці незаконныя, дэмакратычныя яны ці не, Яны ідуць да свайей мэты, топчы законы». Аб падобнасці метадаў фашызму і большавізму гаварыў і Бухарын на XII з'ездзе РКП(б) у 1923 годзе. Зрэшты, тады не магло ісці гаворкі пра нацыянал-сацыялізм, меўся на ўвазе фашызм, галоўным чынам — італьянскі. На працягу 30-х і 40-х гадоў бывалі і выпадкі яўнага пераймання: так, старшыня нацысцкага «народага» суда над змоўшчыкамі 20 ліпеня Роланд Фрайслер даказаў, што ён здольны вучыць Вышынскага.

Падзеі 1991—1993 гадоў у Расіі паказалі, што нацызм і камунізм куды бліжэй адзін да аднаго, чым гэта ўяўлялі сабе нават ідэолагі гэтых дзвюх плыняў у 20—30-я гады. У сённяшняй Расіі рускія камуністы і рускія нацысты без усялякай цяжкасці, без трэнняў (прынамсі, відавочных) аб'ядналіся ў супрацьстаянні дэмакратыі. І тыя і другія ўвайшлі ў Фронт нацыянальнага выратавання і ў адных шэрагах вырваліся з Белага дома, атакуючы ўрадавыя будынкi. Суддзя-камуніст (хай і ў мінулым) дазваляе друкаваць і распаўсюджваць «Майн кампф». Няма адрозненняў паміж расійскімі камуністамі і нацыстамі ў вызначэнні задач знешняй палітыкі; яны стаяць за аднаўленне Расійскай імперыі (нацыяналісты) ці Савецкага Саюза (камуністы), яны бачаць галоўнага ворага ў заходняй, перш за ўсё амерыканскай дэмакратыі, а саюзнікаў — у дзеечах, кішталтам Садама Хусейна ці Мілошавіча.

Самым балоўным пытаннем для нямецкіх гісторыкаў застаецца ўсё ж пытанне аб унікальнасці нацысцкіх злачынстваў. Нацызм не унікальны, сцвярджае Эрнст Нольтэ, пералічваючы факты нечуванай бесчалавечнасці, практыкуемай не толькі нацыстамі, але і камуністамі. У Германіі такі тэзіс нязмянна выклікае алергічную рэакцыю, а палітыкі ці публіцысты, які выступілі з ім, трапляе — на вельмі спрэчных падставах — у разрад неанацыстаў. Варта было, напрыклад, кандыдату ў прэзідэнты Германіі ад ХДС/ХСС Хайтману выказацца ў тым духу, што злачынствы нацыстаў жахлівыя, што яны ўпісваюцца ў агульнаеўрапейскае развіццё XX стагоддзя, як ягоныя шанцы быць выбраным знізіліся ледзь не да нуля. Ужо згаданы рэдактар часопіса «Шнігел» Рудольф Аўгштэйн абавязваў гісторыка Хільгубера, які падтрымаў тэзіс Нольтэ, «прыродным нацыстам».

Думаецца, што спрэчка гэтая выклікана невыразнасцю самога паняцця «унікальнасць». Вядома, ніводная гістарычная з'ява не мае блізнят. Канешне ж, само паходжанне нацызму і камунізму робіць іх калі і сваякамі, дык досыць далёкімі: камунізм, напрыклад, выйшаў з еўрапейскай Асветы, а нацызм — з плыняў, ёй вяржых (адсюль, між іншым, і схільнасць еўрапейскіх інтэлектуалаў 20—50-х гадоў да камунізму і непрыняцце імі нацызму). Наўрад ці трэба шмат намаганняў, каб убачыць у нямецкім нацызме праўленне ментальнасці аднаго народа, а ў рускім большавізме — другога. Так што ні пра якую тоенасць, з навуковага пункту гледжання, паміж нацызмам і большавізмам гаварыць не варта было б. Ды Нольтэ і не гаворыць пра тоенасць.

Усё ж больш пераканачай выглядае паціця тых удзельнікаў спрэчкі гісторыкаў, якія разглядаюць камунізм і нацызм як дзве розныя праявы еўрапейскага таталітарызму. Карл Дэйтрых Брахер пісаў: «Сорам з-за паражэння яркай культуры народа, які развіваўся на аснове каштоўнасцей хрысціянства, гуманізму і асветы, можа памачыць распазнанню небяспек таталітарных маніпуляцый. Указанні на такія ж феномены ў іншых народаў аніяк не рэзлятывуюць гэты вопыт, але пашираюць яго і робяць агульназначным. Гэта азначае не толькі ўспаміны аб мінулым, але і папярэджанне сучаснасці і будучыні».

Сёння можна даць адказ на пытанне Леаніда Люкса, ці былі нацызм і камунізм сваякамі. Так, былі, хоць і не прамымі і адзін час варагавалі (зрэшты, цяпер гэтая варажасць мінавала і сваяцкія, аб'ядноўваючыя рысы і ўласціваці бяруць верх над ранейшымі сямейнымі непаразуменнямі).

Але вост з пункту гледжання тэорыі таталітарызму, распрацаванай Ханнай Арэнт, камунізм і фашызм — блізнят-браты. Светапоглядная аснова ў іх агульная: міфалагізацыя надасабовых структур нацыі, дзяржавы, класа, партыі; замена паняцця асабістай віны і асабістай адказнасці калектыўнымі («юрэі вінаваты», «буржуі вінаваты»). Ствараемь нацызмам і камунізмам сістэмы носяць відочна крымінальны характар. Нацызм і рэалізаваны камунізм знаходзяцца на роўнай аддаленасці ад дэмакратыі, права, гуманізму, духоўнасці...

Для мільёнаў юрэйў, знішчаных нацыстамі ў газавых камерах, і мільёнаў рускіх сялян, даведзеных камуністамі да галоднай смерці ці замардаваных у сібірскіх лагерах, спрэчка гісторыкаў ужо не актуальная...

Герман АНДРЭЎ

Гермесгейм, Германія

Васіль БЫКАЎ

НІЧОГА, АПРОЧ ЦЯРПЕННЯ

Найўна меркаваць, што мы ўступілі ў посттаталітарны, перабудовачны час, што настае царства дэмакратыі. Настае царства парадоксаў, вяртаецца наша звыклае царства абсурду — гэта бясспрэчна. Дэмакратыя для нас па-ранейшаму terra incognita — каму яна патрэбна?

На Захадзе — іншая справа, там яна патрэбна ўсім. Дэмакратыя толькі там і функцыянуе, дзе яна патрэбна ўсім. Дзе грамадства не можа існаваць без дэмакратычнай атмасферы, дзе без яе яно ператвараецца ў сваю процілегласць.

У нас жа ўсё наадварот. Больш за 70 год мы жылі ў алагічным, перавернутым, прывідным свеце ілюзій, і як ні дзіўна, перасталі яго заўважаць, мы да яго прызвычаліся, прыстасаваліся да яго фізічна і маральна. Ён быў нам чужы, страшны, звыродлівы, але іншага мы не ведалі. Ад іншага мы былі адгароджаны жалезнай ракетна-ядзернай заслонай. Але галоўнае — той лад нас карміў. Не надта каб сытна, але для галодных хапала. І не адбіраў надзеі. На тое, што калі-небудзь ён скончыцца, перародзіцца і вызваліць нас ад сваёй няволі, якая была дэмагагічна названа «развітым сацыялізмам». Надзея — вялікая рэч, як вядома, яна тоіць у сабе асаблівую наркатычную спакусу, якая аднолькава можа служыць і Богу, і Д'яблу. Нашу цяжкую надзею ахвотна падтрымлівала марксісцкая ідэалогія, гуманістычнае мастацтва і нават пагарджаная Хрыстова вера. Але вольны час прабіў. І ўсё развясла ў дым, растала, бы ранішні туман. Эканоміка ў руінах, суверэннасць прададзена, дэмакратыя збанкрутавана.

Камуністычны монстр нядоўга ўік-энду прыступае да сваё руціннае працы — умацавання таталітарызму. Чарговая спадзяванка, якую ён нам прапануе цяпер — інкарпарацыя ў імперыю і агульная рублёвая зона. Зноў «зона». Слова, што мае розныя адценні, але заўсёды аднолькавы сэнс.

Ва ўсходніх баявых двубоях ёсць прыём: выпадку саперніка прыдаць напрамак працягу і нейтралізаваць яго. Пасля жорсткай барацьбы з ворагамі, паміж сабой і грамадзянамі — барацьбы, якая хоць і прынесла ім перамогу, але, мабыць, не дала поўнага задавальнення, яны прынялі іншую тактыку. Навошта вынаходзіць таталітарны веласіпед, калі можна перасесці на веласіпед дэмакратычны? І яны пераселі. У мэтах стабілізацыі і нацыянальнай згоды. Мабыць, няма ў сучаснай дэмакратыі такіх максімаў, якія нельга было б ператварыць у іх процілегласць.

У тым ліку і самае папулярнае — правы нацыі на самавызначэнне, нязрушнасць сучасных межаў, правы чалавека. Людзі краіны, дзе дзесяці год тыя правы былі нічога не варты і валяліся пад нагамі, раптам зайшліся ў ляманце аб абароне тых правоў у чужых дзяржавах. Як нядаўна яшчэ лямантавалі аб дыскрымінацыі чарнаскурых на далёкіх чужых кантынентах. Па-ранейшаму яны поўныя рашучасці не аддаць ні пядзі ўласнай закінутай зямлі, але не супроць пры выпадку адцяпаць колькі-заўгодна чужой. І ўсё пад прыкрыццём самых дэмакратычных прынцыпаў, ад міратворчых да святога права нацыі на самавызначэнне. Драпеж-

ныя антычалавечыя пастулаты зрабілася модным выводзіць з евангельскіх заветаў Хрыста, прагматычна браць напракат у царквы, да вяшчай радасці царкоўных іерархаў, якія ўспрымаюць тое ўсур'ез. І ўсё старанна канстатуецца. Яны зрабіліся зайздроснымі прыхільнікамі законнасці, якую самі для сябе і ствараюць, як правілы для гульні ў сваю карысць. І з сапраўды паліцэйскім спрытам будуць жалезабетонную «правую» дзяржаву. Здаецца, пры адпаведнай згодзе сусветнай супольнасці, якая канечне ж не будзе прырэчыць супраць «дэмакратычных» пераўтварэнняў.

У такіх умовах што можа літаратура, гэтая марная словатворчасць, пазбаўленая друкарскага станка, з эканамічнай пятлёй на схуднелай плебейскай шыі? І Гутэнберг з Марконі, разам з Паповым і Фёдаравым, перастаюць ёй служыць — яны служаць іншым. Тым, каму звыкла служыць навука, эканоміка і палітыка. Мабыць, тое надта прагматычна, бо ў іхніх руках не толькі казна, права і паліцыя, але і шматгадовая картатэка КДБ, якая, бы алмазны фонд, старанна беражэцца ў маскоўскіх сейфах. З яе дапамогай вельмі эфектыўна рэгулююцца палітычныя працэсы ў краінах блізкага зарубежжа.

Мы працягваем жыць у посттаталітарным грамадстве, па ранейшай таталітарнай мадэлі і яго абсурднай маралі. Іншае мы не ведаем. Хрысціянская мараль адаптавана, перакручана і скампраметавана імі. Зрэшты, да гэтай кампраметацыі прыклалі руку і дэмакраты, г. зн. тыя ж перафарбаваныя камуністы. Хоць шмат якія з іх і не

Іван ДРАЧ

НЕПАЛІТЫЧНАЙ ЛІТАРАТУРЫ НІКОЛІ НЕ БЫЛО...

Я не падзяляю смелага меркавання, быццам літаратурная праца — найгалоўная ў грамадстве, а літаратары — свяшчэнныя каровы, аднак упэўнены, што няма нічога больш важнага для самога пісьменніка, чым яго творчасць. Можна быць, нехта з рэжысёраў тэатра ці кіно на самай справе ўмее паміраць у акцёры, але зусім дакладна, што сапраўдны пісьменнік памірае ў кожным сваім творы. І ў той жа час толькі і жыве, пакуль яго кнігі жывуць у людзях. І нават пытанне аб тым, ці большы, чым проста пісьменнік, у сваёй краіне паэт, празаік, драматург — залежыць, па-мойму, усё ж не ад яго пачобных заняткаў (палітычных ці якіх іншых), а найперш ад узроўня пісьменніцкага рамяства. Той, хто ўсур'ез успрымае краснае слоўца: «Паэтам можаш ты не быць, ды грамадзянінам быць абавязаны», — рызыкуе ажыццявіць толькі першую частку гэтага патрабавання.

Дантэ мог аддаваць даўгі з мячом у руках; пяром ён валодаў непараўнальна лепей, але работа, зробленая мячом, здавалася яму, сыну свайго веку, куды больш пераканальнай. У гэтым ён цалкам, хоць і досыць адмыслова, быў падтрыманы — пяць стагоддзяў пазней — лордам Байранам: «Хто ўзяўся б за пісьменніцтва, калі б у яго была магчымасць заняцца чымсьці больш важным?»

Дзеянне, дзеянне, дзеянне! — казаў Дэмасфен.

Дзеянне, дзеянне, — кажу я, — а не пісаніна, тым болей — у верхках. Толькі паглядзіце, якое гэта сумотнае марненне, поўнае адвечнае жалыбы, на якую аддала сябе пісьменніцкая брація, як яны ўсе пустыя і нікчэмныя — за выняткам Сервантэса, Таса, Дантэ, Арыёста, Клейста (якія былі доблеснымі і чыннымі грамадзянамі), Эсхіла, Сафіла і некалькі іншых старажытных» («Дзеянне Байрана»).

Гэтыя публікацыі зроблены паводле выступленняў на Міжнародным кангрэсе ў абарону дэмакратыі і культуры пад эгідай Беларускага ПЭН-цэнтра (Менск, травень г. г.)

Але хто з нас, сучаснікаў Чарнобыля, ведае, да якога партыі (да гвельфаў ці гібелінаў?) належаў Аліг'еры Дантэ?!

І тым не менш мне ўяўляецца, што адвечная спрэчка аб ангажаванасці пісьменніка не ёсць схаластыкай альбо самапраўданнем таленту, чаму, маўляў, я такі, а не іншы — проста кожнае пакаленне спасцігае па-свойму ісціну, што непалітычнай літаратуры ніколі і нідзе не было, і пакуль што не бачна прыкмет яе з'яўлення, і чарговая хваля навабранцаў жыцця і літаратуры толькі імкнецца вызначыць у гэтых бясконцых спрэчках, якая палітыка ратавальная ці згубная для іх саміх і іх сучаснікаў і выбірае тую ці іншую палітыку.

Можна быць, сама жывучасць дыскусій аб апалітычнасці альбо спалітызаванасці мастакоў слова залежыць толькі ад ступені разумення і таленту, г. зн. ці адрозніваць карані палітыкі толькі ў выніковых матэрыяльных фактарах, у г. зв. вытворчых адносінах, ці бачыць іх ва ўсіх без выключэння ўласцівасцях чалавечай прыроды, ва ўсім суплёце жыццёвага цыкла асобы, нацыі, народа, чалавецтва.

Што датычыць маёй краіны, дык украінскім пісьменнікам, кожнаму іх пакаленню, ніколі не выпадаў лёс вырашаць толькі выключна свае прафесійныя ці побытавыя праблемы, што варта жалю, ды разам з тым яны мелі тую перавагу, што іх не абцяжарваў місіянерскі цяжар выпрацоўваць духоўныя каштоўнасці неадменна і абавязкова на экспарт для ўсяго чалавецтва, каб потым палітыкі і палкаводцы сілай зброі і паняволення, з пачуццём перавагі навязвалі іх іншым народам у якасці вышэйшай культуры. Як ні дзіўна, у гэтым нехта па-за Украінай, нават у ёй самой, схільны сёння бачыць нашы абмежаванасці і правінцыялізм, г. зн. тое, што мала цікавіць «вялікі свет». Несумненна, сусветны рынак агульначалавечых каштоўнасцей — аўтарытэты эксперта і суддзя ў вызначэнні ўзроўню духоўнасці і культуры кожнага народа. Але і ў нас узнікаюць некаторыя пытанні з нагоды

каціровак на гэтым рынку: а па якім індэксе ацэньваецца украінскае «розрабілае відроджэнне», г. зн. зліквідаванне некалькі соцень, г. зн. амаль усіх спрэч украінскіх пісьменнікаў у 30-я гады XX стагоддзя? Не дай Бог, каб здарылася такое ў Англіі, Францыі, Італіі, Германіі, Японіі, ЗША, — якую б карту сусветнай літаратуры мела б сучаснае чалавецтва? Калі адзін з аўтарытэтаў сусветнай літаратуры XX стагоддзя пытаўся еўрапейскіх калег: «З кім вы, майстры культуры?», ён прадчуваў будучыя ахвяры Другой сусветнай вайны, але яго вялікі гуманізм не распаўсюджваўся на ўжо памораных голадам на яго вачах і вачах усяго свету 9 мільёнаў украінскіх сялян — носьбітаў больш чым тысячагадовай культуры і духоўнасці аднаго з народаў у цэнтры Еўропы. Я зусім не хачу гэтымі прыкладамі клікаць да спачування ўкраінцам ці нават да разумення іх. Мне толькі ўяўляецца, што без уліку названых рэальнай самай шырыня пошукі аб'ядноўваючых духоўных і маральных узораў сучаснага свету могуць стацца, як кажуць, дарэмнымі словамі, «віньеткамі ложной суті».

Мае сумленне тымчасова не толькі мінулага. Калі сёння мы бачым, як інтэлігентныя падпальшчыкі ўжо, дзякуй Богу, не сусветнага пажару, а «адно толькі» шырокамаштабнай калатнечы ў межах былога СССР, уручаюць ашалелым галаварэзам не адно толькі сцяг з сярпом, молатам і пяціканцовай зоркай, але і харугвы з абразамі класікаў сваёй літаратуры — маўляў, рыхтуецца ісці забіваць іншародцаў, з вамі Пушкін, Дастаеўскі і Талстой, ваююць у імя вялікай літаратуры і яе мовы (як гэта адбываецца, напрыклад, у Крыме), міжволі задаецца пытаннем, а ці на справе старая тэма «літаратура і жыццё» вычарпана і дадумана да канца?

Асабліва для мяне гэта не адцягненныя пытанні. Некалькі гадоў мне давялося сумяшчаць абавязкі першага сакратара кіеўскай пісьменніцкай суполкі і старшыні Народнага Руху Украіны і выслушаць няма-ла затурбаваных меркаванняў на тэму

перафарбоўваліся, трохі перайначылі свае абрэвіятуры. Сьдзе і так. Народ наш талентны, ён усё прыме.

Але што рабіць тым, што на зыходзе XX стагоддзя памкнуліся людзьмі назвацца? Рэвалюцыі, пучы і кроў — здаецца, гэта сапраўды кепская справа. Але што ж добра? Як быць з сапраўднай дэмакратыяй, без якой няма шляху ў будучыню? Ужо зразумела, што ў барацьбе з таталітарызмам дэмакратыя — дужа слабая сродак. Сродак неадэкватны. Але які сродак адэкватны? Нацыяналізм нават самы ўмераны абылганы імі і выклікае вялікі сумнеў. Не ва ўсіх, зразумела. Тыя, што яго абылгалі, цяпер самі кінуліся ў яго выратоўчыя абдымкі. Але самім можна, яны заслужылі. Іх крыўдаці, і ў іх скончылася цяжкая вядома, калі канчаецца цяжкая вядома, тады ўсё можна. Можна ўводзіць войскі (калі тыя яшчэ не ўведзены) альбо ніяк іх не выводзіць, штурмаваць танкамі нацыянальнае тэлебачанне, секчы салёнымі лататкамі жанчын. Інспіраваць «самавызначэнне» ў складзе трох карлікавых раёнаў ці аднаго камфортнага паўбоствава на цёплага мора. Некалі ў вядомага нецяжкіца скончылася цяжкая вядома, і ён расплаваў Другую сусветную вайну. Чым гэтыя горш?

Але як быць, калі, апроч бясконца доўгага цяжкіца, нічога больш няма? Ні энерганосьбітаў (на якія пакрыўдаціў нас Бог), ні ўласнай палітыкі ў нашага камуністычнага кіраўніцтва, ні нават маралі, якую адабралі і спганілі тыя ж. Адзін толькі таталітарна-імперскі беспрыдзел над дзесяцімільённым народам. Атручаным камуністычнай ідэалогіяй, з абрабаванай культурай, амаль без роднае мовы, з ампутаванай нацыянальнай самасвядомасцю. І да таго ж густа пасыпаная радыяцыйным чарнобыльскім попелам. Ці да дэмакратыі тут? Яму б некажыць...

«паэт і палітыка». Дагэтуль застаецца модным здаіўляцца, што Рух, які прывёў Украіну да дзяржаўнай незалежнасці, узнік менавіта ў сценах нашай суполкі пісьменнікаў. Паміж вопыту венгерскіх, чэшскіх, славацкіх, прыбалтыйскіх калег у нас было дзеля гэтага дастаткова ўласных падстаў. І раней, і дагэтуль я, у сваю чаргу, таксама здаіўляюся: гэта ж так натуральна. Калі да таго, як патрабуе паэта да свяшчэннай ахвяры Апалон, украінец павінен быў здаіўляцца штодзённы і штоночны подзвіг, адно толькі размаўляючы на мове свайго народа, і адно з-за гэтага набываў погаласку антыкамуніста і антысаветчыка, руйнавальніка «асноў». Агульнавядома, што Украіна і Беларусь былі самымі каштоўнымі алмазамі ў кароне імперыі, а вастрыжы чужой дзіды заўсёды нацэльвалася ў сэрца яе народа — яго Слова. Украінскае Слова. Беларускае Слова.

Даводзіцца шкадаваць, што апошнім часам і знешні і ўнутраны франты «халоднай вайны» супраць украінскай мовы злучыліся і, здаецца, пайшлі ў свой апошні і рашучы бой за «Украіну без украінцаў», «Беларусь без беларусаў», выкарыстоўваючы ўвесь шматгадовы арсенал барацьбы за сусветную рэвалюцыю.

А фашыстоўскі покліч найноўшага часу «Добры хахол — мёртвы хахол» атрымлівае інтэлектуальнае падсілкаванне колаў велікарускага істэблішменту. Супраць спеючага разладу паміж Украінай і Расіяй выступілі пісьменнікі Украіны і Расіі — прабіца на старонкі нават «Літгазеты», як гэта ні дзіўна, немагчыма. Нам горка бачыць, што вядуць яго (змаганне супраць Украіны. — Рэд.) не толькі палітыкі, палітыкі, генералы ды чынавенства, але і прызнаныя майстры сусветнай культуры. Дальбог, у псіхалагічнай вайне з Захадам іх удзельнічала намнога меней, чым у антыўкраінскай. І зноў задумваешся — а можа, і сапраўды існуе асабога роду духоўнасць насілля, адмыслова ідэалогія і культура смерці, калі яе апосталам і пракокам не адмаўляюць у прыстойных дамах сусветнага інтэлектуалізму і мастацкасці?..

У заключэнне хачу ўсё-такі сказаць, што я перакананы праціўнік хаджэння пісьменнікаў у палітыку. За чатыры гады працы ў парламенце я сабе давёў гэта. Хай бы ўсе аблудныя сыны, як кажуць на Украіне, «краснага пісьменства» вярнуліся да сваіх алтароў — пісьмовых сталю. Мабыць, гэта магчыма. Але, напэўна, у адным выпадку. Калі іх алтары не спганяваюцца заваёўнікамі, калі іх дом не панадхваюцца падпаліць з усіх бакоў.

ВЫЗВАЛЕННЮ
ПРЫСВЕЧАНЫ

Агляд самадзейных калектываў «Палескі карагод», прысвечаны 50-годдзю вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў, праходзіць на Брэстчыне. У Пінску, Баранавічах, абласным цэнтры паказалі сваё мастацтва спевакі і танцоры. У праграме, у асноўным, фальклорныя творы, многія з якіх глядач убачыў упершыню. Яны адраджаны з памяці народнай.

Лепшыя калектывы прымуць удзел у святкаванні 50-годдзя вызвалення Прыбужжа, якое адбудзецца ў прыгранічным Брэсце.

На здымку: на аглядзе ў абласным цэнтры выступае народны ансамбль песні і танца «Сузор» будтрэста № 8 г. Брэста.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

І ГІСТОРЫЯ,
І КУЛЬТУРА

З цікавымі экспанатамі, што апавядаюць пра гісторыю, традыцыі і самабытную культуру беларусаў, можна пазнаёміцца ў краязнаўчым музеі Салігорска. Дзесяць гадоў назад намаганнямі энтузіястаў-краязнаўцаў і этнографію створана тут першая экспазыцыя. Пачыналі пошукі з экспедыцыі па Салігорскім раёне. Сёння ў музеі сабрана багатая калекцыя вырабаў народнага ткацтва і вышыўкі. Многім тканым матэрыялам больш за сто гадоў.

На здымку: старшы заахавальнік музейных фондаў Вольга Хаміцэвіч дэманструе ручнікі, створаныя рукамі майстрых раёна яшчэ сто гадоў назад.

Фота Уладзіміра АМЯЛЬЧЭНІ, БЕЛІНФАРМ

МАСТОК
ПРАЗ АКІЯН

Уэслі Таўэр — кампазітар, дырыжор, выканаўца на духавых прыехаў у Мінск па запрашэнні Акадэміі музыкі. У штаце Ілінойс, што ў цэнтры Амерыкі, ён выкладае музыку, кіруе аркестрам. У рэпертуары яго калектыву творы аўтараў усяго свету. Не было толькі твораў калег з Беларусі. І вось з'явіўся шанец... У зале Саюза кампазітараў гасць сустраўся з беларускімі кампазітарамі, пагутарыў, паслухаў творы і... вельмі здзівіўся, што іх музычны почырк вельмі падобны да ягонага. Гэтае ж падобства прыкмеціў і беларускі кампазітар Віктар Войцік, які пабыў на аўтарскім вечары сп. Таўэра ў Беларускай акадэміі музыкі. Спраўды, свет цесны, мелодыі лётаюць у космасе і прыземляюцца то на Беларусь, то ў Амерыцы, ці яшчэ дзе... Уразіла амерыканца партытура Канцэрта для ўдарных Алега Залётнева, ён нават папрасіў у аўтара экземпляр, каб выканаць у сябе, у Амерыцы. Вельмі натхнілі яго творы В. Войціка, У. Кур'яна, У. Дарохіна. Гэта прыемна і, магчыма, дзякуючы такім непасрэдным кантактам пра нашу музычную культуру больш даведаюцца там, за акіянамі.

Наталля ЗАХАРАВА

ШТО ЧАКАЕ ПЕРШАГА
ПРЭЗІДЭНТА БЕЛАРУСІ

(Пачатак на стар. 3)

каларацыянізме няма нікога, нават Новікаў не можа на гэта прэтэндаваць, бо, пры ўсім імперыялізме камуністаў, яны не ўпісваюцца ў сучасны курс расійскай палітыкі.

Праматызм усіх астатніх кандыдатаў ссоўвае іх усіх бліжэй да Пазняка і Шушкевіча. Хоць паасобныя з іх, напрыклад, Лукашэнка, могуць падыграваць пазіцыі Кебіча, каб пры выпадку прыцягнуць на свой бок частку ягонага электарата.

Таму асноўнай праблемай выбару становяцца фармулёўкі перадвыбарчых праграм у адносінах да суверэнітэту Пазняка і Шушкевіча. Яны ўжо навязалі ўсім астатнім кандыдатам сваю гульню і лідзіруюць у ёй. Пры гэтым, адносіны Пазняка і БНФ добра артыкуляваныя і зразумелыя ўсім пластам выбаршчыкаў, а адносіны Шушкевіча — толькі інтэлігентам і тым, хто непасрэдна слухаў яго на сходах. Беларусь не антычныя Афіны і не сярэдневечная Фларэнцыя, Шушкевічу не ўдасца пагаварыць асабіста з усім электаратам. Па гэтым параметры ён відавочна саступае першыства.

2. У шахматах усё проста па гэтым крытэрыі — перамагае той, хто бачыць на большую колькасць хатоў наперад. У палітыцы больш складана. Трэба глядзець далёка наперад і быць адначасова дакладным у дробязях бягучага моманту. Вілі Брант рыхтаваў аб'яднанне Германіі за дваццаць гадоў да таго, як яно магло быць рэальным, але не забываўся на паўсядзённыя патрэбы абыякага. Не кіруючыся тэорыяй стратэгічнага планавання і праграмавання, фармулююць гэты крытэрыі максімальна проста: добры той прэзідэнт, які «рытуе сані ўлетку, а калёсы зімою», дрэнны той, хто «корміць сабак, калі на паляванні трэба ісці». Сумніцельны той, хто, турбуючыся аб далёкай будучыні, не бачыць задач бліжэйшай перспектывы.

Сённяшняя выканаўчая ўлада Рэспублікі Беларусь ужо прадманстравала сваю няздольнасць глядзець нават на некалькі месяцаў наперад, прыгадаем апошні сюжэт з новай Канстытуцыяй. БНФ удаецца пачынаць і ажыццяўляць працы, вынікі якіх праявіцца толькі праз дзесяцігоддзі. Аптымальная адзінка адліку часу для прэзідэнта — 3—5 гадоў. Гэта тэрмін, за які можна пачаць і скончыць вялікія працы. Гэта тэрмін, якія дазваляе не траціць далёкую перспектыву і не ўпускаць пажарных аварыйных сітуацый. Хай выбаршчыкі пачытаюць перадвыбарчыя праграмы кандыдатаў з гэтага пункту гледжання, і многае стане на свае месцы.

Каб зручней было разглядаць канкрэтных персанажаў, вылучым тры тыпы адзінак адліку часу: кароткатэрміновыя праекты і праграмы — да 1 года; сярэднетэрміновыя — 3—5 гадоў; доўгатэрміновыя — 5—10 і больш гадоў.

Прэзідэнт як увасабленне паўнаты выканаўчай улады павінен працаваць на сярэднетэрміновую перспектыву, паколькі такі час яму прадастаўлены Канстытуцыяй. Праграмы працягам 3—5 гадоў рэалістычныя для выканаўчай улады. Акцэнт на больш працяглыя тэрміны ўказвае на ўтанічнасць падыходу кандыдата ў прэзідэнты і схільнасць да фантазіравання, а ўпор на кароткатэрміновыя праграмы выдае дробязнасць і парог узроўню кампетэнтнасці.

З часам і перспектывай ува ўсіх кандыдатаў і іх каманд справа выглядаюць вельмі дрэнна. Пачнём з Кебіча. Сённяшня адміністрацыя відочна «перасядзела» свой час. Яна ўжо даўно анахранізм, яе дзеянні больш за год зусім не ўпісваюцца ў працэсы палітыкі, гаспадаркі і жыцця Беларусі і рэгіёна Усходняй Еўропы. Апошні магікан размеркавальнага сацыялізму Кебіч хранічна не здольны бачыць нават на два тыдні наперад. Ён і яго каманда не маюць нават кароткатэрміновыя праграм, не здольныя зрабіць прагноз на самы кароткі перыяд. Гэтая няздольнасць кампенсуецца манополіяй на інфармацыю і прымітывнасцю задач, якія ставіць перад сабой наменклатурны апарат прэм'ера, для рашэння гэтых задач асаблівага розуму і прадбачлівасці не трэба. Гэтая каманда не разумее, што манополія на інфармацыю сёння ўжо ўяўная, на ёй можна сядзець, як сабака на сапрэлым сене, і не мець магчымасці ёю пакрысціцца. Не разумюць яны і таго, што славыя дзеянні сёння ўжо нічога не вырашаюць. Гэтая каманда проста нецкавава для аналізу, там усё зразумела.

Што датычыць астатніх кандыдатаў, дык там стан не надта выяўлены. Вядомы доўгатэрміновыя перспектывы і гарызонты, якія адкрывае Народны фронт. Гэта, безумоўна, моцны бок Пазняка, але да гэтага ўсё ставяцца насцярожана. Выразныя доўгатэрміновыя перспектывы забяспечваюць рост падтрымкі і папулярнасці БНФ, але не кандыдату ў прэзідэнты, які, як ужо сказана, ацэньваецца па сярэднетэрміновым праграмах. Гэтая акалічнасць змушае выбаршчыкаў і аналітыкаў прыглядацца да кандыдатаў-праматыкаў. Хай яны і не маюць такіх доўгатэрміновыя перспектывы, затое мацнейшыя ў кароткатэрміновыя і

сярднетэрміновыя. Сярод праматыкаў лідзіруюць Шушкевіч і Карпенка. У адносінах да іх канкурэнцыі між сабой неабходна высветліць два пытанні: хто з іх зможа стварыць кааліцыю з БНФ, што ўзмоцніць абодва бакі? Хто зможа прадставіць для незалежнай экспертызы моцныя сярэднетэрміновыя праекты і праграмы, а для выбаршчыкаў каманды трэба ведаць «у твар», а праграмы павінны быць апублікаваны і экспертыза заказана самім кандыдатам і ягонай камандай. Нам уяўляецца, што пакуль ніводзін кандыдат з ліку праматыкаў да гэтага не гатовы. Што азначае — яны аддаюць свае шанцы і дзеляцца моцнымі бакамі з Лукашэнкам і яго прасценчыкамі, але актуальнымі «праекцікамі». На бязрыб'е і Лукашэнка кандыдат у прэзідэнты, пры чым такі, што пакідае па гэтым параметры ззаду ўсіх сур'ёзных палітыкаў.

Каб не абыходзіць увагай камуністаў, заўважым, што магчымасці праграмавання і прагнозу ў рамках камуністычнага падыходу гістарычна цалкам вычарпаны яшчэ ў 1958 годзе. Камуністы ўтрымліваліся на палітычным экране да 1991 года толькі па інерцыі масавай свядомасці. Хоць яны яшчэ доўга будуць папулярныя ў пэўных колах, пытанне можа стаяць толькі па адносінах да ўплыву на камуністычны электарат і па адносінах да нейтралізацыі іх экстрэмізму.

ТАБЛІЦА ПАРАЎНАЎЧЫХ ХАРАКТАРЫСТЫК КАНДЫДАТАЎ ПАВОДЛЕ ЗАДАЧ, ЯКІЯ СТАЯЦЬ ПЕРАД КРАІНАЙ

кандыдаты задачи	Шушкевіч	Пазняк	Карпенка	Лукашэнка	Кебіч	Новікаў
Дэсаветызацыя	можа зрабіць	будзе рабіць	можа зрабіць	не	зможа, але не будзе	не
Урэгуляванне грошовага звароту	можа	можа, калі даручыць спец	можа	не	не	не
Дэмілітарызацыя	так	так	так	не	не	не
Дэнацыяналізацыя і прыватызацыя	так	так	так	не	не	не
Інстытуты правага грамадства	так	?	?	не	не	не
Структурная рэарганізацыя гаспадаркі	так	так	так	не	не	не
Знешне-палітычная дактрына	так	так	?	не	так, але якая?	не
Культурна-палітычная дактрына	?	так	?	не	не	не
Інфармацыйная інфраструктура (свабода СМІ)	так	так	?	не	не	не
Беларусізацыя	так	так	?	не	не	не

3. Усім вядома крытыка таталітарных канцэпцый дзяржавы, якія прыводзяць да таго, што дзяржава распаўсюджвае свой кантроль на галіны жыцця і дзейнасці, з якімі не здольна справіцца. Дзяржава не можа зрабіць тое, што ёсць справай царквы, сям'і, школы, прыватнай ініцыятывы прадпрыемстваў і абыякага, грамадскіх структур. Паглядзіце на аб'яцанні кандыдатаў: у іх часта ўтрымліваецца тое, што можна выканаць, толькі «наклаўшы лапу» на галіны, куды дзяржаву ўжо ніхто не пусціць. Прыклады — кантроль цэн, сфера размеркавання грошай, тавараў. Аб'яцваюць перамогу над карупцыяй, на якую хварэе сам дзяржапарат, але ж гэта тое самае, што выцягванне Мюнхгаўзенам самога сябе за валасы з балота. Пастрабуйце даручыць чыноўніку, асноўны прыбытак якога складаецца з хабару, змагання з хабарам, папрасіце лісу вартваць куратнік, і глядзіце, што з гэтага выйдзе. Сённяшня адміністрацыя спрабуе даручыць Расіі тое, з чым не спраўляецца сама (грошавая стабілізацыя — толькі самы характэрны прыклад, але не адзіны), замест таго, каб стымуляваць самастойнасць і актыўнасць недзяржаўных структур і суб'ектаў у Беларусі, якія зрабляць гэта хутчэй і лепш, чым дзяржава і беларуская, і расійская і паасобку, і сумеснымі намаганнямі.

Тут жа неабходна разглядаць патэрнізм і падтрымку асобных галін прамысловасці і гаспадаркі наогул.

Выбаршчыкі могуць узважыць: ці не шмат кандыдату ў прэзідэнты на сябе бяруць? З'есці то яны з'ядуць, але хто ім даць?

Ніхто з прэтэндэнтаў на прэзідэнцкае крэсла не выказваўся па канцэпцыі дзяржавы. Нават на Украіне ўрад загадаў сваім інтэлектуалам распрацоўку канцэпцыі дзяржаўнасці Украіны. А ў Беларусі кандыдату ў прэзідэнты выказва-

юцца на гэтую тэму вельмі няўцяма. Было б няправільна патрабаваць ад кандыдатаў тэарэтычнай прапрацоўкі гэтых пытанняў, але каманды прэзідэнтаў павінны мець напрацоўкі і выяўленыя падыходы. Няма ніводнага навуковага калектыву ў Беларусі, якому б каманды кандыдатаў у прэзідэнты заказвалі б гэтую працу.

Таму параўнаўчы аналіз перадвыбарчых праграм можа будавацца толькі на ўліку агульнадэалагічных арыентацый кандыдатаў. Вядомы практычныя адносіны камуністаў да функцыі дзяржавы. Камуністычная дзяржава татальна распаўсюджвае свой уплыў на ўсе сферы жыцця, на свабоды і правы чалавека, на прадпрыемальніцкую ініцыятыву і г. д. Не маючы выказванняў Новікава на гэтую тэму, можна прагназаваць тып яго дзеянняў. Камуністычны таталітарызм задае адзін полюс адносінаў да дзяржавы, а другі полюс размыты. Альбо кандыдатам няма чаго сказаць, альбо, на іх думку, выбаршчыкі не цікавіцца гэтым пытаннем. Гэта вынік агульнай нізкай палітычнай культуры ў Беларусі, альбо, хутчэй за ўсё, свядомага прыніжэння яе ўзроўню. Існуе ілюзія, што на фоне нізкага культурнага ўзроўню лягчэй «уладжваць свае справы». Гэта самападман.

Пакуль кандыдату ў перадвыбарчых аб'яцаннях робяць выгляд, што прэзідэнт Беларусі зможа ўсё, варта заключыць, што ўсе яны

схільваюцца да пазіцыі камуністаў і Новікава. Пытанне толькі ў тым, як яны пасля будучага апраўдвацца. Шушкевіча папракаюць у тым, што ён нічога не зрабіў за тры гады знаходжання пры ўладзе. Ён дае фармальна правільны адказ, што ўлады ў яго было мала. Але варта спытаць больш канкрэтна: чаму ён нічога не зрабіў для павышэння ўзроўню палітычнай культуры ў Беларусі, каб усё гэта разумелі? Чаму сёння кандыдату працуюць не на павышэнне палітычнай культуры беларускага грамадства, а на паніжэнне? Чаму выраз «беларускі менталітэт» чытаецца як «недахоп культуры»? Таму, што ў мутнай вадзе лягчэй лавіць рыбку.

4. Гэты крытэрыі просты, трэба толькі ўсё старанна ўзважыць.

4а. Фондавія біржа чуйна рэагуе на палітычную кан'юнктуру. Сёння Беларусь на 100-м месцы па бяспецы інвестыцый, слоды могуць укладваць грошы толькі вар'яты і тыя, у каго няма іншай магчымасці. Грошы спываюць з Беларусі туды, дзе больш надзейна і больш бяспечна.

Пад каго з кандыдатаў могуць даць грошы знешнія і ўнутраныя інвестары? Пад аўтарытэтнага Шушкевіча, нікому невядомага Новікава, ці пад Кебіча, які забяспечыў «ганаровае» сотае месца? Адназначна, што камуністам грошай даваць нельга, ад іх грошы трэба хаваць — раскулачаць у любы момант. Лічыце, прыкідвайце.

Агульнавядома таксама, што грошы не даюць проста так. Грошы атрымліваюцца ад продажу тавараў, маёмасці, рэсурсаў і паслуг альбо іх можна атрымаць пад інвестыцыйныя праекты развіцця. Акрамя таго, патрэбна яшчэ страховак і перастраховак інвестыцыйных укладаў, крэдытаў і фінансавання здзелак.

Табліца параўнаўчых характарыстык канды-

датаў па адносінах да задач, што стаяць перад краінай

Зразумела, што камуністам грошай не дасць больш ніхто. Таму Новікава мы выключаем з разгляду па гэтым пункце. З астатнімі трэба разбірацца канкрэтна.

Кебіч: Расія расплачваецца (калі пагадненне аб аб'яднанні грашовых сістэм будзе даведзена да рэалізацыі, што сумніцельна) з Беларуссю двума трыльёнамі рублёў. Па адносінах да гэтых грошай можа быць пастаўлена два пытанні: за што плаціць Расія? колькі каштуе тое, што яна купляе? У Кебіча не было на перамовах з Расіяй ніякіх інвестыцыйных праектаў, зделка разавая, нічога, акрамя 2 000 000 000 рублёў, не будзе. Што ж прадаў Кебіч Чарнамырдзіну? Нацыянальны банк з вентробамі: цана — ? Ваенныя базы расійскай арміі: цана — ? Рэжым мытнага спрыяння: цана — ? Усяго: 2 000 000 000.

Можа быць, адзін Нацыянальны банк каштуе больш за 2 трыльёны, тады дзве іншыя адзінкі тавару «падкінулі Расіі ў нагрукку». А можа — наадварот, усе тры аб'екты продажу не вартыя гэтых грошай, тады можна меркаваць аб наяўнасці сакрэтнага дадатку да пагаднення, у якім указаны паслугі адміністрацыі Кебіча Чарнамырдзіну, пра якія беларускі народ даведаецца толькі праз шмат гадоў. Прадзешавіў Кебіч ці «зрабіў гешэфт»? Гэта стане зразумела вельмі хутка, але ў любым выпадку позна, бо папярэдняй калькуляцыі няма. Тое, што гаворыцца ў газетах пра вынікі пагаднення, — сур'яльная хлусня.

Паколькі гэтая зделка самім Кебічам разглядаецца як галоўная справа яго жыцця, то і яго можна выключыць з далейшага аналізу. Ні Захад, ні ўнутраныя, ні расійскія інвестары нічога пад Кебіча, акрамя гэтых вартых жалю 2 000 000 000, не дадуць.

Найбольшую цікавасць уяўляюць у сэнсе крэдытаздольнасці Шушкевіч, Пазняк і Карпенка (імідж Лукашэнка збліжае яго з камуністамі, а яго каманда, якая можа прапанаваць новыя ідэі і больш дакладную пазіцыю, пакуль сябе не праявіла), у меншай ступені — Карагін. Усе яны маюць свае козыры. Больш падрабязна іх магчымасці мы разгледзім у наступных аналітычных матэрыялах, а пакуль адзначым толькі аўтарытэт, які ўжо зароблены Шушкевічам, і тое, што Карагін і Карпенка, будучы вылучэнцамі пэўных колаў, мацней, чым Шушкевіч і Пазняк, звязаны на свае лобі.

З гэтых чатырох постацей перавагу ў сэнсе крэдытаздольнасці Рэспублікі Беларусь, на чале якой яны маюць шанц стаць, атрымае той, хто зможа зрабіць гаспадарчую сітуацыю краіны і інвестыцыйны клімат зразумелымі і прачытаемымі для латэнцыйных інвестараў і крэдытараў. Бо нягледзячы на тое, што прыбыткі ў Беларусі (які і ў астатняй Усходняй Еўропе) адны з самых высокіх у свеце, сюды ніхто не спяшаецца, таму што ўмовы і эфектыўнасць інвестыцый не паддаюцца падліку, а рызыка вялікая і — ніякай страхойкі. Пакуль шанцы ўсёй чввёрці роўныя, усе яны, у прынцыпе, здольныя забяспечыць інвестыцыйную прывабнасць Беларусі і страхаванне крэдытаў і інвестыцый.

46. Хто з кандыдатаў можа прыцягнуць спецыялістаў і прафесіяналаў да расшэння праблем краіны? Той, хто ўсё спрабуе рашаць сам, ці той, хто дэлегуе паўнамоцтвы прафесіяналам? Той, хто прымае рашэнні на аснове метадаў аналізу «кухарак», ці той, хто здольны працаваць на ўзроўні сучаснай навукі і метадалогіі? За кім пойдучы інтэлектуалы і прафесіяналы? За тым, хто даказаў, што іх ні ў грош не ставіць, альбо за тым, хто адкрывае дарогу для ініцыятывы?

Паглядзім на магчымасці кандыдатаў у гэтым плане. У Беларусі існуе пагардлівае стаўленне да інтэлекту і інтэлектуальнай працы. Усе прагнуць жыць толькі сваім розумам, інтэлект разглядаецца не як прафесійная сфера, а як статус у навуковых «тусюках». Не склалася сфера інтэлектуальных паслуг: кансалтынг, аналітыка, маніторынг, прагназаванне і г. д. Як вынік — сёння інтэлектуалы размяркоўваюць сваю падтрымку кандыдатам выпадкова альбо наогул застаюцца збоку. Рэзкую перавагу атрымае той кандыдат, які першым зразумее неабходнасць прафесійнага забеспячэння як перадвыбарчай праграмы, так і праграмы дзеянняў у якасці прэзідэнта. А інтэлектуалы і прафесіяналы пойдучы за тым з кандыдатаў, які прапануе ім мэту і сэнс іх існавання ў новай Беларусі.

Новікаў — камунізм ужо ані ў якім выглядзе не можа прывабіць інтэлектуалаў і прафесіяналаў.

Лукашэнка — вельмі зваблівая постаць для маргінальных прафесіяналаў і інтэлектуалаў. Пазняк — карыстаецца пэўнай падтрымкай у інтэлектуальных сферах, але, пакуль не будзе яго прамых зносін, ад свайго імя і пэўнай карэкцыі стаўлення да прафесійных сфер з боку БНФ, гэтая падтрымка будзе заставацца пасіўнай. Голай ідэалогіяй інтэлектуалаў не возьмеш.

Шушкевіч — актыўна губляе падтрымку інтэлектуалаў, пры гэтым ён, здаецца, адзіны, каму гэтая падтрымка актыўна прапануецца. Стаўка на метады і прынцыпы палітычнага жыцця і барацьбы чатырохгадовай даўнасці робіць яго становішча досыць няўстойлівым.

Прагматыкі (Карпенка, Карагін, Козік) як новыя постаці прывабліваюць некаторую увагу да сябе з боку інтэлектуальных і прафесійных колаў. Прафесіяналы бачаць у іх «раскрутцы» пэўны шанц для сябе, але без сустрэчнага руху

альянс не адбудзецца, хоць такі альянс быў бы неабходны ўсім бакам і новай Беларусі, нават калі ніхто з іх не стане прэзідэнтам, а толькі «раскруціцца».

46. Хто з кандыдатаў можа прапанаваць населенцтву асэнсаваны план дзеянняў і сур'езныя мэты? Не «светлую будучыню» з пільных юнг і злінялых лозунгаў, не далёкі рай на зямлі, але і не прыземленыя кілбасу і 15 сотак.

Толькі двое могуць прадставіць грамадству развіты ідэалогіі, мэты і перспектывы: Пазняк — нацыяналізм, Новікаў — камунізм. Зразумела, што гэтыя дзве сістэмы каштоўнасцей знаходзяцца на розных фазах сваёй эвалюцыі. Сацыяльная і інтэлектуальная база нацыяналізму пашыраецца, колькасць яго прыхільнікаў будзе расці, а камунізм знаходзіцца ў заняпадзе, колькасць яго прыхільнікаў скарачаецца і стабілізуецца на пэўным узроўні. Адлаведна, гэтыя дзве ідэалогіі адрозніваюцца ўзроставай і пакаленчай прадстаўніцасцю. Але затое абодва гэтыя кандыдаты маюць магчымасці весці перадвыбарчую барацьбу на сваіх «ідэалагічных тэрыторыях». Гэта дае ім пэўны перавагі пры загадкай няроўных шанцаў.

Яшчэ два кандыдаты ўвасабляюць сабой сітуацыю прывабных квазіідэалогіі-аднадзёнкі: Лукашэнка — парадак і справядлівае пакаранне, Кебіч — калабаранізм і рэстаўрацыю звычайнага ладу жыцця. Ясна, што гэтыя каштоўнасці папулісцкія, яны не маюць пад сабой аніякай рэальнай асновы, але ў канкрэтнай сітуацыі могуць быць вельмі эфектыўнымі. Усе астатнія кандыдаты вымушаны тузацца паміж сабой і з чатырма ўжо названымі, альбо пераймаючы, пазымаючы мэты і ідэалогіі, пералічаныя вышэй, і папулісцкія лозунгі, альбо канкуруючы ў прагматызме. Прагматызм і рацыянальнасць уяўляюць найбольшую цікавасць для аналізу, але вымагаюць значных інтэлектуальных і прафесійных намаганняў з боку кандыдатаў і іх каманд. І тое, і другое пакуль што ўва ўсіх кандыдатаў у дэфіцыце.

47. Хто з кандыдатаў, клапаціцца пра заводскіх рабочых, не забудзецца на прафесійна-інтэлектуальную, зможа аднолькава ўлічыць інтарсы моладзі і ветэранаў, чарнобыльцаў і людзей мастацтва? Як наогул кандыдаты і іх каманды бачаць структуру беларускага грамадства?

Іх апеляцыі да інтарсаў асобных пластоў і груп пакуль вельмі бязадраднасны і абстрактныя. Больш канкрэтна можна было б сказаць па гэтым крытэрыі, прааналізаваўшы лобі, што стаіць за кожным кандыдатам (да чаго мы вернемся ў наступных матэрыялах).

Тут з кандыдатамі злы жарт іграе ўжо пазначаная намі пагарда да інтэлекту. У Беларусі адсутнічае хоць бы зольшшага здавальняючая сацыяльна-структурная канцэпцыя альбо сацыялагічная тэорыя ў дачыненні да сённяшняга грамадства, і ніхто з кандыдатаў не спяшаецца заказаць іх распрацоўку загалом. Таму ніводнаму сацыялагічнаму апытанню нельга давяраць. Пры бязадраднасці і абстрактнасці беларускай сацыялогіі шанцы вышэйшыя ў папулісцкіх кандыдатаў і тых, хто працуе на ўзроўні інстытутаў, сацыяльных забабонаў і свецкіх ідэалагем.

5. Ці ёсць у кандыдата і яго каманды тое, з чым ён можа звярнуцца да грамадзян краіны? Дзеля чаго патрэбна гэтая краіна? Калі суверэнітэт — вымушаная мера і памылка, дык навошта ў такой краіне прэзідэнт? Хто з кандыдатаў можа адказаць на гэтыя пытанні і як яны на іх адказваюць? Ці трэба выбіраць прэзідэнта, які заўтра захоча стаць губернатарам Паўночна-Заходняга краю? Калі загадзя задаць такое пытанне, дык хітрасць і шчырасць кандыдатаў стануць відавочныя. Але, можа, выбарчыкі і хочучы мець прэзідэнта з кукішам у кішэнні? Усе разам кажам адно, а ў галаве іншае.

Вось ужо 130 гадоў у Беларусі няма ўласнай ідэалогіі. Нацыяналізм яшчэ вельмі малады, не забяспечаны інтэлектуальна і праграма. І тым не менш Пазняк мае неаспрэчную перавагу перад усімі астатнімі кандыдатамі. Кандыдаты-прагматыкі могуць узмацняць свой ідэалагічны ўплыў, падкрэсліваючы ідэі суверэнітэту, тым самым узмацняючы і пазіцыі Пазняка. У адваротным выпадку яны апыньваюцца ў двухсэнсоўнай пазіцыі калабаранцыяністаў, дамагаючыся пасады марыянетачага прэзідэнта. Кебіч ужо адназначна паставіў сябе ў гэтую сітуацыю, не заўважаючы гэта ён можа, толькі чытаючы ў газетах вернападданніцкія тэлеграмы праўленняў калгасаў у падтрымку сваіх дзеянняў і ігнаруючы ўсё астатняе. Калі іншыя кандыдаты не хочучы апынуцца ў ідэалагічнай ізаляцыі, як Кебіч, яны ўсе вымушаны стаць у апазіцыю да яго.

6. Ласкавае цялятка дзвюх матак ссе. Беларусь не можа жыць у ізаляцыі ад свету, чым шырэйшыя міжнародныя сувязі, тым багацейшая краіна. Калі Беларусь, нават зберагаючы суверэнітэт, становіцца сатэлітам Расіі, яна не можа карыстацца падтрымкай, дапамогай і разлічваць на супрацоўніцтва з іншымі краінамі: Германіяй, ЗША, Японіяй і г. д. Магчымасці кандыдатаў і іх каманд у гэтым сэнсе вельмі розныя. Для сённяшняй адміністрацыі ўжо ўсё вядома (прыгадаем тое ж 100-е месца), камуністы прывядуць да поўнай ізаляцыі краіны, нават ад Расіі.

Лідзіруючае становішча па гэтым крытэрыі мае Шушкевіч. Яго казырныя карты: нейтралітэт, бяз'ядзерны статус, дэмілітарызацыя і асабісты аўтарытэт. Усё гэта робіць яго зусім свабодным у пытаннях знешнепалітычнай дактрыны і дазволіць яму ў якасці патэнцыяльнага прэзідэнта высокаваць выгадныя для Беларусі лозунгі.

Вядомасць Кебіча амаль такая ж, хоць да апошняга часу ён заставаўся ў цені Шушкевіча. Але гэтая вядомасць зусім з адваротным знакам. Карысным для Беларусі ў якасці патэнцыяльнага прэзідэнта ён можа быць толькі ў адносінах з Расіяй, бо ўжо зарэкамендаваў сябе як фігура, зручная для Расіі ў навазвэмай ёю Беларусі гульні. У адносінах з іншымі краінамі гэта будзе выклікаць вялікія цяжкасці.

Досыць пэўнай з'яўляецца кандыдатура Новікава. У якасці патэнцыяльнага прэзідэнта ён ускладніць становішча Беларусі з усімі краінамі, уключаючы Расію з яе анты-камуністычнымі настроямі.

Усім астатнім кандыдатам яшчэ трэба будзе зарэкамендаваць сябе па гэтым крытэрыі. У выйгрышы застаецца той, хто зможа прапанаваць знешнепалітычную дактрыну Беларусі, якая будзе адэкватная працэсам, што адбываюцца ў сучаснай Усходняй Еўропе, выразную і рацыянальную. Беларусь павінна заняць сваё месца ў сучасным свеце, а не быць сатэлітам Расіі. Тое, што магло б быць выгадна Беларусі, калі б яна была правінцыяй Расіі, у корані супярэчыць яе інтарсам як суверэнай дзяржавы. Уваходжанне ж Беларусі ў Расію і адмову ад суверэнітэту мы разглядаць адмаўляемся.

7. У гэтым крытэрыі маецца на ўвазе не псіхалагічная характарыстыка асобы кандыдата, а палітычная «воля», якая вызначаецца наяўнасцю выразных доўгатэрміновых мэт, стратэгіі і праграмы. Калі доўгатэрміновая перспектыва ясная, дык часовыя няўдачы і цяжкасці не перашкаджаюць рабоце і рэалізацыі праграм і ўсяго, што задумана. Калі гэтага няма, дык нават дробныя цяжкасці і памылкі прымуюць мітусіцца і пастаянна мяняць курс і палітыку. У такога прэзідэнта будзе абавязкова «сем пятніц на тыдні» і нават крыху больш. Мітусліваць сённяшняй адміністрацыі (а асабліва Вярхоўнага Савета) ёсць вынік таго, што ў яе няма будучыні — як рэальнай, так і ўяўлення аб будучыні. Яны жывуць сённяшнім днём, таму не здольныя на працоўныя высілкі, што вымагаюць часу, які перавышае працягласць аднаго пасяджэння.

Палітычная воля складаецца з некалькіх фактараў: рамкі і прапанаваны доўгатэрміновы праграм; рэсурсы, якія маюцца ў распараджэнні дзеючага палітыка; дзейнасць грамадскага, партыйнага і інтэлектуальнага кантролю; сацыяльная база і апірышча. Усе гэтыя фактары мы зробім матэрыялам марфалагічнага аналізу ў адной з бліжэйшых публікацый.

8. Пры апеляцыі да выбарчыкаў кандыдаты часта выцягваюць канцэпцыі і праграмы, ужо апрабаваныя ў мінулым і састарэлыя, але зберагаючы прывабнасць для абывацеля. Ідэал Андропова яшчэ доўга будзе ачышчацца ад «нафталіна» і падавацца як «апошні піск моды». Задача інтэлектуалаў і прафесійных незалежных аналітыкаў расставіць у гэтых адносінах усё па сваіх месцах. Не так нават для выбарчыкаў, як для рэфлексіі саміх кандыдатаў і іх каманд. Беларусь вымушана жыць у сучаснай Еўропе, а не ў адсталым «трацім свеце», куды яе спрабуюць перацягнуць каманды некаторых кандыдатаў, што распрацоўваюць праграмы з выкарыстаннем «летаўнага снегу», пасля чаго не даводзіцца здзіўляцца, адкуль у праграмах столькі «вады». Як гаварыў Габрыэль Гарсія Маркес, сённяшняе граць утварэцца з учарашняга пылу. Не высушвайце сённяшняю граць, усё адно нічога, акрамя учарашняга пылу, не атрымаецца, і заўтра ўсё застанецца гэтак, як і раней.

Простыя адказы на пытанне аб сучаснасці праграм банальныя і прымітыўныя. Праблема заключаецца не ў тым, каб абзавецца каго-небудзь з кандыдатаў несучасным, а ў тым, хто і чаму можа ўзяць на сябе смеласць пра гэта меркаваць. У філасофскім плане гэтае пытанне можа быць пастаўлена як праблема крытыкі здольнасці меркавання. Але прэзідэнтам даводзіцца не дыскутаваць з Кантам, а практычна забяспечваць баланс паміж сучаснасцю і архаічнасцю форм мыслення і дзейнасці такім чынам, каб быць адэкватным сусветным і еўрапейскім працэсам — з аднаго боку, і актуальнай сітуацыі ў Беларусі — з другога. Акрамя таго, яму неабходна пазбягаць заганнай стратэгіі мадэрнізацыі, якая, будучы прынятай, робіць краіну нават адсталай і даганяючай. Здольнасць прэзідэнта рашыць гэтыя задачы можа быць дыягнаставана па рэакцыі на інтэлектуальную крытыку (у тым ліку і на дадзеныю). Недальнабачнасць усіх сённяшніх кандыдатаў у прэзідэнты павялічваецца ў слабасці іх інтэлектуальных каманд, у тым, што ніхто з іх не стымулюе павышэнне палітычнага і культурнага ўзроўню ў Беларусі, і ў тым, што амаль усе яны рэагуюць выключна на ахлэкратычныя думкі і меркаванні, а не на прафесійныя. Тут, наколькі нам вядома, існуюць супярэчнасці і трэнні паміж кандыдатамі ў прэзідэнты і камандамі. Каманды, звычайна, больш прафесійныя за сваіх лідэраў (што ані не адмяняе сказанага вышэй пра слабасць гэтых каманд), але не могуць без іх абысціся.

У рэшце рэшт, гэты крытэрыі адаб'ецца не на поспеху перадвыбарчай барацьбы, а на тым, ці зможа пераможца патрымацца ў прэзідэнцкім крэсле адведзены Канстытуцыяй тэрмін і рэалізаваць свае паўнамоцтвы. Сітуацыя ў Беларусі пераспела, кантроль над ёй ужо даўно страчаны, хада падзей у любы момант можа стаць стыхійнай. Кебіч ужо назваў у друку патэнцыяльнага прэзідэнта камікадзе.

ГРУПА ЭКСПЕРТАЎ АГЕНЦТВА ГУМАНАРНЫХ ІНІЦЫЯТЫЎ

**Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры і друку
Рэспублікі Беларусь**

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Андрэй ГАНЧАРОЎ
першы намеснік галоўнага рэдактара
Юрась ЗАЛОСКА
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Барыс ПЯТРОВІЧ
намеснік галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985

адрэды:

публіцыстыкі 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі
331-985
літаратурнага жыцця
332-462
крытыкі і бібліяграфіі
332-204
паэзіі і прозы 332-204
музыкі 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў 332-462
навін 332-462
мастацкага афармлення
332-204
фотакарэспандэнт 332-462
бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапіс рэдакцыя не вяртае
і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтара публікацый.

**Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку"**

Індэкс 63856. Наклад 17.000.
Нумар падпісаны 2.06.1994 г.

ПАНЯДЗЕЛАК, 6.06

Беларускае тэлебачанне

8.55 Тэлебачанне — школе. Выпускныя экзамены. Беларуская і руская мовы...

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняя размінка 5.30 Раніца 7.45 Файнашнл таймс...

Канал «Росія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весті 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ 12.10, 16.30 Чароўная лінія...

21.05 Свет мастацтва 21.35 Тэлемагазін 22.00 Спартыўныя навіны...

Аўторак, 7.06

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Дзевяная хроніка 8.20 Надвор'е...

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняя размінка 5.30 Раніца 7.45 Агледзьнюк нерухомаści...

Канал «Росія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весті 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ 12.10, 16.30 Чароўная лінія...

22.00 Спартыўныя навіны 22.10 Ваш стыль

Серада, 8.06

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Надвор'е 8.20 Пяць хвілін на жарты...

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняя размінка 5.30 Раніца 7.45 Агледзьнюк нерухомаści...

Канал «Росія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весті 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ 12.10 Чароўная лінія...

Чацвер, 9.06

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Надвор'е

8.20 Пяць хвілін на жарты 8.25 Пад купалам Сусвету...

Пятніца, 10.06

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Дзевяная хроніка 8.20 Надвор'е...

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняя размінка 5.30 Раніца 7.45 Агледзьнюк нерухомаści...

Канал «Росія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весті 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ 12.10 Чароўная лінія...

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Надвор'е 8.20 Пяць хвілін на жарты...

Субота, 11.06

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Надвор'е 8.20 Пяць хвілін на жарты...

Канал «Астанкіна»

6.30 Ранішняя размінка 6.45 Суботняя раніца дзевянога чалавека...

Канал «Росія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті 7.25 Мульці-пульці...

Санкт-Пецярбург

8.45, 16.30 Чароўная лінія 9.00 «Халодны пот», м/ф (ЗША)...

22.00 Ваш стыль 22.10 Тэлефільм (Францыя)

Нядзеля, 12.06

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету 8.20 Пяць хвілін на жарты...

Канал «Астанкіна»

7.00, 17.15, 23.10 Навіны 7.25 Маладыя аркестры Расіі...

Канал «Росія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті 7.25 «Хлопчык і дзяўчынка», мульт...

Санкт-Пецярбург

8.50 «Гаючае слова» 9.20 «Клямяніна», мульт, с. 1 (Францыя)...